

Д А В Л О
Б І Л Е Ц Ь К И Й -
Н О С Е Н К О

Бібліотека поета

Д А В Л О
Б І Л Е Ц Ь К И Й –
Н О С Е Н К О

Поезії

*Радянський письменник
Київ · 1973*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

*М. П. Бажан, О. Є. Засенко, С. А. Крижанівський,
М. Л. Нагнибіда, Л. М. Новиченко,
Л. С. Первомайський,
Д. В. Павличко, Б. І. Олійник, Б. П. Степанюк*

*Упорядкування текстів,
вступна стаття і примітки
Бориса Деркача*

*Портрет работы художника
В. А. Кононсенка*

У1
Б61

Б $\frac{0713-099}{\text{М223(04) 73}}$ -401-73

© Издательство
«Радянський письменник», 1973 г

ОДЕСЬКА КНИЖКОВА ФАБРИКА

ЖИТТЯ І ТВОРЧИСТЬ П. П. БІЛЕЦЬКОГО-ПОСЕПКА

Становлення нової української літератури пов'язано передусім з іменами І. Котляревського, ІІ Гулака-Артемовського, Г. Квитки-Оснот'яненка, Є. Гребінки. І в той же час, оглядаючи літературний процес початку ХІХ ст., не можна оминути деяких маловідомих письменників, що відіграли певну позитивну роль у розвитку української літератури. Літературний процес, підкреслював О. І. Білецький у праці «Українська література серед інших літератур світу», «не характеризується тільки діяльністю окремих письменників, яких суд потомства визнав великими. Розвиток історико-літературної науки дедалі більше відходить від уявлення про історію літератури як про суму характеристик її «героїв», «великих людей». Для того, щоб визначити своєрідність української літератури, треба взяти її літературний процес у цілому — як у визначних, так і в рядових його проявах»¹.

¹ *Олександр Білецький. Зібрання праць у п'яти томах* Т. 2. К., «Наукова думка», 1965, стор. 38.

Серед багатьох так званих рядових діячів української культури дошевченківської доби заслуговує на увагу постать П. П. Білецького-Носенка — поета, байкаря, прозаїка, драматурга, лексикографа, фольклориста, етнографа. Далеко не все, що вийшло з-під пера цього скромного, але плідного письменника, побачило світ (до речі, за життя автора опубліковано всього кілька статей на лінгвістичні та фольклорно-етнографічні теми).

А тим часом ґрунтовне ознайомлення з друкованою і рукописною спадщиною Білецького-Носенка свідчить про те, що, вихований на традиціях російської культури, письменник у своїй творчості нерідко виявляв гуманістичні тенденції, торкався ряду життєвих проблем, що гостро хвилювали передових людей того часу, зокрема виступав проти жорстокості поміщиків, висловлював співчуття до скривджених, наголошував на спорідненості українського і російського народів, був гарячим прихильником їхнього братерського єднання.

Народився Павло Павлович Білецький-Носенко 16 серпня (за старим ст.) 1774 р. у м. Прилуках колишньої Полтавської губернії у дворянській сім'ї, що походила з давнього козацько-старшинського роду¹. Його далекий предок Іван Нос брав участь у визвольній боротьбі, очолюваній Богданом Хмельницьким, пізніше відзначився у війні з шведами і був нагороджений Петром I.

Майбутньому письменникові не сповнилося ще й п'яти років, коли його було віддано до Шляхетного сухопутного кадетського корпусу в Петербурзі (травень

¹ Біографічні відомості про П. П. Білецького-Носенка подаються переважно за рукописними «Матеріалами для біографії Павла Павловича Белецкого-Носенко как украинского литератора и педагога с его facsimile, составленными одним из его воспитанников», 1861 р. (Відділ рукописів ЦНБ АН УРСР, № 1, 294).

1779 р.). Тут він пробув чотирнадцять років, відвідуючи рідну Прилуччину лише в літні канікули. Успішно закінчивши в липні 1793 р. курс навчання в корпусі, П. П. Білецький-Носенко в чині поручика відряджається до 1-го батальйону Катеринославського егерського корпусу. Згодом брав участь у ряді воєнних операцій російської армії, зокрема під командуванням О. Суворова. За виявлену відвагу в одному з боїв його нагороджено золотим хрестом на георгіївській стрічці з написом: «За труды и храбрость».

У жовтні 1798 р. за настійливою вимогою матері П. П. Білецький-Носенко в чині капітана виходить у відставку і живе переважно то в Прилуках, то в своєму маєтку в селі Лапинцях біля Прилук, часом навідується в маєток дружини в містечку Хмелові Роменського повіту. У 1801 р. його обирають підсудком повітового земського суду; у 1807—1809 рр. він працює помічником попечителя прилуцького «богоугодного закладу».

Незабаром після повернення з військової служби розпочинається педагогічна діяльність П. П. Білецького-Носенка. Він, за свідченням письменника й історика М. Маркевича (одного з його вихованців), «зайнявся освітою шляхетних дітей у власному будинку в передмісті Лапинцях під м. Прилукою». Цей приватний пансіон існував близько тридцяти років. Крім того, у 1810 р. Білецький-Носенко призначається штатним наглядачем повітового училища, а з 1812 р.— почесним наглядачем училищ усього Прилуцького повіту, займаючи цю посаду до 1847 р., до виходу у відставку в чині колезького радника. У своїй педагогічній діяльності Білецький-Носенко прагнув догримуватися прогресивних засад: виховувати гармонійно освічену людину, розвивати закладені в ній природні нахили, здібності. Від учителів він завжди вимагав гуманного ставлення до учнів.

Для свого часу Білецький-Носенко був досить освіченою людиною: досконало володів кількома мовами, добре знав стародавню і нову світову, а також вітчизняну літературу. Слід сказати, що в його бібліотеці нараховувалося кілька тисяч томів латинською, французькою, німецькою, польською, російською, українською мовами; він уважно стежив за літературним життям в Росії, передплачував більшість періодичних видань того часу. Свої широкі, нехай часом і неглибокі, знання Білецький-Носенко намагався передавати вихованцям, сам викладав усі предмети в пансіоні.

Багато сил і енергії віддавав Білецький-Носенко, перебуваючи і на посаді педагогічного наглядача. Письменник, за його власними словами, «з обов'язку служби своєї та по совісті вважав себе вправі сприяти поліпшенню училища з погляду учбово-педагогічного», неодноразово звертався до вищого начальства з пропозиціями щодо удосконалення системи освіти в повітових учбових закладах. Проте, як правило, думка провінційного педагога там, «нагорі», нікого не цікавила. У листі 1818 р. до ректора Харківського університету І. П. Рижського Білецький-Носенко зазначав, що подання почесних наглядачів «на користь освіти зовсім не поважаються». Про те, якої ваги надавав письменник розвиткові освіти, свідчить і той факт, що свою посадову платню він повністю віддавав на користь прилуцького училища. До речі, частина цих коштів призначалася на утримання кількох бідніших учнів. Цьому ж училищу Білецький-Носенко подарував близько шестисот томів (на 1000 крб.), тим самим поклавши лочаток училищній бібліотеці.

Поряд з педагогічною працею Білецький-Носенко проводив багатогранну наукову діяльність. Починаючи з 1812 р., він підтримує тісні контакти з рядом наукових установ, товариств, зокрема з Російською Академією

наук, Московським товариством дослідників природи, Вільним економічним товариством у Петербурзі, членом якого був з 1825 по 1839 рік. Білецький-Носенко систематично надсилав до них свої праці й доповіді з питань літератури, естетики, етнографії, лінгвістики, історії, економіки, медицини, сільського господарства тощо. У 1826 р. Білецький-Носенко надсилає на ім'я міністра народної освіти О. С. Шншкова працю «Начальное основание римского права». П'ять років вона перебувала «на розгляді» у міністерстві й у 1831 р. повернута авторові як «не визнана навчальною». У 1828 р. Білецький-Носенко пише «Мысли о паровом плуге», де першим в Росії порушує питання про розробку землі механічною тягою.

Найтісніші зв'язки підтримував Білецький-Носенко з Товариством наук при Харківському університеті. Засноване 1812 р., воно ставило своїм завданням сприяти розвитку вітчизняної наукової думки, популяризувати наукові досягнення. На засіданнях товариства обговорювалися нові праці його членів, виносилися рекомендації щодо їх поліпшення чи публікацій тощо. Членами товариства у різний час були відомі літератори І. Срезневський, В. Капніст, П. Гулак-Артемівський та ін. Слід сказати, що більшість членів товариства ставилася до його діяльності байдуже, засідання відбувалися нерегулярно, часом з перервами на рік і більше. І десь у 1829 р. воно припинило своє існування. Найактивнішим членом Товариства наук при Харківському університеті, як зазначає Д. І. Багалій, був Білецький-Носенко (з 1816 по 1829 рр.). Він систематично надсилав до Харкова свої твори, які обговорювалися на засіданнях товариства. Так, у 1817 р. письменник надіслав кілька творів з лінгвістики і три байки, у 1826 р.— працю «О вкусе эстетическом», байки та переклад з Шіллера «Бой с

драконом», у 1828 р. баладу «Ївга», казку «Лицвин да Українець», у 1829 р.— працю «Теория эпидемий» і три балади українською мовою тощо.

Помітне місце в творчому доробку Білецького-Носенка посідають численні праці з лінгвістичних питань. На особливу увагу заслуговує «Словарь малороссийского, или юго-восточнорусского языка», над яким Білецький-Носенко працював протягом багатьох років і який був першим повним словником української мови. Джерелами його були, за словами автора, насамперед «обыкновенная речь жителей, их думы, песни», «сочинения любезных малороссов, напечатанные до этого времени и рукописные, которых очень много во всех родах».

Закінчивши словник і «Граматику малороссийского языка», Білецький-Носенко у 1843 р. надсилає їх міністрові освіти Уварову, одночасно звертається до президента Російської Академії наук з проханням видати його праці. Оскільки там не виявилось знавців української мови, рукописи Білецького-Носенка направляються до Києва. Рецензувати їх було доручено М. Максимовичу. У квітні 1845 р. М. Максимович висловив письмове своє «Мнение о «Словаре» и «Грамматике южно-русского языка», составленных г. Белецким-Носенко». Вчений зробив ряд зауважень, але загалом дав високу оцінку працям автора, як таким, що «мають незаперечну вартість і заслуговують бути опублікованими, особливо «Словарь». Після цієї рецензії міністр освіти дав згоду на друкування словника і «Граматики», однак восени 1845 р. рукописи було повернуто авторові.

Високу оцінку цьому словнику української мови, крім М. Максимовича, давали О. Бодянський, А. Метлинський, відомий історик і письменник М. Маркевич, якому Білецький-Носенко доручив видання своїх праць. Однак ні М. Маркевичу, ні О. Бодянському, ні П. Кулішу,

ні сину письменника — Петру, незважаючи на неодноразові спроби, так і не вдалося видати словник.

П. П. Білецький-Носенко, усвідомлюючи значення своєї праці, до останніх днів життя був упевнений, що його словник і «Грамматика», на «які він витратив стільки неймовірної праці й часу, принесуть загальну користь, хоча б це трапилося у ХХ столітті». І дійсно, лише в наш час заслуги Білецького-Носенка як одного з перших українських лексикографів, як автора першого найповнішого словника української мови були гідно відзначені. У 1966 р. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР видав «Словник української мови» П. П. Білецького-Носенка як «важливе джерело для вивчення лексичного складу, фразеології, звукової системи і граматичної будови української літературної й живої народної мови першої половини ХІХ ст.»¹.

Білецький-Носенко одним з перших в Росії робить огляд нової української літератури, даючи критичні оцінки її діячам. Серед тих, хто «подарил отечественную литературу своими прекрасными произведениями на малороссийском языке», він називає І. Котляревського, Г. Квітку-Основ'яненка, Є. Гребінку. І, нарешті, до «превосходных творений новейших малороссов, так радующих нас, искренне любящих свое родимое слово», Білецький-Носенко зараховує — що особливо важливо — «Кобзар» і «Гайдамаки» Тараса Шевченка.

Закликаючи земляків до активної літературної діяльності, Білецький-Носенко і сам багато писав. Відомо, що його перші оригінальні й перекладні твори (поетичні й прозові) були написані ще на початку ХІХ ст. Так, у 1808 р. Білецький-Носенко перекладає з фран-

¹ П. Білецький-Носенко. Словник української мови. К., «Наукова думка», 1966, стор. 17.

цузької роман німецького письменника Августа Лафонтена «Семейство фон Гальден». Тоді ж під безпосереднім впливом російських письменників він звернувся до написання байок, працю над якими не припиняв протягом кількох десятиліть. У першій чверті ХІХ ст. Білецький-Носенко створює ряд балад та інших поезій. Щоправда, Білецький-Носенко не мав великого таланту і не міг стати в один ряд з такими сучасниками, як І. Котляревський, П. Гулак-Артемовський, Г. Квітка-Основ'яненко, Є. Гребінка. Не були надруковані за життя Білецького-Носенка і його художні твори. Однак його ім'я як письменника було відоме уже в 20—30-х роках ХІХ ст. Про це свідчать документальні матеріали Товариства наук при Харківському університеті, куди Білецький-Носенко надсилав свої художні твори і де вони обговорювалися, про це свідчать М. Маркевич, В. М. Стороженко, онука предводителя дворянства Прилуцького повіту Д. С. Горленка (у своїх спогадах вона, зокрема, писала, що Білецького-Носенка «дуже поважали як письменника» і педагога). Знав твори Білецького-Носенка і М. Гербель (до речі, в родинному альбомі Білецьких-Носенків він залишив автограф свого вірша «Бывают дни, бывают ночи»). Не бачачи своїх творів друком, Білецький-Носенко читав їх друзям, колегам і знайомим. Цілком імовірно, що з своєю творчістю він знайомив на уроках словесності і вихованців приватного пансіону.

За життя Білецький-Носенко дочекався лише згадки в пресі про свою наполегливу працю як літератора. У 1855 р., тобто за рік до його смерті, журнал «Москвитянин» умістив «Известие о трудах П. П. Белецкого-Носенко». «Скільки є на місцях гідних трудівників, — читаємо там, — яких важливі праці спочивають під спудом через недостатню гласність, тимчасом як інші, через її надлишок, здобувають незаслужену популярність,

навіть славу, хоча і минушу». Перерахувавши далі головніші лінгвістичні та літературні праці Білецького-Носенка, редакція радить «поважному автору зав'язати зносини з Академією наук та Відділенням російської мови і словесності, які, певно, знайдуть спосіб скористатися такими важливими працями».

В останні роки життя Білецький-Носенко відходить від літературної діяльності. Помер письменник 11 червня 1856 р. на вісімдесят другому році життя в Лапінцях.

За своїми суспільними поглядами Білецький-Носенко часто наближався до російських просвітителів. Визнання інституції кріпосництва не заважало йому висловлювати співчутливе ставлення до тяжкої долі трудящої людини, засуджувати сваволю поміщиків, перекладати російські твори і твори західноєвропейських просвітителів, зокрема Вольтера. У своїй науково-педагогічній і літературній діяльності Білецький-Носенко пропагував ідеї гуманізму, необхідність освіти, в'їдливо висміював загальне захоплення українського і російського дворянства усім чужоземним. Все це дозволяє говорити про те, що просвітительські, демократичні тенденції в світогляді й творчості письменника нерідко переважали над ідеями консерватизму й старосвітщини.

Уважне вивчення всього відомого на сьогодні творчого доробку Білецького-Носенка (як опублікованої, так і недрукованої його частини) дозволяє говорити про письменника як про людину з живими інтересами і енциклопедичними запитами. І можна з певністю твердити, що Білецький-Носенко, який протягом кількох десятиліть наполегливо працював у багатьох галузях знань, передусім на ниві художньої культури, який прагнув ознайомити Європу з героїчною минувиною України, її фольклором, мовою і літературою, ставився до своєї творчості з усією серйозністю і вважав її патріотич-

ним обов'язком перед батьківщиною. Інша річ, що твори Білецького-Носенка з різних причин не побачили свого часу світу, а коли з'явилися друком — на початку 70-х років XIX ст.,— то були вже певним анахронізмом, оскільки тоді на повну силу звучали могутні голоси класиків української літератури і, звичайно, насамперед Тараса Шевченка.

Серед різноманітного творчого доробку Білецького-Носенка, безумовно, найпомітніше місце посідають його художні твори — як оригінальні, так і перекладні. Літературна діяльність письменника, розпочавшись ще в 10-х роках XIX ст., тривала майже до кінця 40-х років. За цей час ним були написані численні казки, балади, ліричні поезії, байки, прозові твори російською і українською мовами.

Найчастіше історики літератури згадують ім'я Білецького-Носенка як автора поеми «Горпинида, чи Вхопленая Прозерпина» у зв'язку з характеристикою творчості Котляревського, зокрема його «Енеїди». Відомо, що під безпосереднім впливом цієї славнозвісної поеми, написаної в бурлескно-травестійному стилі, в перші десятиліття минулого століття на Україні з'являється багато бурлескних творів — «Горпинида» Білецького-Носенка, «Жабомишодраківка» К. Думитрашка, «Вечорниці» П. Кореницького, «Вовкулака» С. Александрова, «Харько, запорозький кошовий» Я. Кухаренка та ін. Якщо в «Енеїді» Котляревський зумів перебороти бурлескно-травестійну традицію минулих років, своєрідно поєднати бурлеск з сильним сатирично-критичним струменем, яскраво виявити елементи народності й реалізму, то вищезгадані письменники епігонськи наслідували стиль «Енеїди», не зрозумівши її новаторських тенденцій, її високого громадянського звучання, суспільної спрямованості. І все ж творчість наслідувачів Котляревського

мала певне позитивне значення в процесі становлення нової української літератури.

Поема Білецького-Носенка «Горпинида, чи Вхопленая Прозерпина» написана 1818 р., з'явилась друком лише 1871 р., тобто вже після смерті автора. Перші дослідники поеми доводили, що вона була перекладом російської поеми «Похищение Прозерпины» (1795) О. Котельницького та Ю. Люценка. На хибність цього твердження звернув увагу ще у 1928 р. І. Айзеншток, справедливо зазначивши, що «Горпинида» — це не звичайний переклад, а творча обробка російської поеми¹.

В основу поеми «Похищение Прозерпины» покладено античний міф про викрадення богом підземного царства Плутоном Прозерпини, дочки богині врожаю Церери. Цей міф був темою багатьох літературних творів, зокрема його виклав у п'ятій книзі «Метаморфоз» Овідій. Саме від Овідія міф перейняли і поетично обробили російські автори. Як і «Похищение Прозерпины», українська переробка її складається з трьох невеликих за обсягом пісень. Білецький-Носенко загалом дотримується сюжетної схеми твору Котельницького і Люценка: в першій пісні йдеться про прогулянку Горпини з подругами в гаю, в другій — про виїзд Плутона з підземного царства, його зустріч з Горпиною, в третій — про журбу Церери з приводу викрадення Горпини Плутоном, примирення Церери з останнім та Горпинине весілля. Однак український автор нерідко відходив від оригіналу, опускаючи, додаючи або поширюючи окремі епізоди, ситуації, пейзажні малюнки тощо (так, у першій пісні свого твору Білецький-Носенко порівняно з російською поемою опускає досить докладний опис «Геншейской славной сто-

¹ Див.: Українські пропілеї. Т. І. Х., ДВУ, 1928, стор. 85.

роны» і т. ін.). Але місцями він близько йде за російським оригіналом. Наведемо лише один приклад, хоча кількість їх можна було б значно збільшити:

У Котельницького і Люценка:

Среди сих мест стоит лачужка,
В которой счастливо живет
Церера, добрая старушка,
Старушка во сто тысяч лет.
Всех зуб бедняжка лишилась,
В рот клала, чьявкала, бесплась;
Беззубой нечем было грызть.
Клыки в остатке хоть остались,
И те от древности шатались:
Пришлось размазню варить.

У Білецького-Носенка:

В землі сей, от злодуг спасеній,
В Пергам вдивлявсь зелений двір,
Гайками любо осінений,
Мов кухличок, стояв між гір;
В йому білесенька хатинка,
Ось там жила Церера-жінка,
Бабуся, як сухенький лист;
Дарма, богиня хоч по плоті,
У неї катмало зуба в роті --
Все мусила кулешик їсть.

Залежність Білецького-Носенка від поеми О. Котельницького виступає досить помітно не тільки в деталях, але й у загальному плані твору. Подібними в обох поемах є навіть кінцеві рядки.

У Котельницького і Люценка:

Теперь, о Муза черноброва!
Повесим музу на гвоздок;
Когда придет матерья нова,
Сей глас, который нынѣ умолк,

Тогда ты возбуди с стремленьем
И, оживя воображеньем,
Еще настрой приятны струны
И, подкрепляя крылья нены,
Позволь нам некогда взлететь...

У Білецького-Носенка:

Покуда годі, Музо жвава,
Повісьмо кобзу на гвіздок!..
Се од безділля лиш забава;
Прощай до будущих святко!
Бач, я приймаюсь знов за діло...
Тоді лети до мене сміло,
Ми знов заграємо з тобою,
Як вдохновення жар почуєм,
Для Вкрайни нове скомпонуєм,
На наській мові дідовської!

Слід сказати про те, що, приступаючи до своїх травестій, російські і українські автори ставили собі за мету насамперед надати їм національного колориту. Показовою щодо цього може бути авторська передмова до першого видання поеми «Похищение Прозерпины». Підкресливши, що травестійні твори користуються великою популярністю у читачів, автори висловлюють надію, що й їхня спроба знайде прихильного читача. «А щоби зручніше досягти сеї мети,— пишуть вони,— беручи до уваги смак і обставини, скільки можливо намагалися ми представити його в новому вигляді, в простому, натуральному, який більш подобається читачеві. Церера в нас — проста поселянка, а Прозерпина, дочка її, як сільська дівчина з усією простотою характеру, притаманною її станові. Саме оце й дає нам певне право, що поема наша не є з числа тих, в яких особи представлені в такому ж дивовижному вигляді, в якому описали їх язичницькі віршотворці. Якщо ж де й виходили ми за межі, покладені для нашого пера, то єдиною лиш для того, щоб надати більшій силі й жвавості описові».

Автор «Горпиниди» намагається переймати у Котляревського принципи травестування, його літературну манеру, систему образності тощо. На відміну від авторів російської поеми, які, за висловом І. Айзенштока, «нильню оберігали античні імена та назви місцевостей», Білецький-Носенко слідом за Котляревським українізує латинські імена (Прозерпина стає у нього Горпиною, Плутон — Плутоном Сатурненком, Тіфей — Тіфеєм Вернигорою тощо), прагне до відтворення народного побуту і звичаїв. У цьому неважко переконатися, коли звернемося до зображення центрального образу поеми Горпини:

Червона, гарна, мов калина,
А вічі — ясний цвіт небес.
Солодка мова — медовая,
Пухка, як м'якш коровая...
Да біла, мов тополі лист,
Губки — ніби угорки-сливи,
Да, як дуга московська, брівни,
Коса ж — ніби в корови хвіст.

Білецький-Носенко вдається тут не лише до творчих принципів Котляревського, але й використовує часом його «Енеїду» як матеріал для свого твору. Порівняймо, приміром, сцену відвідин Зевеса Церерою у Білецького-Носенка з аналогічною сценою відвідин Зевеса Венерою у Котляревського.

У Білецького-Носенка:

Зевес, урившись в подушки,
Тоді кутю з ситой лигав,
Задки курині да пампушки
Все варенухой запивав —
Як панотець після роботи
У поминальній суботи
Вживає, що дає олтар.
Церера перед ним явилась,
Заголосила, прослізилась:
«Рятуй мене, мій господар!»

У Котляревського:

Зевес тоді кружляв сивуху
І оселедцем заїдав;
Він, сьому випивши восьмуху,
Послідки з кварти виливав.
Прийшла Венера, іскривившись,
Заплакавшись і завіскрившись,
І стала хлипать перед ним:
«Чим пред тобою, милнй тату,
Син заслужив таку мій плату?
Ійон, мов в свинки грають їм».

З'явившись друком тільки у 1871 р., поема «Горпинида» була надто суворо зустрінута критикою. Так, І. Франко, торкаючись лише принагідно творчості Білецького-Носенка, з якою, на жаль, не був обізнаний в повному обсязі, вважав, зокрема, що його поема — «се радше карикатура, ніж пародія». На жаль, подібна точка зору стала домінуючою і в працях багатьох пізніших дослідників, які зверталися до художнього доробку Білецького-Носенка лише для того, щоб наголосити на його ідейній та художній безпорадності, показати, що його гумор, зокрема у «Горпиниді», зводився тільки до «грубих виразів і вульгарних жартів» і взагалі до «дискредитації бурлескної стильової течії» в українській літературі. На нашу думку, всі ці критики дещо упереджено ставились до спадщини скромного провінціального письменника, ігноруючи принцип конкретно-історичного підходу до літературних явищ минулого.

Звичайно, невеликий поетичний хист Білецького-Носенка не дозволив йому піднятися до рівня Котляревського. «Горпинида» вийшла загальною блідою, в ній спостерігаємо певну спрощеність літературних прийомів автора «Енеїди», відсутність яскравої виразності і дотепності, часом незграбний вірш, мовну строкатість тощо. Біле-

цький-Носенко «не сироміся наснажити свій твір тим соковитим гумором, тим життєрадісним, світлим сприйманням життя, які характерні для «Енеїди» Котляревського»¹.

Все це, безумовно, знижує мистецький рівень української переробки Білецького-Носенка, проте не варто замовчувати позитивних рис, властивих «Горининді». Не можна, приміром, не відзначити, що у своєму бурлескно-травестійному творі Білецький-Носенко торкається деяких актуальних питань часу. Ще М. Петров підкреслював, що поема містить «натяки на сучасні суспільні явища»², причому порівняно з російським оригіналом автор дещо посилює соціальне звучання. Змальовуючи, наприклад, колісницю Плутона, Білецький-Носенко виступає з критикою певних суспільних верств тогочасної України:

Се був чудиний пекельний віз:
Состав його — злодійські душки,
Що люд лигали, мов галушки,
З старшин постромляні щаблі,
З судей кривих, лихого згіддя,
Зогнуті у коліс обіддя,—
Що гарбали, мов ті граблі.

В інших місцях поеми автор нападає на «земські суди», суддів, що «для безвинних глухі, за гроші казять наш статут, вдовиць і сиріт обіждають», на писарів і сільських голів, ласих до «хаптур». Не минає Білецький-Носенко й «всяких знахорок, шептук», «льохів шампанських, де яд за вина продають», ледарів, дури-світів тощо.

¹ Історія української літератури у восьми томах. Т. 2, К., «Наукова думка», 1967, стор. 228.

² Н. И. Петров. Очерки истории украинской литературы XIX ст. К., 1884, стор. 45.

Торкається письменник в «Горининді» й злободенного на той час в суспільному житті України та Росії питання виховання молодого покоління. Слідом за прогресивними російськими і українськими письменниками (Повиковим, Фонвізіним, Криловим, Квіткою-Основ'яненком та ін.) Білецький-Носенко висміює, може, і не так послідовно, галломанію дворянства, рабське схиляння перед розтлінною іноземщиною, картає пройди-світів-французів, які виховували молодь в дусі презирливого ставлення до вітчизни. У місті Гріхополі зустрічаємо «душенпагубних французів, що дома гнали на ланцюзі, а в нас з дітей псують гульвіс». Тут автор «Горининди» виразно перегукується, зокрема, з Криловим, який у своїй журнальній сатирі гнівно викривав підлу суть цих французів, що, «закінчивши на галерах свій курс філософії, приїхали, вірніше, втекли до Росії від шибениці у себе дома і стали модними вихователями» дворянської молоді.

Крім того, в поемі Білецького-Носенка, незважаючи на її художню недосконалість в цілому, можна нерідко віднайти чимало влучних етнографічно-побутових зарисовок, майстерних строф, і пов'язаних передусім з життєдайними джерелами народної творчості. Поряд з певним натуралізмом, фривольністю окремих сцен, зустрічаються в «Горининді» живі картини побуту, сповнені непідробленого комізму ситуації, яскраво окреслені образи. Не можна, наприклад, без щирої усмішки сприймати рядки, в яких йдеться про Бахуса в короткій козушці, який, «запрягши у возок котів, припер барилло доброї пішної», про Діану, що їхала «верхи на собаці», про богів Пана «на цану, а Фавна на паці», про Марса, що «пішов вері, да збив очінок із Церери», а також про божків, що «тріскали», «сину конину», «собачину», «кота нматок» тощо.

Зустрічаються тут і яскраві, не позбавлені елементів ліризму, пейзажні описи. Ось як, приміром, передана автором сцена чекання Церерою дочки.

Нема! Вже й розтяглися тіні,
Туман з води здіймався синій,
Пришла з толоки череда;
Вже й місяць освітив долини...
Нема! Не чути ще дитини!
І серце ние: ось біда!

Можна говорити про наявність у поемі й багатьох влучних порівнянь, соковитих побутових деталей, барвистих епітетів, афоризмів і т. ін. («Мов в квітні, сонце любо гріло, в блакитних хвилях гололіло. Вкруги сливник по берегам»; «А блискавиця враз черкає, змією в'ється раз у раз, грім у горах реве, грукає»; «Все грища: ті гуляють в кепа, ті в ятці около вертепа, ті регогять коло циган»; «Земля плугатарам бенкета не хоче ставить восени»; «Пшениця золотая мшилась»; «Вже й вечір: надворі сіріє» тощо). І, звичайно, ніяк не можна погодитись з дослідниками, які твердять, що «окремі вдатні вирази, окремі музичні рядки» в «Горпиниді» «трапляються де-не-де, немов ті «рідкі пловці» в морській пучині».

Зображення, хоча скупе й розрізнене, елементів реальної дійсності, окремі художні здобутки, національний етнографічний колорит тощо дозволяють говорити про автора «Горпиниди, чи Вхопленої Прозерпини» як про людину, що своєю скромною творчою працею, в міру свого таланту, прагнула сприяти розвитку української літератури.

У 1872 р. з'являється друком збірка Білецького-Носенка «Гостинець землякам. Казки сліпого бандуриста, чи Співи об різних речах», до якої увійшли поезії, створені протягом 1812—1829 років. Якщо «Горпинида, чи Вхопленная Прозерпина» була написана в бурлескно-

травестійній манері, то «Казки сліпого бандуриста» значною мірою тяжіють до романтичного стилю.

В українській літературі дошевченківського періоду романтизм, як відомо, був найпліднішим напрямом. Спираючись на досягнення романтизму в світовій і російській літературах, багаті традиції народної творчості, українські поети-романтики вносили в поезію нові естетичні принципи, засновані на засадах народності, розширювали тематiku, стильові і жанрові межі національної літератури, доводили здатність української мови до широкого літературного вжитку¹.

Одним з найпопулярніших жанрів романтичного напрямку в світовій літературі була балада, в якій органічно поєднувалися історично-легендарні, побутово-етнографічні, фантастичні елементи. Баладні твори, як правило, мали струнку фабулу, драматично напружену розповідь з трагічним фіналом.

Перші зразки української романтичної балади дав Білецький-Носенко. У 1822—1829 рр. ним, за свідченням сучасників, написано п'ятнадцять баладних творів «на малоросійском языке» (до збірки ж «Гостинець землякам» потрапило всього чотири: «Івга», «Нестяг», «Могила відьми», «Отцегубці»). Опубліковані лише на початку 70-х років, балади Білецького-Носенка, звичайно, були тоді вже явним анахронізмом. Однак як перші твори баладного жанру, як попередники аналогічних поезій П. Гулака-Артемовського і Л. Боровиковського свого часу вони, безперечно, могли бути зустрінуті з інтересом як цікаві літературні явища, інакше кажучи, відіграли б певну позитивну роль у розвитку жанру балади в новій українській літературі перших десятиліть минулого століття.

¹ Див.: Історія української літератури у восьми томах. Т. 2, стор. 196.

Серед баладних творів Білецького-Носенка своєрідне місце займає «Івга». Це перша українська обробка балади «Ленора» (1773) німецького поета Бюргера, автора багатьох так званих «страшних» балад з їх надзвичайною фантастичністю, таємничістю, кризативчн колізіями тощо.

У кінці XVIII — на початку XIX ст. балади Бюргера, особливо його «Ленора», написана за мотивами відомого серед багатьох народів переказу про зустріч дівчини з коханцем-мерцем, набули в Європі широкої популярності. «Славний Бюргер...,— писав Білецький-Носенко в передньому слові до своєї «Івги»,— сильним живописним пером своїм и естественно простым рассказом увековечил народную сказку, которая принадлежит не одним его соотчичам, но многим народам».

У російській літературі першим до «Ленори» Бюргера звернувся В. Жуковський, подавши її переробку під назвою «Людмила». Зберігаючи містичні мотиви оригіналу, він дещо русифікував його (дія перенесена в Московське царство XVI ст., Ленора обернена на російську дівчину, що живе в теремі, тощо), але не зумів надати бюргерській тематичі національного російського колориту. Жуковський у відповідності з естетичними настановами карамзіністської поетики цілком ігнорував «простонародність», деяку «грубість» німецького оригіналу і, врешті, опрацював її в релігійно-сентиментальному дусі. У 1816 р. з'являється друком балада П. Катеніна «Ольга» — вільний переклад Бюргерової «Ленори». Поставивши за мету створити російську самобутню баладу, Катенін на противагу Жуковському зберігає у своїй поезії, за словами О. Пушкіна, «енергійну красу її первісного утвору», прагне передати дух оригіналу, водночас русифікуючи не тільки тему його, а й всю стилізову манеру. По суті, «Ольга» була відвертим ви-

кликом Жуковському і не випадково зразу ж викликала невдоволення карамзіністів. Естетичним угодбам українського поета, як свідчить він сам і його обробка Бюргерової балади, більше відповідала, так би мовити, катенінська «манера» перекладу.

У згаданому вище передньому слові до «Ївги» (яке, на жаль, лишилося поза увагою дослідників) Білецький-Носенко, відзначивши вже відомі обробки Бюргерової «Ленори» Жуковським і Катеніним, писав: «Один из моих приятелей предложил мне, как постоянное украинское, перевести ее на малороссийское наречие, подстрекнув тем, будто бы оно не способно выразить всей силы и простоты Бюргеровой «Леноры», сего неистовствующего отчаяния, низринувшего несчастную в могилу. Я старался сохранить не только содержание каждой строфы и стопомерие, но смысл каждого стиха подлинника». І справді, у баладі «Ївга» поет постійно прагне до близького відтворення першоджерела. Саме цим і можна пояснити те, що у Білецького-Носенка і Катеніна спостерігаємо часто подібність у передачі багатьох епізодів, ситуацій, навіть окремих деталей німецького оригіналу. Ось як, приміром, змальовує Катенін стан Ольги, яка не зустріла серед воїнів, що поверталися з війни, свого коханого:

Рвет, принав к сырой земле,
Черны кудри на челе.

Катенін, зауважує дослідниця його творчості Г. В. Єрмакова-Бітнер, «вірний внутрішньому ритмові балади німецького поета — його Ольга вся в бурхливому русі, вона охоплена відчаєм і нестямною, як і у Бюргера, вона кидається на землю, рве свої чорні коси...»¹

¹ П. А. Катенин. Избранные произведения М. - Л., «Советский писатель», 1965, стор. 23.

Так само стап Ївги передано і у Білецького-Носенка:

Рве коси 'д злої долі,
Лютує, б'ється долі.

У Жуковського, що послідовно витравляв «просто-народність» оригіналу, Людмила наділена рисами покірливості, смирення:

Тихо в терем своїй идет,
Томно голову склонила.

Цитований щойно уривок з переднього слова до «Ївги» являє для нас інтерес, зокрема, й тим, що в ньому автор обґрунтовує своє звернення до німецької балади. Передусім Білецький-Носенко прагнув довести, що українська мова, як «богатая и выразительная», гідна серйозної літературної творчості, здатна передати найскладніші нюанси при перекладі поетичних творів з іноземних мов.

Зберігаючи в «Ївзі» основні риси німецького оригіналу, своєрідність якого визначається близькістю до народнопісенної творчості, деякою «простонародною» грубістю, Білецький-Носенко за прикладом Катеніна опрацьовує сюжет Бюргерової балади на український лад. Це виявилось, зокрема, в перенесенні дії на Україну часів боротьби з ханською ордою. У баладі «Ївга» зустрічаємо часом вдалі порівняння, поетичні образи, символи, що йдуть насамперед від фольклору, народної пісні й легенди: «Не спала ночі, вже й виплакала очі», «Дівчина слуха козака», «Щось серденько сумує», «Ох, ненько, лихо мені», «Нехай бурхає вітр і рве! Нехай в степу яриться!», «Як грає вітер з дном» і т. ін. Загалом же «Ївга» відзначається низьким поетичним рівнем, хоча автор неодноразово намагався покращити її.

У 1829 р., тобто через рік після написання «Ївги», до популярного на той час романтичного сюжету звер-

тається Л. Боровиковський. Його «Маруся» порівняно з баладою Білецького-Носенка була поетично досконалішою обробкою, але не можна забувати, що Л. Боровиковський йшов не від першоджерела — «Лепори» Бюргера, а від балади «Светлана» В. Жуковського.

Українською обробкою німецької народної балади була й балада Білецького-Носенка «Нетяг», в основі якої також лежить «страшний» фантастичний зміст. Водночас слід зазначити, що Білецький-Носенко, як і інші українські письменники доби раннього романтизму, запозичуючи інородні сюжети, вводив до них мотиви і ситуації фольклорного походження, народні повір'я, демонологію.

Часом балада Білецького-Носенка, так би мовити, набирає соціально-побутових рис, з'являються у ній елементи реального життя. Так, у баладі «Отцегубці» розповідається про якогось Сову, що заради багатства не зупиняється навіть перед злочином — рідного батька «узяв недужого... з постілі» і в «льох сирий» замурував, аби заволодіти батьковими грішми і стати повновладним господарем. Ще тісніше з реальним життям і побутом пов'язані інші твори романтичного плану, що увійшли до збірки «Гостинець землякам». «Три бажання», «Кумедійщик», «Чудовая вода», «Мильнії баньки», «Помилки», «Пан писар», «Добриня да цуцик», «Урок панам», «Мірошник» та ін. — все це гумористичні віршовані перекази популярних фольклорних сюжетів, а також переспіви із світової літератури — з Лафонтена, Лессінга, Вольтера, Дмитрієва, Державіна та інших письменників. У деяких з цих автор торкається окремих суспільних вад, говорить про несправедливість і беззаконня, про існуючу соціальну нерівність, нікчемність і моральну розпусту панів, а з другого боку, висловлює співчутливе ставлення до простої людини. В першу

чергу Білецький-Носенко висміює продажність і хабарництво, що безкарно процвітали в державних установах, виступає проти суддів, які й «рідного дурно не судили». Одного з таких пихатих суддів, що завдяки хабарам пажив «гарнії будинки, худоби гибель, грошей тьму», показано в казці «Добриня да цуцик». Образ несправедливого судді зустрічаємо і у віршованому оповіданні «Помилки»:

Суддя присяжний всяке діло,
Яке б кривее не було,
Переіначить в праве сміло,
Коли в кишені чуть срібло.

В іншій казці «Пан писар» оригінально оброблено народний анекдот з яскравим соціальним спрямуванням. Писар, «гладкий, мов груба», переїжджаючи Дніпро, впав у воду і пішов на дно. Автор іронічно пояснює, що його можна було врятувати, але для цього люди з берега мусили кричати не «Давай! Подай! Давай!», а «На! Возьми! Прийми! Бери!», і висновок: «Він брать чужее звик, а не давав ізроду!» У казці «Кумедійщик» змальовується ціле «повітове місто, де все є: голови, усякї суди, а правди, дасть біг, чисто».

З сучасною Білецькому-Носенку дійсністю виразно перегукувалась і поема «Урок панам (подражаніє Вольтеру)». Тут розповідається про вельможного князя, що жив колись на Посуллі. Як «ситий кабан», він разом із своєю челяддю постійно бенкетував, а «бідний люд його хрещений від подушевщини крехтав»:

Все регіт, гам щодня, як в маслі сир, тонули,
Закони ж, правда, суд заглохли та послули.

Серед літературного доробку Білецького-Носенка найпомітніше місце посідають байки. У листі до А. Мет-

линьського (8 листопада 1842 р.) письменник свідчив, що ним написано «333 басни, переделанные с лучших французских (почти весь Лафонтен и Флорнан), немецких и российских баснописцев». Усі ці байки, написані головним чином в перші три десятиліття минулого століття, вперше побачили світ лише в 1871 р. у збірці «Приказки в чотирьох частях». У 70-ті роки вони, звичайно, не могли стати помітним явищем в українській літературі, оскільки на той час уже були високохудожні зразки в жанрі байки, створені Є. Гребінкою і Л. Глібовим. Проте кращі байкарські твори Білецького-Носенка, як оригінальні, так і перекладні, завдяки наявності в них окремих реалістичних тенденцій, елементів демократизму й гуманізму, завдяки простоті й дохідливості, не втратили і сьогодні певного мистецького і пізнавального значення. У передмові до збірки «Приказки» Білецький-Носенко говорить про те, що його байкарські твори адресовані насамперед широкому демократичному читачеві; він вневнений, що їх читатимуть.

Од гір Хорватських до рівнин,
Де Дніпр реве в борах, мутить піски під круchoй
Під кельями святих; пливє де тихий Дін...

Поет вказує також на джерела, використані ним для своїх творів. Це — росіяни Дмитрієв, Крилов, Хемніцер, німець Геллерт, французи Флоріан і Лафонтен. Можна додати до цього реєстру ще, наприклад, Езопа, а головне — українські народні казки, приказки, анекдоти, що часто були джерелами тем і сюжетів байок Білецького-Носенка. Продовжуючи лафонтенівсько-криловську лінію, український письменник культивував розгорнуту байку (окремі з його байок, як-от: «Жінки да тайна», «Зеленая корова», «Відьми», були, по суті, просторими віршованими оповіданнями), навіть тоді, коли

звертався до наслідування сюжетів Езопа. Слід зазначити, що, обробляючи теми, взяті з світової і російської літератури, Білецький-Носенко творив оригінальні байки. Зупинимось, для прикладу, на сюжетах, запозичених у Крилова, до якого він, до речі, звернувся одним з перших в українській літературі. Білецьким-Носенком, зокрема, перекладені чи оброблені такі байки російського поета: «Петух и Жемчужное зерно» («Півень да Жемчужнее зерно»), «Дуб и Трость» («Дуб да Очерет»), «Волк и Журавль» («Вовк і Цапля»), «Кот и Повар» («Кіт да Кухар»), «Две бочки» («Дві кухви»), «Тришкин кафтан» («Грицьків жупан»), «Мельник» («Мірошник») та багато інших. В одних використано лише криловську фабулу, інші ж досить близько стоять до оригіналу і є, власне, більш-менш вдалими перекладами відповідних байок російського поета. Проте й в останніх Білецький-Носенко часом прагне до поширення сюжету за рахунок введення описів побуту, окремих деталей, нових характерних реплік персонажів, народної фразеології тощо. Крім того, своєму викладу він надає виразного місцевого колориту. Так, у байці «Кот и Повар» Крилов зазначає, що його Кухар був «грамотеем», Білецький-Носенко ж не обмежується цим і в байці «Кіт да Кухар» іронічно додає: «Бо змолоду йому давав субітки дяк»; ширше звучить в українській байці й заключний рядок: «А той умняв печення — да під стріху потяг собі, задравши хвіст» (у Крилова: «Кот Васька все жаркое съел»). В інших байках, надаючи розповіді національного забарвлення, Білецький-Носенко вводить Дніпро, Сулу, Удай, Ромни, Прилуки, Київ, українську клуню, гетьманські будинки, розлогу вербу, пухкі вареники тощо. З подібним явищем зустрічаємось і в перекладах-переспівах Білецького-Носенка з інших авторів.

Основне призначення своїх байок поет вбачав у тому, що вони повинні йти у «великий світ, жартуючи, людськ учити», «простацький глузд к добру хоч трохи взворушити». Звідси переважна більшість байок алегорично-повчального, дидактичного плану. Скупість, зажерливість («Сова да Скупець», «Дукач-злиздень»), хвастощі, зазнайство («Олень, що любить собою», «Олень, Русак да Осел»), заздрість («Ведмідь-танцюра»), лестощі («Ворона да Лисиця»), пияцтво («П'яниця да його жінка»), невдячність («Лісничий да Ліс») — ось що передусім хвилює Білецького-Носенка і знаходить у нього гнівний осуд. Але поряд з морально-етичними проблемами письменник часом зачіпає явища суспільного життя. Він, наприклад, відверто говорить про існуючу в тогочасній дійсності соціальну нерівність: «Хіба не так у нас? Хто міцний да багатий, той прав; а неборак хоч прав, да вивуватий» («Вовк да Ягня»). Особливо широко розгортає поет цей мотив у байці «Рись да Кріт». Хто має силу, той і грабує працюючих людей:

За хмарой, на скалі, орел ягня шарпає,
Ген шуляк знов там туркота дзьобає,
Ось злючий тхір
Убрався у дробиний двір,
Качки із кучі давить.
Ось кіт-понура там вомісто пацюків,
Хазяйську худобу щоб надбавить,
Се дякує за хліб, жре в будці голубів.
Геть-геть в бору ведмідь роззяв пасть багрову,
Шарпає бідную корову;
Ген заєць-неборак попавсь під ніж ловцю,
А се в кушу зарізав вовк овцю...

У ряді байок («Білка да Кроти», «Два коти», «Чебрець да Березка»; «Селянин да його діти») Білецький-Носенко співчутливо ставиться до сільської бідноти, прославляє чесну, наполегливу працю як єдиний шлях

до добра. Водночас поет виступає проти паразитизму дворянства, проти безмірного вихваляння «шляхетським родом», титулами, багатством, проти галломанії панівних верств. «Зніми з таких цяцьки — зостанеться чурбан», — говорить Білецький-Носенко в байці «Осел, одитий во львову шкуру». Справжня цінність людини, підкреслює автор, визначається її внутрішніми якостями, її розумом, правдивістю, працьовитістю («Гуси», «Лисця да машкара»; «Пси», «Тріска-риба», «Горобець да Журавель»).

У байках «Два злодія да Кінь», «Оси да Бджоли», «Заєць да Ружина» та ін. з в'їдливою іронією висміюється несправедливий суд та інші державні установи, де безкарно грабують просту людину, де панує самодурство і підкуп. Особливо яскраво показано судові свавілля в байці «Тяжба». Тут Білецький-Носенко висміяв кругову поруку нижчих, вищих і найвищих судових інстанцій.

Викликають інтерес і ті байки поета, які були безпосереднім відображенням деяких історичних подій, явищ або вчинків окремих осіб. Так, у байці «Індик» Білецький-Носенко викриває Наполеона, що «заходивсь святу Русь побить»:

Що ж вийшло?
Враг шалений
І сам устряв на острові Єлени
Да й досі там лежить.

В іншому плані написані байки, присвячені українському філософу й поету Григорію Сковороді — «Мудрець да старшина військовий», «Сковорода». В першій з них розповідається про те, як вельможний пан пропонує мудрецю (Сковороді) коштовний алмаз.

Не треба мні,— казав мудрець,— я всім довольний,
Я не кохаюсь в тому, мов який князь;
Сам бачиш — я здоров, як птах у небі вольний,
А з голоду в людей ніхто не пропадав,
Коли людей і сам не руйнував.

Проте пан наполягає на своєму і радить віддати алмаз «найдурнішому глупцю». Через деякий час, коли пана було обрано гетьманом, мудрець повернув йому коштовний камінь, оскільки дурнішого від нього не знайшов. Інша байка «Сковорода» була, за справедливим визначенням П. Попова, своєрідним гумористичним «літературним портретом» українського філософа¹.

У байкарському доробку Білецького-Носенка є ряд творів, у яких виявилися консервативні, а часом і відверто реакційні тенденції («Пес, якому обрізали уші», «Бджола», «Золотий дощ», «Шкодливий Пес» та ін.). Автор виступає на захист існуючої кріпосницької системи, прославляє доброго монарха, говорить, що не можна «весь світ равенством наділити...», не можна давати волю трудовому народу. Але ці байки не були визначальними в творчості Білецького-Носенка-байкаря. Кращі його байки, що були невід'ємною частиною літературного процесу на Україні в першій половині XIX ст., як уже говорилося вище, являють певний інтерес і для сучасного читача. Крім збірки українських байок, Білецькому-Носенку належить «Сто басен в четверостишиях» російською мовою, в яких він виступав як наслідувач французького поета й філолога кінця XVIII—першої половини XIX ст. Шарля-Луї Мольво, автора книги байок «Cent fables en quatre vers chacune» (1820). Байки ці загалом не виходили за межі побутової тематики, моралізаторських повчань. Ось одна з них:

¹ Див.: П. М. Попов. Григорій Сковорода. Літературний портрет, К., «Дніпро», 1969, стор. 146.

ОСЕЛ И БОРЗАЯ СОБАКА

Развесья уши, шел Осел стезей.
«Вот захочу,— сказал Борзой,—
Опережу его тотчас, мне бег — забава!»
Опередить Осла — ну что за слава.

Поетичний доробок Білецького-Носенка російською мовою порівняно невеликий. Крім циклу «Сто басен в четверостиших», ним написані у 1819 р. віршовані «Сказки» (наслідування Лафонтена і Вольтера), балади «Гробница Агамемнона», «Бой с драконом» (із Шіллера). «Ода счастью» (із Руссо). Майже всі вони, як і більшість українських поезій Білецького-Носенка, написані в перші три десятиліття минулого століття і своїми сюжетами, жанровими особливостями вливалися в потік романтичної літератури. Слід тут відзначити баладу «Бой с драконом», що була, власне, перекладом однієї з прекрасних балад Шіллера «Der Kampf mit dem Drachen» (1798). До речі, це був перший переклад російською мовою твору німецького поета. У баладі «Бой с драконом» розповідається про подвиг юного рицаря єрусалимського ордена святого Іоанна (XIV ст.) Гозона, який, ризикуючи життям, врятував мешканців острова Родоса від страхітливих чудовиська. Балада Шіллера, а отже й Білецького-Носенка, переносила читача із світу казок на конкретний історичний ґрунт.

Прозову спадщину Білецького-Носенка російською мовою складають переклади романів «Семейство фон Гальден» Августа Лафонтена, «Лизмор, или Замок монастырский» Шерідана (ще й сьогодні вони залишаються нерозшуканими), а також неопублікований історичний роман у трьох частинах «Зиновий Богдан Хмельницький. Историческая картина событий, нравов и обычаев XVII века в Малороссии».

У передмові до роману Білецький-Носенко відзначив, що прагнув до правдивого відтворення хвилюючих сторінок героїчної історії України. «Цель сего сочинения при том,— писав він,— оправдать пред лицом света народ и предводителя его, коих историки польские, французские и немецкие, переписывавшие один у другого клеветы, описали самыми черными красками: называют просто разбойниками, скрыв истинные причины, побудившие поднять оружие против своих угнетателей». Білецький-Носенко для написання свого твору широко використав насамперед вітчизняні джерела — «Історію Малої Росії» Д. Бантиш-Каменського, «Історію государства российского» М. Карамзіна і особливо рукопису «Історію руссов» та численні народні перекази, легенди тощо. У центрі роману — зображення визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького проти панської Польщі. Богдан Хмельницький показаний тут як видатний політичний діяч, гарячий прихильник возз'єднання України з Росією.

Змальовуючи широку картину життя України тих часів, побут і звичаї українського народу, Білецький-Носенко ввів до твору чимало народних пісень («Гомін, гомін по діброві», «І шумить, і гуде, дрібен дощик іде» та ін.) та власних поезій: балади «Нетяг», «Ївга», казку «Липчин да Українець», байку «Комлик да його Бурхан» тощо.

Відзначаючи справедливий характер визвольної боротьби українського народу проти панської Польщі, позитивно оцінюючи історичний акт возз'єднання України з Росією, письменник через обмеженість світогляду виявив загалом нерозуміння класової боротьби на Україні тих часів, помилкове трактування деяких подій, історичних постатей і т. ін. І все ж, як одна з ранніх спроб у російській і українській літературах художньо-

го опрацювання сюжету про історичні події 1648—1654 років, про Богдана Хмельницького та його бойових побратимів, роман Білецького-Носенка мусить зацікавити дослідників і читачів.

На порозі нового українського письменства, коли ще не все було усталеним і остаточно з'ясованим, П. П. Білецький-Носенко був цікавою і оригінальною постаттю. Незважаючи на ідейну обмеженість, часом навіть відвертий консерватизм, скромний поетичний таланти письменник у своїй розмаїтій художній творчості підносив ряд актуальних питань сучасності, виявляв глибоку зацікавленість здобутками української народної творчості, прагнув до розвитку українського художнього слова, до поширення його жанрових і стилевих меж, тематичних образів. Кращі твори Білецького-Носенка не позбавлені елементів демократизму, гуманістичних мотивів, окремих художніх достоїнств. Опубліковані лише після смерті письменника, вони, звичайно, не могли відіграти помітної ролі в розвитку літературного процесу, але для розуміння суті основних тенденцій нової української літератури перших десятиліть ХІХ ст., безперечно, становлять інтерес.

Борис Деркач

УКРАЇНСЬКІ ТВОРИ

*ГОРПИНИДА,
ЧИ ВХОПЛЕНАЯ ПРОЗЕРПИНА*

(Жартливая поема в трьох піснях)

ПІСНЯ ПЕРША

I

Гей, Музо! Ке мені бандуру,
Горпину хочу величать,
Дівчину гарну, білокуру,
Як вчав її Плутон кохать!
Навіщо свіжа іпокрена,
Нехай кипить смачна варена —
З нею краще я нагрію чуб!
Згадай: недавно ще по-паськи
Ти мні казала віршей казки;
Рятуй тепер... Бо сам ні в зуб!

II

Смієшся, жвава Пієрида!
Дмухни в мене той самий жар,
З яким співалась «Енеїда».
Зогрів мій глузд варени пар;
Гунем!.. І одзовуться луни.
Постій! Налагоджу ще струни.
Хто хоче слухати казок,
Брехеньки старі за новини
На гарній мові України,—
Сідай біля мене в кружок.

III

Відсіль далеко — у Сіцильї
Генейський гарний є куток,
Де млосьно все жило в безділлі.
Ні гадки — їло свій шматок,
Родзинки, ніби ми кислиці,
Де тепло і зимою в світлиці;
Там озеро, мов скло, Пергам,
Мов в квітні, сонце любо гріло,
В блакитних хвилях гололіло.
Вкруги сливник по берегам.

IV

Там звіку не чували звади;
Пан писар щиро те писав,
Що встановляли на громаді,
Пан голова хаптур не драв.

В шинках кипіли мед, наливки;
І хоч тоді ділили нивки
(Бо бач, де вже завівся люд,
Таки нельзя не посвариться),
Хапались хутко помириться...
Потварці не кривили суд.

V

В землі сей, од злодюг спасеній,
В Пергам вдивлявсь зелений двір,
Гайками любо осінений,
Мов кухличок, стояв між гір;
В йому білесенька хатинка,
Ось там жила Церера-жінка,
Бабуся, як сухенький лист;
Дарма, богиня хоч по плоті,
У неї катмало зуба в роті —
Все мусила кулешик їсть.

VI

Розумна тяжко ся бабуся:
Впрягала у ярмо гадюк
(В тім на Овідія пошлюся)
Да, взяв налігачі до рук,
Як ми волів, спиняла купу;
Чи ї сів у просяну ступу,
Да так у Київ до відьом
Просцем і перлась по воздуху,
Мов жевжик із суда без духу,
Зорвавшись в питейний дом.

VII

Да й господиня ж невисипуша —
Петрівних не заспить ночів!
Тут хлярить дощ, і вже, як хлюща,
Біжить од рал до косарів.
Зате ж нагляне — то й пшениця,
А ні — поріс бур'ян да бриця.
У ней на чудо хліб увесь!
Тютюн і баштани кохала
І наймитам не довіряла,—
Бо з доглядом дає Зевес.

VIII

Од догляду й зробилась пані:
Бо де у кого недород —
У ней в гумні всього, як твані,
Мов на торгу кишить народ;
І грошей нагребла у скрині.
Всі до Церери-господині
Купить чи на товар мінять;
Голландець перець віз, коріння,
Розпутний Рим — душі спасіння,
Савоєць — пташок, цуценят...

IX

Церера як була моторна,
Весела, гарна да цалка,
То й хата не була просторна...
І десь у ней взялась дочка.

Казали: буцімго владика
Дій злищювався в чоловіка.
Геть кинув рясу да клобук
І, підголивши ус, чуприну,
Йй нарядив лиху годину,—
Такий удрав небозі хвук.

Х

Да вже й дочка! Король-дівчина!..
Чи й диво ж? Батько бак Зевес!
Червона, гарна, мов калина,
А вічі — ясний цвіт небес.
Солодка мова — медовая,
Пухка, як м'якиш коровая...
Да біла, мов тополі лист,
Губки — ніби угорки-сливи,
Да, як дуга московська, бріви,
Коса ж — ніби в корови хвіст.

ХІ

Піп ім'я дав їй: Прозерпина;
Що ж? Люди, звикши лицювать,
Переіначили: Горпина,
І мні нельзя вередувать,
Як на громаді, те і бабі,
Коли не хочеш ждять пахаби!
Спитай коли собі па жарт
Кликнуть Івана — Іоаном,
Дже ж вилають якраз погано:
Дурний школяр не вміє звать.

XII

Горпина — матері утіха:
Слухняна, руча до всього,
Весела в жартах, в ділі тиха,
Змилить, улестить хоч кого.
Чого ж вона притім не знала?
Сама пряде, сама і ткаля,
Чи хату вимести й точок,
Зсурганить на ряднину мичку,
Долівку змазати, чи й пічку,
Чи й каші накрутить горщок.

XIII

Да що й казать: така дівка
Шибне хотя б кому у ніс.
На грищі жвава да цнотлива,
На вигадки — неначе біс.
Коли ж у свято із скрипицей
Дівчата цілою вереницей,
Гукаючи, бредуть в шинок,
Горпини голос оддається
Та грізно у село несеться,
Мов з закуцією дзвоник.

XIV

Да й дере ж угору пику!
Ніхто і сватати не смій;
В ніс тиче дулю парубійку:
«Ти не по серцю, ти стидкий!

Ти що?.. Я краще гегьманівни,
Нема мені в Сіцильї рівні».
А коло неї, як день у день,
Той із двора, другий до хати:
Чи не нападе кого кохати?
Куди! Мов той дубовий пень...

XV

Раз якось Феб ізбився з шляху,
Що рік провів йому з предвік;
Да й нарядив такого жаху,
Що всяк терпів чого не звик;
У Лівї мерзли без кожуха,
А в нас — ні вон без каплоуха.
Од спеки, духоти — розор;
Посмагли жаби у болоті,
Везді юга, тоска 'д нудоти
І ніччю жевря темний бор.

XVI

Церера, добра господиня,
Збагнув, що з яриной біда,
А гірше — бідная Горпина
Нездужа 'д млості нікуда.
Женці, воли розм'якли в поті,
Перестали в полі всі роботи,—
Із лихом вибігла на двір
Да, вічі вибаннячив на Феба,
Почала лаяти як треба,
Що однеслась луна од гір.

XVII

«Рудий собако! Волоцюга!
Ось тільки й зна щодня ганять;
Паливода! Ти з'їхав з круга,—
Глянь, заходився як хукать!
Не тільки гречки поварились,
Вже й болота всі закурились
І по світу всьому юга.
Пойду до Борея-папа,
Щоб давав ледащу прочухана,
Він спутає тобі рога».

XVIII

Феб, бабину почувши лайку,
Байдуже, тільки реготавсь.
Вона ж, запрягши тарадайку,
Чимдуж у гори понеслась,
Що тім'ям досягали неба.
Там жив Борей — той ворог Феба,—
Там зірні сходяться круги
І ночі льодяная брама,
Відки течуть Урал і Кама,
Де вік не бачили плугів.

XIX

О! Що вже сторона негарна:
Все камінь голий, вічний лід!
Ось там з морозу буздигарня,
Де спав Борей, сварливий дід.

Ведмідь стояв на калавурі;
Цереру сей пізнав по шкірі,
Що відьма певная іде;
Як вартовий, причепурився
Да тиць — у ноги повалився,
В будинок ледяний веде.

XX

Борей уривсь, мабуть, од хмілю
В гайно із снігу, цупко спав;
В Сибірі цілую неділю
Оце лиш з корня елі драв.
Покіль-то діда розбуркала,
Покіль його угамувала:
«Змилуйсь, дідусю, ласкав будь!
Провчи Паливоду рудого,
Сього патлатого, палкого —
Хай дасть хоч трошечки дихнуть».

XXI

«Ну, сількісь! Ке мені поснідять,—
Казав Церері злий Борей,—
Да щоб не міг сього провідать
Сатурненко, панок морей...
Бо той набреше як Еолу,
То дадуть мені добрячу школу:
Заб'ють до коваля у міх.
Що, не спитавшися у пана,
Дам жудко Фебу прочухана;
Гляди, щоб не зробити сміх».

XXII

Схопивсь лихий, убрався в іней,
Натяг широкий кобеняк,
Пошитий з хмари чорно-синей,
Неначе по мантулі дяк;
Тут вибаньчив, як уголь, вічі,
Насупився чорніше нічі,
Почав сніги, мороз ковтать.
Нажерся блискавиць і гріма
Да так роздувсь, як ксьондз із Рима.
Повіявся на світ бурхать.

XXIII

Почувши, Феб з гори дав драла,
На чуб нахлучив каплоух;
Вмиг шура з вихром набіжала,
Кружить дуби, мов легкий пух.
Комори обідрало, хати,
На клунях тільки видно лати;
А тут лє дощ, пустився град,
Псує гречки, тютюн начисто,
Змісив з землею пашню, як тісто,
Понівечив баштани й сад.

XXIV

А блискавиця враз черкає,
Змією в'ється раз у раз,
Грім у горах реве, грукає,
Нема захистя в лютний час!

Палає гай, ось дуб рухнувся,
Аж торч підземний похитнувся,
Все море, мов куліш, кипить
Або великий борщ з китами,
Замість цибулі з каюками...
Так грізно розходився дід.

XXV

Буває інколи з дороги
Заверне в хутора москаль;
Один — а всім задасть тривоги:
Бере, жене підводи вдаль,
Без грошей, нічтю да у сльоту,
Да ще й лата кийком в охоту.
Або на ярмарці чумак
Гуляє з басом між ятками,
Гука, товчеться з торговками,
Тій пинфу ткне, а тій тумак.

XXVI

Так з месті самохіть попала,
Мов ожег, з полум'я да в жар,
Щобись не радила гевала
Грозою проганяти вар.
А дід врацать як утомився,
Легким, як німчик, ізробився,
Не знать де в воздусі ізслиз.
Тоді Церера занудилась,
Од сорому на піч забилась
Да під себе сховала ніс.

XXVII

Но хутко люд обзнавсь з бідою.
Феб знов поліз па небеса
Зиркнути: п'яний дід з дурною
Які скрутили чудеса.
Звелів дмухати тиховіям,
Лозиной гнать палких по ншям
Сироко, смуглий гарматап,
За море, у піщану Сару,
Що жевря, як не трісне з жару,
Живуть де гади і бур'ян.

XXVIII

Тоді в гаї знов оживились
Гриби, троянди, конвалій,
Пташки за лихованню вились,
Дівчата ізнялись, як рій.
Співають, весело гукають,
Горщину любо викликають.
Вона зараз од гребня геть,
Починок ткнула за ікону,
Запаску натягла червону,
Блакитний шовковий карсет.

XXIX

Аж мати до її озвалась:
«Щось дуже ніколи тобі!
Дивись — куди се захапалась?
Ох, донько! Цноти не згуби!

Ізбави, боже, понеділка,
Як витече крізь дно горілка!
Щоб хомута не надівать...
Нема як цнота для дівчини!
На зло й висить на волосині,
Як плюнуть, латво одірвать!»

XXX

«А що то, мамо, тая цнота?—
Дочка у матері пита,—
Я чула, кажуть, се пустота:
Чи прийде гарная в літа,
Собі ізнайде парубійку,
Жартуя, зв'яже *те* довіку,—
Що вже нельзя її згубить».
«Іди ж гуляй, моя Горпинка,
Як бачу, ти вже не дитинка:
Чи вже самій не розсудить?

XXXI

Біжи ж в город, нарви любиста,
Затикай коси од пристріт;
Возьми ж і доброго намиста,
Нехай-таки воно бринить;
Да, крий бі, не розсип коралі,—
Нагибаєм лихой печалі;
Не бігай близько край води!
Ох, серце щось мені віщує...
Чу — й грак недобре пророкує...
Ох, щоб не случилось біди!»

XXXII

Горпина так приченурилась,
Мов в шинк у свято на танець,
Матусі гречно уклонилась,
Взяла гладуш і буханець;
Побігла вибриком чимдуже,
Де зобралось її подружже;
Багацько ще з села дівок
Побігло вслід за Прозерпиноюї,
Мов рій за маткою пчелиноюї
Гуде павтіки у гайок.

XXXIII

На полі пхались, пустували;
Аж потягнувсь якийсь обіз.
Вони зійшлись да заспівали:
«Ой, йшов козак на перевіз».
Домаха затинала басом,
Пищала Химка тонким гласом,
Ївга нявкала, неначе кіт,
Та скиглила, друга — козою,
Да всі зіпали толокою,—
Як не тріснуть шкури на ввесь ріт.

XXXIV

Під пісні прядали доволі;
Втомившись, аж не чули ніг,
Як тії вівці, вклагались долі,
Згадали: кращої од всіх,

На яку льос укаже дівку,
Котра перша дійде чоловіку,—
Набравши гарненьких квіток,
Шипшини, стократи, барвінку,
Пахучой м'яти, материнки,—
Сплести на голову вінок.

XXXV

Якраз льос випав на Горпину;
Всі почали «Гаразд!» гукать.
Вінок наділи на дівчину,
Сунулсь кобзу цілувать.
Моторная Домаха з біса
Купить збажала мусулса
Да ще з наливки вгорок-слив,
Побігла в шинк з двома глеками,
Де міря глузд Денис чвертками,
Де всяк буває цокотлив.

XXXVI

Вода огненна! Оковитка!
Тебе хто трохи ужива —
Нема дивнішого напівка!
Огонь сирий, вода жива,—
Ти глузд гостриш, ти дар небесний,
Ти ллєш одваги дух чудесний;
Коли твій пар гуде в башці,
Здається в половину горе
І по коліна синє море,
Дарма — на відьму йти вночі!

XXXVII

Зате ж як перебрати й міру,
Нема й стоопастній тебе:
Загубиш цноту й добру віру,
Да в пекло враг з душею загребе.
В насипаній тобою кварти
Поверху плава щирість, жарти,
В средущці регіт, гострота;
На дні ж самом кишать: огурство,
Несвітський сором, лихо, кпурство, —
Що люд лицюють у скота!

XXXVIII

Між тим як в вечор преднедільний
Горпині — мов та молода —
Співали пісеньки весільной,
Но серце гризла їй нудьга:
Якойсь незгодой їй грозила,
Вона трохи не голосила.
Аж Домна з шинку принеслась.
Вся юрма враз посатаніла:
З наливки ягоди поїла,
Наливки з медом напилась.

XXXIX

Ось тут було чого дивиться!
Як в голову набгався хміль:
Та пряда, реготить, казнить,
Та пхається є кілька сил.

Горпина так повеселіла,
Що, вивалив язик, кривила,
Глумилась з жодної під ніс;
Умиг, тюлені мов у бурю,
Знялись кувиркається іздуру —
Ось тут-то надивився ліс!

XL

Божки лісної: Пан і Фавни
Глазіли жадно з-за куців
На сі кумедії забавні.
Дріяди ж скромнії гаїв
Од сорома як не згоріли:
У гори шищечком побігли,
Та стадо вигнали цапів
З кривими великими рогами,
Наче палипони з бородами,
На глузд звести цюотливих дів.

XLI

Озвалась тріскотня у лісі;
Страшенна пика з бородой
Знечев'я ткнулась в очі Прісі.
Дівчата всі підняли вой:
«Гай, дідько-враг, лиха година!»
Домаха, Вівдя і Горпина,
Згубивши плахти і глечі,
Чимдуж ударились навітки
Да, щоб не зустріли парубійки,
Тремтя, сховались у куці...

XLII

Покиньмо гарну Прозерпину —
Нехай поки прочахне жах.
Я тим часом трохи спочину,
Щоб не одно гуло в ушах.
Ось перелагоджу бандуру,—
Втнемо пекельную натуру:
Як збирався Сатурпенко Плутин
За сі Горпинині пустоти
Вдягти її в жіночі цноти
І в пеклі потім поравсь не один.

ПІСНЯ ДРУГА

I

Ну ж, Музо любая, розкажуй,
Що в пеклі лучилось тоді?
Яку там бачили проказу?
Бо цур йому устрять туди...

II

Крізь сон на ліжку потягався
Плутон — грізний пекельний пан,
Аж луп очима — ізлякався.
Світ ясний осіяв гебан,

Не так червоно, як геєна
Коли розжевріє огненна.
Схопивсь, накинувши халат,
І, мулявши, як сич, очами,
Кривився і пручавсь руками,
Чимдуж удрав кого спитать.

III

Аж тиць — край двері у прихожій
Стоїть проворний куций вїйт,
Що скрізь народ лякає божий,
В млині і вітряку майстриць.
«Що се за враг, бісовська мати,
Так видко — хоч голки збирати?» —
«Ясновельможний, се біда! —
Вклонившись, куций одвічає. —
Се Етну прірва розбирає,
І світ тече крізь, як вода.

IV

Все лихо нарobili транти,
Там цілу ніч — як той кагал:
Тіфей Вернигора з Гіганти,
Данайки з кобзой да цимбал;
Да ось і каші наварили,
Що й панщиною не із'їли.
Якийсь змії, враг людям родивсь;
Оце, святкуя в цеклі свято,
Бач, як нашкодили багато,
Що з ними цілу ніч возивсь.

V

Набив на тих п'янюг колодки,
Під Етну їх запер в мшаник,
Дивись, врацють як із глотки,
Що й світ уже до нас протік.
Тепер ніяк вже не пораджу, —
Спини сам, пане, силу вражу,
Да швидко — й трохи не барись;
Тут ніколи вже чуб голити,
Хапайся льох той завалити
Да грізно на товпиг сварись».

VI

Чуть не схопив пан лихомайку,
Аж по спині синшув моріз;
Звелів ладнати чортопхайку.
Се був чудний пекельний віз:
Состав його — злодійські душки,
Що люд лигали, мов галушки,
З старшин постромляні щаблі,
З судей кривих, лихого згіддя,
Зогнуті у коліс обіддя, —
Що гарбали, мов ті граблі.

VII

Хандричі, деннії понури,
Що й не дивились на людей,
Вночі ж од них тріщали мури —
Були надіті вмісто шлей.

Дурисвіт, зогнутий дугою,
Рукою цапкою й погою
Був цупко стиснутий в гужах.
Дзвоник із кум, брехливих зводней,
Од них і в самій преісподней
Всіх голосній лящить в ушах.

VIII

Дітей котрий ізводив з кругу,
Був вправлен вмісто оглобель;
За вісь картожного злодюгу
Ікегельний обстругав скобель;
Руссо — за швірень, зцуп, як криця,
З Вольтера видута мазниця,
Що грався вірою, як м'ячем;
А недовірки-філософи,
Що глузд мутили всій Європі,
Служили дьогтем і квачем.

IX

Гвіздки, ремні, ужівки, спиці
Пороблені з дрібних злодюг,
Із всякої мілкої ледащиці,
Що зло робили для услуг.
Погонич витяг віз з сарая
Да, пана во всю губу лая,
Скрипя зубами, запрягав
У корень невсипущу злобу,
На пристяж смертнюю хоробу,
Наприндивсь — під рундук піддав.

Х

Плутон насупив брови чорні,
На возі гордо розваливсь;
Кобилки вороні, моторні
Чимдуж із пекла понеслись.
Пред ними розпахнулась брама;
Кирпата смерть, причина лярма,
Кінець бідам, нудьги й утіх,
Йому махнула честь косою,
Рядком з неситою війною;
З ними ж вклонивсь їх батько — гріх.

ХІ

Край брами служать ключарами
Одчаяння, безвір'я син,
З безсовісними лікарями,
Які для флінки іменин,
Ткнув їдкі хорому пигульки,
Не дбають мов 'б розбитій люльки.
Одкрився тут широкий шлях,
З аптек усипан порошками,
Екстрактом з сулеми, з майками;
Тут душі в'ються, мов той прах.

ХІІ

Найближче од пекла місто,
Набіг що підземельний пан,
Вкруги заглохлее й нечисто,
Де глянь — болиголов, дурман,

Но улиці й базар не тісні;
З хат чути сороміцькі пісні.
Ось прірва стидких шулярів,
Що грабить — числять за пустоту;
Ось ті, що продають і цноту,
Ось крам неситих лікарів.

ХІІІ

Там всякі знахорки, шептухи,
Що любощі дівкам дають;
Судді, що для безвинних глухі,
За гроші казять наш статут,
Вдовиць і сиріт обіждають
І так на світ той спроваджають,
Покіль самих не стріска біс.
Там душепагубні пранцюзи,
Що дома гнили на ланцюзі,
А в нас з дітей псують гульвіс.

ХІV

Багато є льохів шампанських,
Де яд за вина продають.
Є всяких вигадок сатанських,
Що пеклу харч і геть-то шлють.
Плутон, се місто оглядівши,
Назвав: «Гріхоподем вірнішим».
Під особливу милость взяв,
Зверстав паскудних із бісами,
Одлічив довгими кігтями,—
Універсал на те їм дав.

XV

Відтіль чимдуже забрикали;
Возниця жах гнав кобилок,
За ними царства лиш мелькали,
І ледве чуть вдалі дзвончок.
Лиш вгору черк,— вже й між долами;
Кобилки риють копитами,
Земля далеко стугонить,
Моря їм бігти не мішають,
Бори, холми перестрибають;
Аж тиць — ось Етна вже горить.

XVI

Не стямивсь нап од дивування:
Чи справді се або мана?
Гудуть, розжеврілись руяння,
Палає зірня сторона;
Все море клубиться вогнями,
Гора бурха, враца скалами,
Вкруг ріки з полум'я ревуть;
Земля тремтить, вся бурхне вгору,
Од трясці стогне до умору,
Неначе хоче миш родить.

XVII

Ілутон аж об поли ударивсь.
«А глянь!— да головою хитав.—
Що в світі тут робити,— радивсь,
На хлопців грізно загукав:—

Ану лиш дружно, небожата!
Беріте заступ, де лопати!
Тушкуйте свіжим кізяком!
Робіте гарно, без помилки:
Звелю по чвертці дати горілки,
Заїсть пампушки з часником».

XVIII

Схопивсь народ голінний, куций,
Чимдуж да хто з чим запопав:
Хто воду лив, пісок сипучий,
Хто гній із загород тягав.
Так купу комашня складає,
Коли пустота розгрібає:
Кишить, копошиться, як рій.
Валяли в прірву все голодну
Да й загатили так безодну.
Поїхав пан окіль гори.

XIX

Тим часом пафоськая пані
Венера, прелестей, любви
Богиня жарт і лиховані,
Зняла кораблик з голови,
Щоб Пріська з гребнем пошукала.
Аглая мум'ю розправляла,
А Фалья терла маркасит.
Аж чують — дим потяг по хаті,
Що треба й нехотя чихати,
Всі ожогом на двір.— Горить!

XX

Аж вмиль осмалені Зсфіри,
Що мlostю ніжили Пергам,
Служки Венери жваві, щирі,
Порозбазікали, як там
Згубила плахту Прозерпина.
І вмиг відкрилася повинна:
Гора розжевріла, як жар;
Що сам Плутон в пилі і поті
Реве, як той бугай в болоті,—
Із пекла вирнув на пожар.

XXI

Сама судьба веде Плутона,
Щоб з жінки рук ярмо надіть.
«Зараз покличте Купідона!»
І той божок, мов жук, летить.
«Еросю! Милий, любий снпку!
Ось случай нав'язати жінку
Ледачому, що вривсь, як кріт,
Тому понурові Плутону,
Що нашу не вважа корону
Да бришкає без нас прожить.

XXII

Хто є під небом із создания,
Що має тільки в тілі дух —
Тавро ма нашого піддання,
Тяга наш золотий ланцюг:

Кити в безодні океана,
Ведмеді на горі Лівана,
Вовки, коти, самий павук;
А то б один сей Сатурненко
Да та Юпітерова донька,
Горпися, баби тій байстрюк!

XXIII

Як очі в мене не згоріли,—
Вже вся Сіцилія, весь світ,
Од ней неначе подуріли,
Вона ж ні гадки, щоб любить:
«Я,— каже,— Зевса доч, богиця,
Нема для мене в світі рівня!»
А зась! Еросю, поспішай!
Схопись, бери палкії стрілки
Да влуч обидвох без помилки.
Гляди ж, тепер не проморгай!»

XXIV

Ерот і трохи не барився:
Надів за спину свій колчан,
Взяв лук і за море пустився,
Як в вирій осінню бочан;
І прудко опинивсь в Сіцильї,
Покіль ще не засів в бадиллі,
На Семена мов горобець;
На хмарці одпочить улїгся,
Лукаво на здобич дивився,
Як вовк голодний на овець.

XXV

Затушкував душник, громада
Вже з піснею Нептуну в честь
Верталась весело до ада.
Їх пан звелів себе в гай везть
Од спеки, ввесь в пилі і поті,
Спочить у холодку 'д роботи,
Покіль ізчахне геть юга.
Ерот слідком за ним попхався,
В кущ за Горпиной заховався
Да стрілкою — шпирх у обойга.

XXVI

Чи крутячись, мов навіжений,
Іззаду ткне кого школяр,
Той скочить, крикне, мов шалений,—
Так ісхопивсь підземний цар
Й без плаhti гарная дівчина
Да, очі і роти розіня,
Один стояв проти другої;
Пихтіли, ахали, горіли,
Дихнуть не сміли, а раділи,
Мов кіт над мишею рудою.

XXVII

«Мое ж ти серце!»— «Мій коханий!»
Він їй, вона йому в одвіт.
«Ти ж любий мій, давно бажаний!»—
«Ти ж для мене родилась жить!»

І вмить схопились цілуватися.
Ерот собі давай сміяться
До вмори, взявшись за бік,
Да прядать, плескати в долоні,
Що й пана на пекельнім троні
Довів йому в підданство рік.

XXVIII

Да й пан Плутон був козачина
Моторний, хоч намалювать:
Левенець, росту в три аршини,
Да дюжий — кат йому не брат;
Як углі розкалені вночі —
Так зирять іспідлоб'я очі,
Широкий ніс висить, мов прац,
Між щок пухнатих і червоних.
Уста до ух — як у ворони,
Уси одвисли, мов деркач.

XXIX

На йом огненная венгерка,
На чубі, чорному, як сміль,
Ніби литовська мальгерка,
Якийсь чудний, високий бриль.
Де глянь — все китиці, кутаси,
На товстім пузі суті паси,
З саети гданської жупан.
Червоні чоботи сап'яні
Да ще й єдвабой гаптовані,—
Куди не глянь — вельможний пан.

XXX

Затим Горпина їй гірш вкохалась,
Плутон не довго міркував,—
Вхопив на віз. Вона ж у галас,
А він — по конях да їй помчав.
«Лиха ж мені тепер година!—
Зіпала бідная дівчина.—
Хто в Зевса вірує — рятуй!
А де ж тепер мое весілля,
Мні ж лихо буде в понеділля.
Ізмилуйсь, матір пожалкуй!»

XXXI

Як десь од наших принадало
До ляс утікати ляху,
Або, мов кіт, укравши сало,
Втіка стрибками на стріху,—
Так він у пекло з нею брався,
І лярм її з дзвонком мішався...

XXXII

Ніхто з людей того не бачив,
Лиш чути щось, неначе вий,
Аж впало бігти мимо дачі,
Де Ц'яна мала хутір свій;
Наяда се була могуча
(По нашому: русалка руча);
Вона у рудці, мов кристаль,
Як мати родила, без спідниці,
Точила воду із криниці,
Сю бачила Плутона шаль.

XXXIII

Да, вискочив йому навстрічу,
Руками обома махала:
«Постій! Або тебе скалічу,—
Отак Плутонові кричала,—
Ти гайдамако, волоцюго!
Стій! Не пущу тебе, злодюго!
Ти не роби дівчині гвалт.
Як людям зазирати в вічі,
Хто буде поратся край пічі,
Хто буде доглядати мати?»

XXXIV

Кажу, зараз покинь дівчину,
Не то тебе злигає біс!
Оце втоплю, як злу личину!»
І миттю загрузила віз.
Плутон сунувсь до неї із лайкої
Да цупко вдарив так нагайкою,
Що бідная злилась водою:
Зараз сустань всі стопились,
У хвилі світлі одмінились —
Од той доби тече рікою.

XXXV

Тим часом борзий пан дав драла
В підземне царство манівцем,
І чортопхайка замелькала,—
Вирлатий жах все гнав бичем.

Горпина 'д ляку ізомліла,
Очиці яснії закрила;
Аж Цербера почула скигль
(Мурка, пекельного собаки),
Знялися Химри, вовкулаки,
Мари, як дим, пекельних сил.

XXXVI

Ось тут небога ізлякалась,
Як в'їхала в підземний звод!
Огненная ріка звивалась,
Де жар клоктів вомісто вод.
Тут грішнії бездольні душі,
Хоч гинули в огні по уші,
Вовік не мусили згоріть;
Одвсюду визг страшенной,—
Гаразд, що родилась блаженной,
А то б мав ляк її вморить!

XXXVII

Рятуйте, іншії прохали,
А іншії Олімп кляли;
Зубами грізно скреготали
Од помсти й важкої жалі.
Там хтось до колеса прикован,
Горючої сіркою нашмарован,
Крутивсь, як сонечко, палав;
Із тих біси мотали жили,
Тим цінь кип'ячу в глотку лили —
Хто як на світі заробляв.

XXXVIII

Хоч вір, хоч ні, а по заслuzі
Вже дійде всякому на пай,
І злomu допечуть катюзі —
Помовку сюю пам'ятай!
Бо деколи жили народи
Розличной віри і породи,
Вірили, є що пекло й рай;
Бо з вічної правдой не совмісно
Змістить благих і злих умісто,
А бог нам дух безсмертний дав.

XXXIX

Плутон крізь сю безодню ада
Перешатнувся борзій стріли;
І вмиє відкрилася левада,
Де вся земля із постили:
Пшениця золотая мшилась,
З ситою рудок тьма точилась,
В гайках із цукру дерева;
На них путивки медовії,
Чи вишні рдіють цукровії;
На зіллі з жемчугу роса.

XL

Ось там правдивії витали,
Всяк утішався, як хотів;
Сміялись, вік нудьги не знали,
Зівота не тягла ротів;

Бо там гекзаметрових віршей,—
А і того іще найгіршей,—
Ніхто елегій не писав;
Чи, подихавши школьної пилю,
З книжок, давно істлінних міллю,
В журнал за нове не втискав.

ХІ

Де глянь — кумедії, розривки,
Мов в ярмарок о проводах,
Везді в квітках рум'яні дівки
Усе ганяють по садах.
Все грища: ті гуляють в кепа,
Ті в ятці около вертепа,
Ті реготять коло циган;
Ведмедя з трубами спиняють
І пісні під цимбал співають.
Так весело, куди не глянь!

ХІІ

Були там всякі лагомини,
Що гарно слухати й для бак;
І любо все, як літом в тіні,
Навіщо кучма й кобеняк.
Да й тихо ж,— всі запанібрата,
Для всіх просторна дуже хата,
Не чуть ні сварок або звад;
Бо там немає кум гадючих,
Потварців ядовитих, злючих;
Не смів сичать чорнильний гад.

XLIII

Туди, до бучного будинку,
Прискочив підземельний цар;
У хату ввів моторну жінку,
Оддав з собою їй в пекло в дар.
Ось як Сатурненко й женився...
Стій трохи, Музо! Я втомився;
Що буде ще, нехай надаль.
Як струни знову перестрою.
Скажу, що лучилось з старою,
Як мучила її печаль.

ПІСНЯ ТРЕТЯ

I

Ну ж, Музонько! Тепер носися
По всій землі, ще й на Олімп,
Де перш гаразд одкашлялися,
Як пред орацей сільський піп.
Скажи, од туги злої Церера,
Розлютувавшись, як Мегера,
Що нарядила на землі?
Як для своєї дочки гультьяйства
Зробила внівець всі хазяйства,
Так любо — хоч гуляй в краглі!

II

Уже з півдня скотилось сонце;
Стара, упоравши горшки,
К вікну присіла на ослонці,
Щоб любой визирать дочки...
Нема! Вже й розтяглися тіні,
Туман з води здіймався синій,
Пришла з толоки череда;
Вже й місяць освітив долини...
Нема! Не чути ще дитини!
І серце ние: ось біда!

III

На сідалі крикнули й півні,
Но сон втіка 'д її очей,
З нудьги снує з сіней у сіни;
Не чути любой річей.
Здалось, буцім скрипнули двері,—
Зраділо серце у Церери...
Аж ні — рипнув в колодця звід.
Ось і зоря зачервоніла;
«Нема дочки!— заголосила.—
Нема! Без ней і світ огид!»

IV

Надумалась, пішла із хати,
Ось набереде кого з людей...
Но де? Нема й кого спитати:
За гаєм з околочки всеї

Та Етна шуляки зробила,
А лиш її оселя ціла:
Страшенний підземельний трус
Угору обернув все днами,
Дубові дерева — корнями,
Ще гірше, ніж Борей дідусь!

V

Но їй байдуже об рутанці,
Тепер не жаль полей, ні клунь;
Жалкує тільки об гультяйці,
Пита, мов навісна, в лун.
І ся дурна їй одвічала,
Що і сама од неї чувала.
В болоті, в опарах, везді,
В пашенних ямах вишукала,—
Нема! За те ж плуги, всі рала
Псувала'д тяжкої біди.

VI

Неначе вчаділа в запічку;
Бо, кажуть, буцім серед дня
Страсную засвітила свічку
Да з неї по світу і ганя;
Аж, бідная, вхопила трясцю.
Як сонце сіло вже, по щастю,
Наткнулася на хуторок;
Крізь комин нісся пах вечері;
Вона застукотіла в двері.
Явився шкарбана шматок:

VII

Стара се чспурна Химуся
Глянула — аж перед ней стоїть
У свитці чорної бабуса,
Бліда, в руці ставник горить,
Неначе смерть із домовиши,
Да рудо-полові свини
Стирчать, як той соломи сніп;
На губах накипіла смага,
Назад сунулася од жаха,
Як од владики винний піп.

VIII

Церера до ней озвалась,
І Хима трохи одійшла,
Бездольної почувши галас;
У хату од жалю ввела,
Поставила їй хліба-солі,
Борщу, вареників доволі;
Мізерная сього — ні в рīt.
Хазяйка кланялась, прохала,
Добродійкой її взивала,
Но ся — мов той у шабаш жид.

IX

«Не їсти хочеться мні — пити,
Біжи мені води чимдуж;
Рятуй, не здужаю терпіти!»
Химуся зразу пре гладуш.

Церера, оддыхавши трійчі,
Пила і промивала вічі,
Поставила гладуш на стіл
І миттю дуже освіжіла
Зовсім, як дівка, погарніла
І геть-то підібрала сил.

Х

Химуся зирк — непереливки:
«Се певна відьма чи й упир!»
Поставила їй глек наливки,
Сама ж із ляку — шусть надвір.
Гукнула Стела парубійку,
Щоб хутко йшов у хату з тіку.
Стел з люлькою країї порога сів.
Церера часом тим напилась,
Як навіжена, казилась,
На сотню скигла голосів.

ХІ

На лихо вдався Стел смішливий,
Завзятий хуторний блазнюк,
Мацапуряка — жмуд шалливий, —
Не попадайсь йому до рук!
Спочатку нишком реготався,
А далі й геть вже розібрався,
Що, виткнувши собі язик,
Давай їй в вічі заглядати,
Плюгавой відьмой доїдати,
Як те з людьми собі ізвик.

XII

Церера помстой закипіла,
Аж очі зірли, мов в ката,
Якіїсь річі завопила,
Що піна пирскала зо рта.
Да Стела трьоп глеком у пику,
Аж той під носом вбачив зірку,
Додолю вдаривсь зо всіх піг
Да вмиг до купочки зобгався,
Стончився, трошечки роздався,
У нірку яціркою побіг.

XIII

На лярм убігла Стела мати,
Но вже Церери й дух занішк;
Вона повіялась із хати,
Узявши свій з огнем ставник,
Важку нудьгу, сумнее горе.
Так манівцями через море
Без порома і каюка
Перелітала в різні панства,
Питала в виборних, підданства,—
Ніхто й не чув, де та дочка.

XIV

Якось добралась Елевзини,
Де Церій був тоді царем;
На те ж якраз в нього родини:
Синок родився — Тріптолем.

Припало допомогти їй цариці,
Й дитині одвести крикливці,—
Шукали знахорки, шептух,
Аж тут іде з свічей Шекера
У свитці чорної Церера —
Її у двір помчали вдух.

XV

Побачив відьму не на шутку,
Цар ласкаво її прийняв;
Вона ж дала і поміч хутку,
І хлопчик зараз той одхляв;
Днем годувала його цицькою,
А ніччю викрадала з дітькою
Да буцім загортала в жар.
Вона робила не на худо:
Дитина вибухла на чудо,—
Аж дивувався батько-цар.

XVI

Дак злючая богиця Діра
З чубом з гадюк, з палким бичем,
Враг долі доброї і мира,
Напасквилася над царем.
Царської куми надів личину,
Брехні точила на богиню:
Що ся б то Трипуся труїть,
Що з ним паткнулася у баки,
Їх перли в ступі вовкулаки,
Як ще не зацімався світ.

XVII

Почув пекельного рождєння
Куми брєхливїї слова,
Од чаду злого навождєння
Зїйшла в Церєя голова.
Як нїч напїнула нарєзнашку
На мир, як смоль, свою запаску,
Взяла Церєра хлопця в жар;
Церєй натяг руду кирєю
Да назирцем пішов за нею,
Полой закривши свїй лїхтар.

XVIII

Ось тут той батько їзлякався:
Побачив, як малий Трипусь
У винницї в огню купався,
Як лїтом у калюжї гусь!
Гукнув на певну чарївницю:
«Чи так глядиш ти, ледащицю!
Ось я ж тобі, проклята, дам!»
Вона ж дитину ухопила,
Сама на ожєг верхи сіла,
Удрала вгору по стрїхам.

XIX

За те, що був дурний невдячним,
З такою богинєй вельми груб,
Царя зробила впрах ледачним:
Той вмить колодою їздуб.

Невдячності людей Цереру
Загнали у якусь пещеру;
І з неї зажив і Триптолем.
Пропало зараз ізобилля,
На нивах поросло бадилля,
Лани заглохнули звонцем.

XX

Земля плугатарам бенкета
Не хоче ставить восени;
Настали голод, дорожнєта,—
Неначе 'д першої сараїни.
Побачив Зевс таку турбацію,
Звелів пустити публікацію:
Щоб побігайку пошукать,
Щоб лиха не робила здуру,
Оддать її до калавуру;
Всім виборним те пильнувать.

XXI

Но де! Нема об ній ні чутки.
Якось-то Пан, божок гаїв,
Шукав для семерної дудки
У болотах очеретів,
Знечев'я глянув у пещеру,—
Аж з парубком знайшов Цереру;
Сидять, обнявшись обома.
«А що ти тут, плюгава, робиш?
Чи так се за пивками ходиш?
Катма в тобі і сором!»

XXII

Так вилаявши на всі боки,
Ногой козиною брикнув,
Зогнувся, вирнув да навскоки
Зевесу донести черкнув.
Вона, розчумавши, що лихо,
В Сіцилью знов побралась тихо:
Її там не боязко судів.
Аж тиць — у вічі Аретуза,
Ся, розторгши з Алфеєм уза,
З безодні вибилась тудій.

XXIII

Зелену голову підняла
І, воду вижавши із кос:
«Послухай, серденько, — казала, —
Я знаю радіснее щось:
На бідну землю не сердися
І за дочку так не закися,
Я знаю, де вита вона:
Вона панує у Плутона.
Як бач, земля тут невиновна.
Ніби во смерті ч'їй жовна!

XXIV

Ти чула, може, як з Еллади
Під землю я собі втекла
Сховати од Алфея кривди
Мої струї, чистіші скла,

В кристальній підземні льохи?
Ось там не встряла в пекло трохи,
Трохи у Стікс і Флегетін;
Своїми бачила очима,
Як на бісів Горпина грима,
Як в кулаці у неї Плутін.

XXV

Пред неї не сміє вздіти шапки
З хвостом піджатим сатана,
Злі Діри держать нахрест лапки,
Над ніччю воля їй дана;
І вже зовуть її Геката.
Така роз'їлася пиката,
Аж любо на неї глядіть;
Мабуть, їй добре жить з Плутоном,
Ніхто не влучить макогоном,
Дже кріт і під землею щось їсть».

XXVI

Почув богиня сю новину,
Знов ледве не згубила глузд;
Кляла пикату Прозерпину,
Що стільки навела обуз.
Зараз послала Триптолема,
Щоб їхав сіять всяке сім'я —
Вже годі турбувать людей;
Вони за крутощі дівчини
Одикли, мов в діброві свині,
Собі шукаючи жирей.

XXVII

«Впряжи ужів у таратайку
І між людьми, де мир, ходи,
Де працю люблять — не угайку,
Лани пашнею золоти;
Токи їх убирай скиртами,
Де ж ліність, як между звірями,
Да чубляться, мов ті біси, —
В таких нехай росте бадилля,
Нехай враги за те безділля
Поскусують собі носи».

XXVIII

Сама зараз лице умила
В ріці кристальною струєю,
Очіпок з квітками наділа,
Натерла щоки манією,
В ягнячу одяглася свитку,
У серпанкову намітку
Да, верхи сів на помело,
Взяв в руку правую лозину,
Зверзла якуось чортовщину,
Да черк в Олімп — аж загуло.

XXIX

Зевес, урившись в подушки,
Тоді кутю з снотой лигав,
Задки курині да пампушки
Все варенухой запивав —

Як панотець після роботи
У поминальній суботи
Вживає, що дає олтар.
Церера перед ним явилась,
Заголосила, прослізилась:
«Рятуй мене, мій господар!

XXX

Ти ж батько доньки Прозерпни.
Чи ти ж потерпиш, щоб гевал
Пасквився з нашої дівчини,
Песвітський сором — згвалтував?
О любий, гарний мій, коханий!
Не попусти, щоб той поганий,
Той батько сатани — Плутон,
Урвавсь, як з Січі гайдамака,
Орудував, як розбишака,
Під небом не ховав закон!»

XXXI

«Вгамуйся, серденько Цересю!—
Розгладив ус, Зевес казав.—
Коли жалкуєш так Горпусю,
То не журися, час припав
Не рюмсати — гулять весілля.
Чи тямиш? Він якесь зілля:
Моторний, ручий молодець.
Да й так огурний рок ізволив,
Обох Ерот щоб заневолив —
Сеї кручений сліпий падлець!

XXXII

Вже й вечір: падворі сіріє;
Ти, серце, в мене погостюй,
Бо утро вечора хитріє;
Да ось що добре пам'ятуй
(Звелів так рок той неслухняний):
Дарма — Плутон дочкой коханий,
З неї мусить розірвать союз;
Коли ще там чого не з'їла,
Її не спинить пекла сила —
Моєю бородой божусь...»

XXXIII

Гукнув -- і Ерм уміть явився.
«Зараз у пекло мні зганяй;
Гляди ж, душею не схибнися,
У всіх по совісті спитай:
Не бачили, або не чули,
Геката їла там мантули,
Чи не пила з ріки води?
Ти слідствіє роби по правді,
Не так, як десь, гостинця ради,
Вахляють земськії суди!

XXXIV

Відтіль до жодного старшини,
Зломивши голову, біжи,
Звели, щоб кинув лагомни,
Коли не хочеться віжжи,

Чим світ збігались на пораду —
За те велику дам нагороду».
Гонець надів легенький бриль,
Стрибнув борзенько на шкапіку,
Пригнувся, ударив, грізно гикнув —
І вмить закрила хмарой пиль.

XXXV

Покіль цнотливая Бримона,
Зажегши круглий свій ліхтар,
Шукала в Кер'ї Ендимона
І оддихав в стєну косар,
Покіль у некло Ерм добився,
Покіль там з слідствієм вознєся,
Скликав в Олімп старших богів, -
Зевес з Церерой куликалн,
Все добрее удвох з'єднали.
«Нехай вже так, як рок судив!..

XXXVI

Нехай і так, мій господарю;
Нехай собі, колись як ми...
Я не різнитиму вже пару.
Но тільки злізе сніг з землі,
Крізь весну цілую, все літо,
Покіль росте і спіє жито -
Нехай гуля вона зі мної,
То й буде на землі пшениця;
А пі... буде рости метлиця,
Що й пічого занять косой!»

XXXVII

Зевес їй Стіксом побожився.
Вписав на пам'ять в полустав
Да так уже розвеселився,
Що, з нею обнявшись, реготав,
Покіль рум'яная Аврора
Обох застигла без убора:
«Оце! Не сором куликать;
Ось Феб через одну годину
Тут виткне і свою чуприну,
Вже й час у хаті прибирать!»

XXXVIII

Зараз Церера нахопила
Зелений кунтуш посвятний
І на кораблик нашпилила
Вінок з колоссів золотий.
Зевес убравсь у рясу нову,
Червону, оксамитову,
Штофний підризник підтягнув
Персидським суто срібним пасом,
А коси розчесав із квасом,
По плечах важно розгорнув.

XXXIX

Аж Феб рудний на таратайці
Катить четвіркою під рундук.
«Гаразд! Тут, бачу, будуть танці:
Се краще, чим той свар і грюк!»

Услід ввійшли веселі музи;
А потім, кинувши обузи,
Всі боги почали в'їздить:
Марс верхи на галанськім півні
Гордивсь — нема йому вже рівні;
Нептун на раці важно мчить.

XL

Бахус в короткій кожушині,
Запрягши у возок котів,
Припер барило доброї пінної;
Фетіда двох морських скотів,
Діана верхи на собаці,
Пап на цапу, а Фавн на паці,
Паллада гордо на сові;
Венери довго виглядали, —
Бо грацьї вбори їй змишляли,
Щоб гарно йшлися к голові.

XLI

Вже Геба з ручим Ганімедом
З чарами тричі обійшли
З солодкою запіканой, з медом,
І вже божки, мов рій, гули;
Аж їде з жемчугу берлина,
Катить веселая богиня
Шестіркой білих лебедей;
Сама ж як роза з лілей ніжної,
Одіта гарно, но не пишно;
Ерот жартує біля неї.

XLII

Край грацьї Смішки пустували,
Зефіри грались в волосах;
Ввійшла — всі любо привітали:
«Гаразд! — на різних голосах, —
Здоров була! Венера, пані
Пустоти любовї, лиховані!
Без тебе б хата в нас пуста!»
Її богині обнімали,
А боги щиро цілували:
В ясно-коралові уста.

XLIII

Услід підскочила каруца
З шестіркой сизих павичей;
В ній бучна, вся в каміннях Луца,
Як зірка сяє сред ночей:
На голові — якась чубайка,
На плечах — сута кацавейка.
На козлах з свічкою Гіменей,
Назаді звис коваль з Лімноса,
Що Марсу гірше перечоса,
Їй син, — кривий божок огней.

XLIV

Бува, як з винниці в морози
Шугає дим і пар вкруги,
Лбо як з краканням у лози
Кружляють чорнії круки, —

Так юрма куцих з кочергами,
Перед царем своїм верхами
На головнях, мов козаки;
Плутон і молодая пані
У чорнім, як труна, ридвані
Везлися цугом бабаків.

XLV

Церера вибігла із хати
Із хлібом-сіллю на рундук
(Звичайно, як весільна мати).
Те ткнула молодим до рук,
Ввела й на покуть посадила.
Горпуся тілом затремтіла...
Роздався грюк із мущирей,
Сопілок, пискав, тарабанів,
Дзвін чарок, цокотня стаканів;
Ось тільки й чути: «Лей да пей!»

XLVI

На радощах благой Мелени
Як розносилися божки,
Тряслись підвалини вселенні,
Аж падали з полиць горшки;
Найгірш, як Марс пішов вегері
Да збив очіпок із Церери,
Іще й підняв її на глум;
Вона за тее так озлилась,
Що Стіксом пред всіма божилась:
Вовік не жать — де збрійний шум.

XLVII

А що божки в той день пожерли!..
Нельзя хоч зчислить олтарей,
А з жодного паї приперли
Мантулів, сала да костей:
Кому чверть ситої конини,
Кому собачини, свинини,
Тому цапа, кота шматок;
Бо навіженії у хмарах
Вживали трохи фіміама,
А тріскав м'ясо всяк божок.

XLVIII

Покуда годі, Музо жвава,
Повісьмо кобзу на гвіздок!..
Се од безділля лиш забава;
Прощай до будущих святок!
Бач, я приймаюсь знов за діло...
Тоді лети до мене сміло,
Ми знов заграємо з тобою,
Як вдихновення жар почуєм,
Для Вкраїни нове скомпонуєм
На наській мові дідовської!

*ІЗ ЗБІРКИ «ГОСТИНЕЦЬ ЗЕМЛЯКАМ.
КАЗКИ СЛІПОГО БАНДУРИСТА,
ЧИ СПІВИ ОБ РІЗНИХ РЕЧАХ»*

К а з к и

ТРИ БАЖАННЯ

Нехай хто хоче componує
Віршами вигадки на сміх,
Із ворога свого шузує,
Забувши, що такеє гріх;
Половку бачить в його очі,
В своїм не чує беревна;
В такого зло кипить у боці,
Дарма, хоч в чубі сивина...
Ні — се вже не моєї хіті,
Не тямлю я людей гудить;
Щоб самому не бути в одвіті,
Я хочу тільки веселить.
Покіль мороз цупкий на вікнах
Малює срібнії квітки
І ніч зараній, вся у зірках,
Жене геть сонце в подушки,

А довгі вечори святії,
Що, кажуть, ніби гріх робить,
То, щоб годинки сі нуднії
Якмога ліпій вкоротить
І панську вимантачить ласку,
На лбу зморшки розпросувать,
Оце скажу вам гарну казку;
А вільно слухать — чи й кунять.

*

Давно колись, як ще по світу
Жили русалки й знахорі
І брали добрих під заштиту,
Лихих тягали у бори,
Де у ведмедів лицювали,
Так рятували люд од бід,—
В хатинці тісної бідували
Старая баба й сивий дід.
Вони колись були заміжні
І мали скрині не поріжні,
Бо пізно каганець горів
І досвітків не засипали,—
Все над роботою працювали;
Зате ж їм і талан годив.
А там, як вчали спать в обідні,
З гульні понадились в шинок,
Пошилися зовсім у злидні,
Катмало що і до мисок!
Пустилися по миру з торбой
Собак під вікню дратувать,
І натщесерце в час не добрий
Несмачний «дасть біг»
в торбу класть.

Якось-то напрохав скоринок,
Мурча вернувсь до хати дід,
Де баба, крутячи починок,
Кляла да лаяла весь світ.
Крутая баба аж упріла,
Все лаючи кого попав,
Запінилась, посатаніла;
А дід все тільки потурав,
Бо, неборак, її боявся
І 'д жаху перед ней ні в зуб,
І тільки трохи б не піддався,
Уже би заробив у чуб.
Вона усе:

«Чом тії багаті?
Чому у кума є гумно?
Чом у попа хороші хати?
А мні!.. бездолля лиш одно
Да нещасливая година!
Коли б мні скарб де запопасть,
Яка б зробилась господиня!
Тоді б годі і мичку прясть,
Зуміла б й тримати власть!»
Все сікла язиком, рубала
Притьмом немилосердий рік.
І довго б здуру віншувала,
Заки в самій окляк язик;
Бо хоть тоді було і літо,
Да смеркло й півень заспівав,
І в хату крізь вікно розбито
Вже ясно місяць заглядав.

Було се на святках зелених
В самий клечальний четверток,
Що ще й тепер у навіжених
Зовуть великдень русалок;

Вони тоді в гайках веселих,
У хвилях чистої води,
Під зводом лип, кленів дебелих
Гулялись любо на ставі;
Чи й танчили, плели віночки
Самі з себе, ніби з квіток,
В'ючись, як білі голубочки,
Між темної зеленню гайків;
А інші гойдались на гілках,
Де вітерок їх лоскотав,
І Лелин жар в блакитних жилках
Крізь Лільї блеска прозиравав,
Рум'яно на щоках палав.
Бо й Леля з смішками, іграми
Прильнув до купи жартувать,
Пустуя любо з русалками,
Леліять, іншу дратувать.
А там, як сонце погасало
І повний місяць впливав,
Роса лягла і свіжо стало,
В бору чуть —

лішний загукав;

Русалки з ляку затряслися:
«Ох, лихо! Враг застука тут!»
Як лист од вітру понеслися
Чимдужче жодна в рідний кут.

Одна рум'яна, білотіла,
Вмить верхи сів на селезня,
Повз хату бабину летіла
І бачить в шибку світ огня;
Почула й діда з бабой гомін
В таку непевную добу,
Згадала: «Дай спущуся в комин
Уняти бабину гризьбу,

Чи й треба поміч хутка злидням,
Хоч радой доброї допомогти;
Коли ж кінець зложити бредням,
Задати грізний прочухан».
Почули: шкряба, мов коти,
І вмить таке, ніби шкарбан,
Додолу з припічка скотилось
І грюкнуло неначе грім.
Русалка гарная явилась,
Така легесенька, як дим;
Осея вся заколотилась,
Ніби той трус рухнув селом,
І двері затряслись з окном,
Полиця з мисками звалилась
Додолу її горщик із борщом,
Потухло світло з кадним чадом,
У хаті потянуло смрадом,
Все вгору обернуло дном.

Дід з бабой так перелякались,
Що заховалися під піч,
Дрижа, до купочки зобгались,
Якби хорти в холодну піч.
Русалка дуже реготала,
Побачив ляк снх навісних,
І так зо сміхом їм казала:
«Рік був до вас і досі лих;
Почувши ваші ванання,
Оце пріспіла рятувать,—
Я вам дарую три бажання —
Зумійте тільки що збажать;
А добре сее пам'ятайте,
Що тільки й є, а більш нема,
Да так іще розпоряджайте:
Одно старій, а діду два.

Чого би так не захотіть —
Все миттю вродиться у вас,
І всі мої підвласні сили
Готові слухати зараз».
Оце сказавши, да ізгасла.
Зтихло все, вилазить дід,
А баба з жаху чуть не склякла,
Насилу глянула на світ
І сподівалася кончини;
Да так хиталася, мов кіт,
Якому підліпив лушпина,
Глузуя з бідної звірини,
Пускає курохват на лід.
Не стямились — чи се видення,
Чи очевидячки явлення,
Чи сон і вражая мара,
Бо самая для відьм пора;
Дивуються, собі не вірять,
Ні слуху, ні своїм очам,
Дак треба на долівці взирить
І п'яти віри черепкам,
Яких русалка не схотіла
Уп'ять у миски поліпить,
Щоб купа с'я не марніла,
На ката дурно гнузд губить!
«Ану лиш, годі сумувати,—
Дід бабі з ласкою казав.—
Топи лиш, ніколи-бо спати,
Се бачу рік талан нам дав;
Глумився досі, їв нас їдьма,
Гірш доїдав ніж вражий син;
Ось де взялася добра відьма
І хоче дати в миг один
Без праці нашої долю сидьма,

Присунь до печі сей ослін,
Поки ще хата ніччю вкрита,
Ти більше розведи огня,
Щоб вже не закунять до світа,
Поміркувати ще до дня».

Як се казав, так ізробили;
Узявся дід огонь кресать,
І листям пічку затопили,
Присіли й вчали міркувать.
Чого тут дідові не лізло?
Перш сало, ситі кабани,
Ще степ, воли, лани, млини,
А далі геть і те послізло;
Взроїлись козаки, пани,
Будинки пишнії й жупани,
Якії у панів-старшин;

І коні гарнії, ридвани
Да грошей, цілий аж кушин.
А там такії ахинеї
В башку полізли маківцем,
Щоб чи не можна в архиреї,
Не будши слимаком-ченцем
(Такі на світі чудасеї);
Або ї поставитись царем...

А бабу вже хоч гроб притиснув,
Погана й дзюбана була
(Біс решетом неначе тріснув
У жарти в пику з-за угла),
Да ще в сморчках, суха, беззуба,
Що гидко взяти на тріски,
А все:

убрання дай, стьонжки,
З усами кунтуш, панська шуба,
Очіпки, плаhti да шпоньки.

Таке верзлося, мов в гарячці
Або татарину в чумі,
Да мов дрожжа у винної кадці
Роїлись думки так в умі.
Да тут хоч би який змишлений,
Як заздрия візьме стрекотать,
І зробиться, мов навіжений,
Не стямить де й яку хапать:
Єдина думка за іною,
За сею третя пре услід,
Сю пха друга, ізнов за тою
Кишить, як рій знов цілий плід;
Чіпляються з собою, мов чепки,
Що під кінець наш бідний глузд
Од них навіки губить клепки
І чуб гуде, мов бубон пуст.
Коли б мені яка русалка
Дала таку благодать!
Гай, гай! Не як дурна ся парка,
Я б стямив добре забажать;
Бо певно нічого б для себе,
А все би людям подавав;
Зате ж би на землі, як в небі,
Собі блаженство збудував;
Одно із двох моє бажання
За мудрість всіх людей оддав,
Друге же — за їх кохання,
Прихильність любую — зміняв;
І певно б мені тоді між ними
Було самому добре жить;
Якби між щирими рідними
Ніхто не міг мене нудить.
Побачим, як діди з своїми
Уміли гарно поробить.

Уже багато збігло нічі,
А ще, понурившись край пічі,
Сиділи обидва хричі,
Мов у дуплі нудні сичі,
А ще й збагнути не зуміли;
Дрова на углі перетліли
І жар розжеврів, не палав,
У хаті стіни червоніли.
Тут знову півень заспівав,
Під хатой ляпнувши крилами;
І скрикнув край колодця звід;
В сусідки грюкнуло дверями,
Но ще не зацікавився світ;
Вона з водою непочатою
Ішла при зорях відьмувать,
Як наша корга кочергою
Схопилась жар позагрібать.
Вона крехтіла, жмурия віка,
Чималу купу нагребла,
Аж в ній стара зарділа пика;
А дід сопів, як од скребла,
Все чухався, крутивсь, як дзига.
Тут баба все б жару верзла,
Не угавав його хвалила:
«Ну, жар! Да є й сковорода
(Не стямившись проговорила);
Коли б оце мені сюда
Явилася сього ж часа
Смачная, гарна да товста
Зовсім з начинкой ковбаса».
О чудо дивнее! Зараз,
Як тільки се вона сказала,
Не знать відкіль і де взялась
Кишка сірая; плюсь — упала,

Мов уж здоровий, аж тряслась!
Пропали всі тепер начисто
Плахти, запаски, ланцюжки,
Каблуки й дороге намисто,
Все сіло начинкой в кишці!
Прощайте, бучнії убрання!
І бідна баба й старий дід,
Наприндив баки з дивування,
Дивилися роззінув ріт.
Схопився лаять дід старую,
Аж чуб задравсь його сідий:
«Який се враг тебе лихий
Підвів, плюгавую, стидкую?
Проклятий, бридкий, старий біс!
Чому ти грошей не бажала?
Бодай вона тобі пристала
Із начинкой на бісів ніс!».

За словом ковбаса звилася,
Угору скочила чимдуж,
Навік у бабин ніс впилася,
Мов до корови ситий уж!
З такою гіркою бідою
Вже баба лає, лізе бить
І сичеться із кочергою,
Не хоче ковбаси носить.
Трухнув дід дуже, як розчумав,
Що й сам бажання загубив
І що з досади не подумав,
Бабусі капость ізробив.

«Пожди, моя бабусю, ненько!—
Казав їй дід, щоб як унять.—
Вгамуйсь, все буде хорошенько,
Худоби буду я бажать;
Тоді насиплю грошей скрині,

Цілкових, срібних, золотих,
І ніс з кишкою моєю драпині
Одіну золотом умиг;
І коней накуплю, ридванів,
Кишки не будеш волочить,
А бучно, як вельможна пані,
В футлярі золотом возить».

«Щоб я возилась ще по світу
З такою важкою бідой!
Як дам тобі ляща у пику,
Проклятий стариган сидий,
Оцею самою кишкою,
То ти освіжишся до світу!..
Ййон же, ййон! Лукавий біс!
Оддай зараз мій перший ніс!»

«Іносе; що вже маю діять!—
Трештя од лику дід казав.—
Нехай чорти кишку повіять!»
Як їй схотілось, те й збажав.
Кишка крізь землю провалилась,
А ніс зробивсь, який бував.
Русалка зараз і явилась
І, з реготом держась за бік,
Таке казала їм казання:
«Тепер не гримайте на рік,—
Він дав вам через три бажання,
Чим латво б можна бучно жить,
Дак ви, дурнії, се даяння
Не тямили, як потребить...
Тепер же заздру покидайте,
Чого не можна — не бажайте,
Живіть без лайки да робіть!»

Тут вранці заспівали півні,
Русалці треба тяги дати,
Дід світом з бабой вклався спати.
І мні пора покинуть бредні
Бо й вам вже хочеться дрімать.

Запевно вже такий злодійкуват.
З нас всяк спитав ось що: що добре

виховання

На врем'я захова нам норовок,
Щоб знову бушувать поспіть йому на срок,
А зтять той з кореня—не діждуть увіщання,
Не дійме пуга, кий — не тільки сила снов;
«Жени природу в дверь, вона до тебе знов
Проскочить у віконце».

Ся правда приказкой нам сяє, ніби сонце,
І в нас помовка є подобная із тим:
«Вже пігее лоша не буде вороним;
Коли родивсь дурний і згинеш таким».
А ще з брехнею, бак, не браталась прибаска;
Ось вам на тее казка.

Один савойський жмуд,
З Альпійських гір прихідько
Да бабаків земляк, рознощик всяких чуд,
Збагнув, що їсти хліб, не заробивши,—
стидко;

Мартишок накупив
Да по торгам возив.
Він міркував надбать багацько грошей
в скриньку,

Причепурити жінку,
І день святий пропить
З музиками на пиво;
А може, й люд вдивить.
На те звіряк отих вимуштрував на диво:
Дробушки тупати, влад стукать трипака,
Садити гайдука,
Крізь обручі стрибать, згинатись
у каблучки,
Да браво так стоять, як москалі, мов пучки;

Да ще не все: з ними так неборак потів,
Горливо так возився,
Що все, чого схотів,
Таки того добився;
Чи вкаже на кого, звелить перекривлять,
То втнуть оте робить так кумедійно, живо,
Що 'д сміху боки надривать;
Ну що вже і казать,—
Зробив прямее диво.
Здавалося, фігляр природу звитенжив,
Із диких лісових тавлиців
Да у людей — злочинців
Навік переродив.
Якось обшаставши спасенну Україну
На томлених волах, з великої гарабой,
Полуденной добой
Забрався в дику глуш нагодувать скотину,
Тим часом показать кумед'ю заловину.
Колись то город був гетьманський, полковий,
Тепер же — повітове місто,
Де все є: голови,
Усякії суди, а правди, дасть біг, чисто.
Лиш царину пропхнувсь, озвався собачий він,
Бо той диковини ніхто не чув там зроду;
Напереді йшов жмуд в гострому брилі,
Гукав да реготав, співав і грав в ріллі;
Услід юрма пароду;
Так вперся на базар.
Розташувався там казать мартишок дар,
За гроші всім дає штучнее представлення —
Як десь в глуші уряд,
Безсовісне правління,
Закони складає, хто більш дасть на підряд,
За хабару чи взятки,

Бо, кажуть, всі на лихо тее падкі;
Як кривдять зле, притьмом всю совість
загубив,
Що злодій прав;
хто ж прав да голий,
той і крив;
Глузуя над вдови і сироти нещастям,
Як казять нам статут, діла псують
з пристрастям;
Щоб сее все людям змалювать живій,
Він кожну одів в жупани образину;
Невключій навісній
Звелів іграть старшину,
А коло тієї, в коротких жупанцях,
Що правду продають
(поларкум за полтину),
Із пір'ям за ухом, з папером у зубах
Снують по всіх кінцях;
Долонню за спиною легенько ворушили
І, пику скорчивши, неначе говорили:
«Не мажем — не везе;
Сухая ложка рот дере».
Тут сії жевжки на сироту напали,
Глумилися над нею, її же обшарпали,
До старшої привели, вони ж і праві стали...
Но я бажаю — се вас не кумед'єю тішить.
І всю її списать,
А тільки доказать,
Що як наперекір з природою ні чудесить,
Ні лагодить дітей,
Да вже з ледачого не дочекать людей;
Як поростуть, вона в їх явиться на пакость;
Вже вовки над овцєю вам не докажуть
жалость;

Да хто родивсь хапать,
Як та шкодлива кішка,
Лиса або мартиска,
Вже певно буде драть;
Чи явно, чи спідтишка,
Хоч він гевал чи пан.

А муштра, праця—що?.. машкара чи жупан,
Під якими на час природи син сховався,
Покіль не розібрався.

Но треба докончать. Іще народ вдивлявся
Смішній ігри звірків,
Над судом гапликів
Од щирості сміявся,

Фігляр майстерією своєю величався;
Як вмить один із тих осміяних жмудів

Того не залюбив,
Затим що ся насмішка,
Мабуть, його не в бров

Штегнула — у зрачок; він задумав ізнишка
Савойцю дати позов;

Да розібрав: що тим собі ж ізробить шкоду
Да сміх народу.

Згадав тому на глум

Кумедію попсуть; на те під регіт, шум
Покинув тим звіркам оріхів цілу жменю.
Зараз проказниці, забув ігри весь чин,
Не скинувши з себе жупанів, образин,
Мов кручені вчали все пхати у рот, в кишеню.
Що ж? Марно савояр їх пугой запиняв

Да, гримая, хвискав

По пиці, по спині, з розмаху во всю силу;
Природа в миг єдин взяла свої права,—
На ухо нищечком згадала сі слова:
«Яким родивсь на світ, такий іди в могилу».

МИЛЬНІІ БАНЬКИ
(Подражаніє Дмитрієву)

Був в Глухові колись убогий міщанин,
Який возився вік з таранню або з сіллю,
Синку готуючи до скринь;
Покіль в труну убрався к новосіллю,
Оставя синові не більше двісті кіп.
Син, батька як погріб,
Почав то так, то ськ з грішми перебиваться.
Та худко розгадав, що нудно прасольством
З таранню розживаться.
«Дай, думав, заведу собі я крам із склом;
Воно ні ржавіє, не нівечиться од пилі,
Ні плісніє од цвілі;
Його ж і миші не вгризуть.
Із склом я ізроблюсь багатим швидко,
Се ж, бачся, очевидно;
Що думать довго тут?»
На ярмарці напнув на сішках з хмизу будку,
Шатнувся, купив зараз бутелей, пляшечок;
Чар, чарок, чарочок —
І всякого посудку,
Все з чутного стекла;
Добув алтинного стола
І гарно все на йому рядочками уставив,
А сам Наум, мій скляр,
в товар свої очі вставив,
У будці край кола
Оперся і такі поніс химери:
«Тепер і я не прасол, а купець!

Не так, як батько мій тарані продавець;
Тепер і я знайшов собі к багатству двері.

Ось се, як плюнуть, все продам!

Добуду грошей вдвоє,

А там?

Товару накуплю утрое;

Да продаватиму усе по ярмаркам,

Ось так любенько од торгу та до торгу,

Не віря й дядьку в довг і сам цуравшись

довгу;

Я швидко кину скло да заведу і крам...

Е, крам — да ще який! Не простий —

що очіпки,

Намиста, продають простацькії стьонжки.

Я продаватиму жемчуг, алмази, чепки,

Каблучки да шпоньки,

Що носять панськії жонки,

Гетьманші да княгині.

Тоді з грішми ні в ус і море по коліна;

Розумним ізроблюсь,—хоч пер дяку не драв

Да удягнуся у саєтнії жупани,

У сутий пас; куплю і коней, і ридвани.

Будників сіл, садів;

Всього! всього!—

сказать не згадаю і слів...

Учну водиться все з бучними панами,

А з ними латво те, не те що з мупирями;

Все кучму тільки мні, да смачно їх годуй,

Да оковиточки й наливки не жалкуй,

То й заживеш запанібрата;

А у мене тоді всього до ката:

Вишнівка, мусулис!— рудками потекуть,

А об вареної з калиной хоч забудь:

На закуску повидло, фіги,

Кав'яр із булкою, маковники да миги,
Московський здобний чай;
В обід, вечеряти — яку поставлять страву?
Гай, гай! що хочеш ізмигилай,
Все знайдеш тут на славу:
Борщ, юшка з потрохом, з ріжками
сита гусь,
Індик з підлевою, вареники, пулаву;
Із м'ясом ковтунн...
Чуть з кругу не зоб'юсь!
Да що казать? Усе; і те дадуть на златі;
В моїй бучній хаті
Ісправжній заведеться рай;
Для тих, хто мні не ворог,
А ще найбільш, того в суді чий голос дорог.
Всіх годуватиму, — сип, пий — усі гуляй;
Старшини і судді енеральні,
Гетьманські родичі, не тільки близькі —
й дальні;
Жінок їх, полкових, сотенних писарей;
Деінколь псюрників, гетьманських
пічкурей —
Бо інакше нельзя прожити в зодолі сей.
Ось так із працею, розумними ділами,
А більш, гуляючи з великими панамі,
І сам добуду знатний сан.
І буду певно я вельможний бучний пан.
Тоді уже — женюся...
Оце гаразд, згадав — женюсь: се так!
Зараз підбрию чуб і до гетьмана впруся:
В його дочка піжна да гарная, як мак;
Вона промовилась своєю оздобой,
А паче ще худобой, на весь дніпровський
край.

Йому скажу: Гетьман! Дочку я хочу взять,
Нехай твій буду зять;
Дочку свою мні дай!..
Нехай лиш він тоді мене не те зубами,
Як сірка запалюсь, затупочу ногами;
І він прощайся з усом — я постою за честь!
Та ні! Він певно так мій тесть,
Як світить в небі сонце.
Женившись, перше дні усі дарую жінці;
Потім, як водиться, скачу до тестя я
В поїзді пишнім, бучнім!
Вся збруя в сребрі! Гармат при звуці
гручном;
Народ, як комашня
Кишить, на те дивиться;
Переді мною, за мною несуться козаки;
Потім обоз, сто хур з дарунками котиться,
А там вельмож жінки, із ними панночки.
В берлинах да ридванах,
З боярами усе, в оксамитних жупанах,
Гетьман ще іздалі почув гармати грук!
Виходить на рундук,
З повагою зустрічає;
У хату просить, сам на дзиглику саджає,—
А я, напридившись, як хам,
Кажу: нести дари, що віз мій караван;
Міхи, парчі, саєти
Да сутії газети,
Все штуками, цілком;
Затим під чапраком
З жемчужною каймою,
З кульбакою золотою,
Яка горить, як жар, одягнина, як ягня,
Звелю підвести йому арабського коня.

І так скажу з легесеньким уклоном:
Гетьман!
Мій панотець!
Оце дарю тобі; се тільки за вінець,
Ще і віно; все, що дав, согласное законом,—
Клейноди, села, скарб, все дальшее тобою;
Я чисто фляжкою пустою;
Оце тобі куниця!
Візьми собі. Я так доволен молодю,
Вона як голубиця,
І вмиг до неї поскачу...
Із любой цілий день на самоті пробуду
І до себе нікого не пушу.
В день радості мої все — цілий мир забуду!
Но ось на другий день, вже півень проспівав
Південь, а я ще не вставав;
І тільки що розплющив очі,
Вже й чую весь народ
Мого будинка вкруг зіпає на весь рот:
Нехай панує пан гетьманської любой дочі!
А в хатах старшина і тесть мій, сам гетьман,
Натягши кращий свій глазетовий жупан,
Ждав з час, чи повелю вийти
з повіншуванням?
Звелю. Іде із величанням;
З ним лізе чуть у двері
В оксамитовій ярі
Наш прутотоп, втопився весь у м'ясі,
Пихтить і, ставши на ковер,
Одкашлявшись, утне латинську орацю;
Він, бідний, аж упрів, і я за сую працю
Даю червінців жменю; і в одповідь на глум
Збрешу ні бе ні ме, абищо на обум!
Що аж всі вподобають, бо честь рождає ум.

Тепер виходжу в зал; старшини тиць у паси,
Всі полякались, готові вякать ляси;
А я тут милості великі із'явлю:
Іного по плечу легенько потреплю,
Тому потисну руку,
Тому скажу словце да швидче і назад.
А на тебе, пан вїйт, серджусь, як на гадюку,
За що заслав мене лопатником на вряд?
Га! Бісів син! Мою щоб Гальку женихам?
А тее не вдалось, хотів задать в солдати;
Дивуєшся—печеш од жаха раки?
Ось я ж тобі! За чуб;
Тремтиш, скиглиш: змилуйся!
Дак я вже не боюся;
По пиці ось ляща да стусака у зуб...
Га! Як ти ж мені допik! Задам тобі не трохи:
Ледачого на діл;
Мої цілуєш ноги?
А я ось так пінком». Да торк ногою в стіл;
Той набік повалився,
І весь скляний товар
З всієї худобою у скляночки розбився;
І неборак Наум, щоб не загонив хмар
І мильні не дув баньки,
Хоч не хотів, да розженився,
Ще мусив прибирать склянки.

ПОМИЛКИ

А годі, братці, сумувать
Із важним і нудним гаданням!
Ще хочу казку вам сказать;
Не все й куняти над казанням:
Той ні до чого чоловік —
Хто не уміє веселиться.
Пожить пустив нас строгий рік,
Не все щоб думкою нудиться;
Хто гримає за все на світ,
Од смішок уха затикає,—
Од того радість утікає,
То не людина, да ведмідь.
Так слухайте, не гомоніть!

Колись, в якійсь стороні
(А де? Нема до того діла;
По мні чи тут, чи у Ромні;
Бо де людьми земля засіла,
Вони везді як є рівні:
Усі блукають дуже грубо),
Жив пан із паней цілий рік,
Мов туркоти у парці любо;
Він з нею б так зажив повік,
Да враг надав їй злу причину:
Взять Гапку,

гарную дівчину,
У двір до себе із села,
Гладку, біляву, уродливу,
Моторну, ручную, смішливу,
Що пана з кругу ізвела.

Вона хоч не така хороша,
Як жінка панова була,
Дак цяця нова, бач, дорожча;
За тее й іздалась мила.
Бо, кажуть, хоч яке смачнее,
Як те ж воно да те щодня,
Ізробиться таке нуднее,
Мов настояща обридня,
І допече, мов куропатці,
Що цар когось десь годував;
Зате, бач, ласки дуже латві
Надоїдять хто їх вжива;
Така натура чоловіка!
Йому що пове — те смачне;
А чи призариться у віка,
Те саме буде — не оне:

Спочатку пан дививсь спідлоба
На тую Гапку, все нишком,
А далі, як її вподобав,
Тягло до неї мов силком;
Дививсь на ней умильно в оба;
Дак що ж? Не можна підступить:
Дарма що простая селянка,
А треба ляси підпустить;
Такая пишна, мов попанка;
Збагнув, що гордої ніяк
Не дійме з ласкою, річами,
Вчав домагатися з грошами;
Знав, що на гроші ласий всяк.
Із сим пішло зовсім інак...

О гроші! Ви всьому пружина!
Із вами й біс мені не брат;
Гевал з мільйоном в господина
Так манівцями й пре у знать.

Суддя присяжний всяке діло,
Яке б кривее не було,
Переіначить в праве сміло,
Коли в кишені чуть срібло.

За гроші дівки й молодиці
Розслякнуть, ніби кволий віск,
Коли б було в їх серце з криці,
Усмішкою любо скривлять писк.

Зевес, вкохавшись в Данаю,
З пикой не міг до неї підлізть,
А як оставив бучну зграю
Да в башту брязнув золотцем,
Од неї зробився панотцем.

Дак лихо — Ганка не Даная;
Вона дарма що проста дівка,
Дарма що й гроші узяла,
Да з сина хитра, не дурная,
Якось зносливая була,
Або злякалась понеділка...
А може, геть в густом гайку,
Піддавшись любові божку,
Сама вкохавшись по шию,
Пустуя, марно те дала
Селянському дружку Мусію,
Що так од пана стерегла.
Поварювалась в обіщанні,
Все розбрехала своїй пані:
Навіщо пан їй гроші дав
І як край неї басував.

Пізнавши кривду так велику,
Не чувши за собою бліх,
Шатнулась пані к чоловіку
Із воєм, лайкою зо всіх ніг,
Щоб надавать лящів у пику;

Да схаменулась, що молодий,
Здоровий, дужий, те за жарти —
Не прийме чоловік упертий,
Розміркувалася тоді:
Що ще він не зовсім ледащо,
Щоб надавать йому лящів
(Нехай надалі те іще),
Воно здається і ні за що;
Ще він замуля обома,
Да він ще облизня ухопить!
І набереться сороба;
Йй жарта в голову заходить
Самій Гапусю замінить;
І зараз йй іти велить
До пана, вірного її мужа,
Новину й ласку повістить:
Що пані щось лягла недужа,
А він, коли почув любов,
Щоб був увечері готов;
В льоху б ждав завчасу любов
Да тамо, не губивши мов,
Тримав би закусивши губу,
Да мовчки упустивсь у льох,
Коли почує няв котиний;
І вже оставшися удвох
З коханням мило наодині,
Крий світ, до ней не гомонів.

Сей льох пустий проміж кущів
На вкритій зеленню рівнині
В глуші змурован був в саду.

Як тільки що Гапуся вийшла,
Катить у двір, як на біду,
Коляска гарная, до дишла
По-польську впростяж четверней,

І пишно розложивсь у ней
Лихий сердюк, красюк дитина,
З усами чорними, як смоль,
Моторний, ручий молодчина,
Бринить в кутасах, мов король.
Згадавши пана давню ласку,
Хліб-сіль, гульню, в трахтирі таску,
Він їхав в друга погулять
І за чарою ізгадать,
Як змалку, ще коли учились,
Давали тинфи в ніс дякам,
Блукали по світу, казились,
Обнови прочили муж'ям.

Пан дуже рад такому гостю,
Зате ж хотів почастувать
По-панськи дуже, не попросту!
Гапусі цноти коштувать.

Коли застрянеш в лиховані,
Фортуно, як пустуєш ти!
З тобою не єдина пані
Набралась сміху і біди,
Як не в свої сідала сані!
З тобою не рад — та будь готов;
Ти не жалкуєш їх любов,
І тут пришколити щоб пару:
Того за блаж, а сю за месть,
Ти ввірила весільну честь,
Як гостю слідує без свару!

Вже сонце сіло за ліса,
Оставя ясні небеса;
Щоб лиховань і лиходії
Смілій робили чудосії.
Пан, знявши з сердюком, удвох
Покралися тихенько в льох;

Йдучи, збагнули ізмагаться,
Хто перший з Гапкой буде граться?
На глум піддався гостю льос!
А пану якось не вдалось.
Із тим під зводами засіли;
Услід, схопившись з постілі,
Надівши Гапкин весь наряд,
Пішла до льоху й пані в сад;
Боясь згубить подружней цноти,
Тремтить од помсти і пустоти;
Приходить к льоховим дверям
(Лукава не дала їм скучить),
Скребе тихесенько, няучить,
І чоловік курлика сам.
Ледве не лопнувши зо сміха,
Впустив,— йому здалось утіха!..
О що се! Пакосний, сліпий!
Які ти жарти тут зліпив?
Сердюк зжинає лільї й рози,
А чоловік, стаївши дух,
Тобой поставлен на сторожі
Да корчить пресмішнії рожі!..
За ним права бере супруг...
Між тим сердюк снував усами,
З собою нишком міркував:
Гуляв багато я з дівками,
А се ж якую льос мні дав?!
Ну, к кату! Се моторна жінка
Да ще й не проста!.. Треба знать,
Тут є не людська помилка,
Бо се не сельська мурмилка;
Я мушу кучину розгадать!
А пані дивувалась мовчки
(Байдуж, що не пан це, а сердюк):

Оце схопило!.. мов урочки!..
Да його не нападе кадук!

Покіль пани собі втішались,
Як в ніч весільную, впотьмах,
Якось од вітра двері знялись —
Сердюк укрився відти вмах
І тихо брався манівцями,
В тіні сховався під липками,
Щоб виглядять, хто буде йти?
В яке ж удався дивування?
Да це ж мана, се чарування!
Згадав вже деяких святих,
Веде враг пана-друга жінку,
Що оправляє ще косинку!
Тоді той гість ні в сих ні в тих
Біжить до мужа зо всіх ніг
Подякувать за ці розривки..
Прощався, бо махне до дня,
І насипавши стакан вишнівки,
Він разом осушив до дна;
Як лучаться на руки зливки,
Прохав не ждати в кумов'я:
«Бо, бачиш, се своя сім'я!..»

Сим казка цяя й кончиться.
А слідує чудний запрос:
Хто з двох провів кого за ніс?
Чи жінку пан, чи папа жінка?
Моя та думка: це помилка,
В яку їх впутав хитро біс.
Ім ввірилась, мов перечіс,
Між їх уставила перечку:
Одній — щоб не бажала мстити,
Тому — щоб віру мав хранити
Да не скавав легенько в гречку.

ПАН ПИСАР

Один пан писар десь, іще за гетьманщину,
Бо, бачиш, тепер не те, пішлося на одміну,
Нема вже писарів!

Тепер куди не ткниш — скрізь секретарі!
Да й різниця: колись давно
Пан писар тяг варену,
Секретарі — вино.

Той як і хоч боявсь, а ці? І кнута ні гадки;
Той базаринки драв, а ції, кажуть, взятки.
Отож той писар зирк в отхожий свій журнал,
Багато дечого собі напам'ятав!
Що змолоду йому здавалося безділля;
Пізнав, що душка в йому недобре зілля.
Да й совість

(перш, мовляв: се школьний жах!)

Коліном в Київ пре розкаяться в гріхах,
І він із писарської попхавсь на богомілья;
А може, й писарці взманулось поханжить.
Уже крізь бір мелька печерська дзвіниця,
Святих отшельників веселая столиця.
І Дніпр реве, грізний, мутить зо дна піском.
Ось через — довелось возиться байдаком:
Поставили ридван, одчалили, пустились;
Но ще недалеко од берега одбились, —
Як вітер забурхав, якось байдак хитнув

І пана писаря в ріку зіпхнув.

По щастю на йому була ведмежа шуба,
Да, поздоров його, і сам гладкий, мов груба;
То, ніби сало, вплив.

«Хто вірує — рятуй! Лиха ж мені
годинка!» —

Зіпає з ляку жінка.

Народ собі на сотні голосів:

«Давай! Подай!.. Давай!..» — «Крий бог!

Так кажете,—

Злякавшись гірше ще, крикнула пані так.—

Чи можна, пак, давать? Од цього зцупить
ляк;

Ви сим його зовсім навик запропастите!

Йому кажіть: на! возьми! прийми! бери!

Він брять чужее звик, а не давав ізроду!»

Тим часом писар сів в Дніпрі.

✱

Чи глек повадився по воду —

Ізгине з тим, як черепня;

І'орбатого хіба вже виправить труна.

УРОК ПАНАМ

(Подражаніє Вольтеру)

Покіль од нас русявий Феб,
Козла упрягши в таратайку
І віжки в руки міцно згреб,
Утік на юг, землі к окрайку,
Чернить, мов комини, людей,
До нас напер лихий Борей,
Бурхая накидать замети
Й на шибah срібнії глазети
Скрегоча кригою малювать;
За ним пуднії довгі ночі
Примушують тепла шукать
За каганцем край печі.
Гей! Кете швидче самовар,
Ми сядьмо округи за чашкой,
Як нас зігріє чайний пар,
Потішу, панство,
 гарной казкой;
Сим хочу вам урок задать
І нудний вечір вкоротать...

Давно колись, як Україна
Крехтіла од ярма ляхів,
І предків чуйная чуприна
Тряслась рукою їх панів,
І руйнувалась татарвою,
В страні плодючій над Сулою
Владів вельможний лядський князь,
Та блазень, щирий мартопляс;

Хоч не родивсь з башкою дурною
І мав би й глузд як чоловік,
Як треба князю, як людина,
Да підсік його злий рік;
Не в добрий час, на зло судьбина
Отця його трудящий вік
На капость нагло підкосила;
Наслідника ж свого князька
Попу під власть запропастила,
Та ще не важного панка,
Такого ж цапкого хопила,
І князь, zostавшись дурнем, ріс
Під їх опікою сиротою;
Як хитро в опарі водою
Колотить стоехидний біс,
Мутили тайно сі стидкії
В його княженні й в голові,
Щоб праці прибирать людськії,
Глумитись над бідой вдови.

Сей піп не простий був священик
(Ніби наш сільський піп Іван),—
Якийсь абат, іноплеменник,
Лукавий да пухкий брюхан;
Він був княжзький отець духовний
(Бо князь старий був католик),
Сей князь хоч справжній був удільний,
Та мниха слухати обик,
Бо мних умів його оплутать,
Папезським налякав огнем,
І вигадкою чистця skutать
І править, мов їздок конем.
Сей мних ходив з пісною пикой,
Днем у полустави дививсь,

Вночі ж був сам собі владикой,
З чарой да з фльонками казивсь;
І сміло пухкими руками
Кишеню туго набивав,
І що накраде, із плутами
Все нишком тее розділяв:
З приближним княжзьким підчашим,
Та ще якогось враг надав
Ім писаря, крючком піддячим,
Що гладко те в росход писав.
Таким людьцям, як йшов в сраження,
Віщуя в серці свій кінець,
Упик старий престол правлення
І князя юного вінець!
Ще, кажуть, не своєю смертю
І там він мусив умирать;
А збив йому ту кучму лестю
Сей з товариством злий абат;
Затим, що той завчас поставив
Його в тестаменті своєм:
Щоб сином і княженням правив,
До взроста був його отцем.

Вже князь був ладний парубіка,
Такий, що засівався ус,
А ще не знав, що аз, кавика,
Що то буквар або примус;
А се на те, щоб він науки
Не тямив славно панувать,
Бо дурня латво взять у руки,
Так міркував лихий абат.
В палаці регіт лиш да блазні,
За північ кобзи, гам скрипок,
Нема угави на часок,

Щодня возня, щодня все празник;
На злу погибель так псував,
З злодійською такою ціллю
Неволею нудив к безділлю.
Ще й дух пихою надимав,
Увіривши, що князь Засульський
З Москвой чи схоче воювать,
То й хан із Крима і князь руський
Збіжаться ласк його шукать.
І що казни у Соломона
(Що Мельхом був поуз Кедрона)
Ніколи стільки не було,
Як у його скарбовій залі,
Дарма що в скрині аж гуло!
І князь Ратмір (його так звали)
Ту лесть, як фиміам, ухав,
Між жарт, щодня, не знав печалі,
Кабан як ситий все куняв,
А бідний люд його хрещений
Від подушевщини крехтав.
Коли ж блазні і двір скажений
І сам він смачно пив і їв,
То думав, що й народ по селах
З дітьми мав хліб, не голодав,
І що оклади всяк по силам
До скарбу латво оддавав.

Між челяддю його в палацу,
Що терлася неначе рій,
Із глумом їла людську працю,
Один був добрий дід старий,
Богобоящий і моторний,
Ще князя дідові служив,
Був на війні одваги повний,

Полки зо славою водив;
Казать він правди не боявся,
За те же й двірським був грізний;
Мов уж, пред князем не звивався,
Плутам і мниху був страшний.
Сей дід Мстиславом називався
За те, що справді був такий.
Один ще він про людські кривди
У вуха князю туркотів,
Всі здирства, капості, обіди
Як на долоньці виводив;
За те ж йому абат з плутами
Такую сиву кучму збив,
Що в пасіку проміж ярами
Його далеко спровадив;
За те, щоб в ближнього полови,
Мовляв, в очах не замічав
І правдою грубою у брови,
Мов ратовищем, не шпигав.
Мстислав хоч рідко князя кидав,
І сей Мстислава шанував,
Но тільки раз з ним не обідав,
То князь об нім більш не згадав.

Тоді ще гірш Ратмір в дрімоті
І в нізі стидкої вчав втопять,
А бідний люд в тяжкій роботі
Теж гірш щодня все пропадять.
Деінколь, да і то ізрідка,
Хоч людський плач втиравсь до ух,
Так неохайність дуже бридка,
Начало бід, людських порух,—
Робили так, що марно тух.

Не жалуя своєї отчизни,
Два злодія да пухкий монах
На зло лихе були не різні,
Задавши всім великий жах,
Здавив князька в своїх кігтях,
Той лярм в теченії уміли
Обманством хитро ослаблять,
Так, що, добігши вже без сили,
Пред князем мусив іздыхать.
Всі підданії сел, столиці
Вопили з голоду, з нужди;
Самі блазні в гульні

та хисткі молодиці
Не знали з роскоші журби,
Все регіт, гам щодня, як в маслі сир,
тонули,
Закопи ж, правда, суд
заглохли та поснули.

Но під кінець
Засульської землі вняв пильному моленню,
Ізмилувавсь творець,
Звелів пропасти осліпленню:
Переіначить князя знов,
Суд правди розбудить, скарать злодійства
люті,
З людей ізнять ярмо, монаха тяжкі путі;
На те послав татар, любов;
Вони удвох князька із блазня та тирана,
Що вже не стоявсь быть псарем,
На славу ізробили пана,
Владить достойного царем.
Колись споткнулась з ним Умида,
А де і як? Історія мовчить.

З тієї доби ума, ясних очей і вида
Не міг ні днем, ні вніч її із серця збить;
Та й сам Ратмір удавсь красавиці

опасний,—

Він гарний, молодий, як день веселий, ясний;

Такого як не полюбить;

Ще ж князь, ще ж страстний;

Здавалось, тільки б під вінець;

Так лихо ж, бісів той чернець!

Злодіям глузда св'язь не гарну з красотою

Зараз прочув

І князя бідний мозг надув

Проклятієм душі, папезської бісотою,

Що він залявсь того чистцевого огня,

Себе без жалості виня,

Предав розумную, невинную Умиду

Злодіям тим в обіду;

Вони трухнув, щоб ся не вивела на світ

Великі кривди, здирства

І всякі їх злодійства,

З якими шибницю могтимуть заробить,

Умиду гарную,

так милую Ратміру,

Заслали в пасіку, одівши в свитку сіру;

І там через скільки дней

Звеліли удавить, забув закон, людей.

Вона уже збиралася в дорогу,

Ратмір дурить уп'ять;

Як вмиг почули лярм, великую тривогу,

Всі к вікнам, до порогу,

Аж чути гвалт, стрільба,

огонь, церкви горять,

Дим з полум'ям крутять,

Всі вопіють ік богу,
Здається, що кончиться світ;
Пани, попи бігуть, купці, жінки, міщани,
За ними з шаблями товпляться бусурмани;
Ті падають од ран.
«Алла! Алла! Рубайте християн!»
«Гей! братці, бийте їх! Гей! Стійте,
не лякайтесь!»
«Смерть! З нами Магомет! Або живцем
отдайтесь!»
«Змилуйтесь, не рубіть;
О леле! Дайте жить!»
Такий був грізний гам татарів,
Половців учней злих, наслідників козарів,
Сих християн бичей!
І галас бідних суличей,
Які втікали всі толпами
За город геть;
Но й там везді неволю з ланцюгами
Встрічали або смерть.
Но ким нанесена страшенная ся рана
Засульській стороні?
Се грізний Абдалла, поклонник алкорана,
Татарський вождь, з родні
Менгли Гирея хана,
Прийшов за гріх князьку трохи пихи ізбить,
Од тяжкої ліні розбудить.
Він з шаблею везді, жолдаків побивая,
Кого не попадаая,
По грудам мертвих тіл
З ордою полетів
У замок ік Ратміру;
Зняв тяжкий, мов гору, з нього княжзкий
вінець,

На свитку замінив порфіру,
Зложив людській біді і розкоші кінець;
Блазенськую навів на празнолюба кучму,
У стайні ізвелів глядіть своїх ослів,
А зграю всю ту бучну
Гульвіс, шутів,
Пасощохлистів дворних,
Гладких ксьондзів проворних,
Ледачих баб, злодіїв писарей,
Усіх умісті пов'язали,
Як з сел везуть на торг курей,
І по руках по льосам розібрали.
Хто дужий, той і прав.
Небог Ратмір погано одгуляв
В царскім жупані на престолі.
Або у нізі прокуняв,
Як слабим ізробивсь, то її по неволі
У стайню почухрав;
Фортуна до нього вернулась як спиною,
Остався бучний двір, владіння, царський
бріль,
З лопатой та мітлою,
Почав зчищати гній, змітати сміття, пиль;
Вмісто підданих йому ізвише даних,
Яких він доглядать як треба не схотів,
Тепер коло ослів татар поганих,
Хоч нехотя, потів.
Спочатку князю стан сей дуже не злюбився,
А там
Побачив, що зараз добуде по п'ятam,
Прихильним ізробився;
І тільки лиш забрежже світ,
Уже й готов, і коною одіт
У стайні терся і возився;

А перш вже утріння зарділася зоря,
Прогаяв в байдах ніч, він каже спать пора;
Такая жизнь шкода для тіла,
Мов сич,
Міняти день на ніч;
Зате й душа в ньому змарніла;

А тільки перестав дня просипать розсвіт,
То з смаком і почав прийматься за обід;
І після праці знов охотно спать ложився
На куль соломи, як на дране пір'я й пух;
Де з ним харпак Морфей,
лиш утомлених друг,
Смачною маковкой од щирості ділився,
І силу знов йому до праці піддавав;
Як перше він лягав
Під золотим наметом,
Укритий ще глазетом,
Ніколи смачно так не спав,
Прогнавши працей ліність,
Почув самонадійність;
Як в уші надувають з брехней устами лєсть, —
Прочнувсь великий дух, охота к славі
й честь.

У стайні князь Ратмір моторний ізробився,
А до того з мітлою до стайні не годився.

Сердитий Абдалла між тим
В княжськiм засів палаці,
По стежкам не крутим
Без праці

Убраним нігою пустивсь подібно паці:
Як перш гуляв Ратмір, так сей себе губив.
Сміявсь над алкораном,

Наливки, вина пив,
Не чаркою — стаканом.
А тільки лиш напне свій полог темна ноч,
То негр, скопец його, веде боярську доч
В сераль, або шляхтанку,
Либонь, смазливую міщанку;
А часом з двох люблюю на вибор,
І кажуть, що тоді бував між ними спор.
Дарма, що злий татарин,
Як циган, бусурманин,
І ще й таранкуват,
Да косий, та кирпат.
Отож той ніжний пол Абдалли не боявся,
Ще веселенько йшов та й угоджать
старався;
А кращії жінки за хусти та за шаль
(Він щедрий був на подарунки),
За ланцюжки да шпоньки,
Забувши сором, йшли самі в його сераль.

Колись, як день на баштах догорів
І місяць золотий у хвилях затремтів,
Наш конюх, князь Ратмір,
втомившись на роботі,
Під зводом зорей сів
Спочить в пилі і поті;
Вечерю бідную зі смаком доїдав:
Водицю да часник із сіллю, з сухарями;
Ще з сміхом глузував над пишними царями,
Подібно, як попавсь у плін до Кира Крез,
Которого за час нечислимі верблюди
Возили до стола із золота сосуди,—
А тут вечерю всю один голодний пес,
Вхопивши з казанком, легенько сам унес;

Аж бачить під тонкої наміткою,
Мов буцім місяць крізь туман,
Жіночий гарний стан
Веде поганець бридкою,
Скопєць татарського мурзи;
Ратмір пізнав Умиду.
Вспальнув як від грози!
Побачив тяжку кривду,
В нім закипіла кров,
Немощний гнів, досада,
Ще з ревністю любов,

Схопили трясця, мов гадючі Діри з ада.
Що ж маєте чинить? Прийшло язик

припнуть
І гіркую не всмак пугульку проковтнуть!
Так розум повелів! І він, скріпившись духом,
Тихесенько покравсь за тим скопом-євнухом.
«Гадюка хитрая!— Умиді він шептав.—

Чи я ж сього од тебе ждав?»

Одвітом взгляд був страстний;

І чорний скоп не вняв одважного річей,
Ні мови той очей;

А мова ся язик кохання власний,
Дарма, що він без слів, зовсім здається нім,
Но для влюблених взорів
Ясніший розговор;

Ось що казала сим:

«Ратмір, мій любий князь! Ти здрайства
не жахайся;

Я не могла тебе ніяк устать любити;

Всього од мене сподівайся,

Я побожилась мстити

За честь твою, любов, біду,

отчизни вольность.

Сього не мушиш ти забуть:
(Не то, нам носа втруть)
Коханіє по смерть, терпіння, осторожність!- -
Се гасло наше тут!»

І так в сераль вона вступила,
І там
Представилась Абдаллиним очам,
Якії враз собою осліпила,
Як пальма висотою
В степу всі зілля перевишає;
Либонь, луна вночі всі зорі потемняє,
Так всіх жінок своєю ліпотою
Умида погудила;
І весь серальський чвир
Здававсь при ній прочвир,
Такая гарная була та мила!
Мурза взглянув, смутився,
Аллою побожився:
Не бачив зроду він нігде таких чудес;
Се Гурія сама злетівшая з небес,
У райську красоту одіта,
Яку б побачить лиш в раю у Магомета;
Що де він не бував,
Не те щоб бачив де, такой і не чував;
Ніколи не спитав у крові
Кипячої любові.
Тепер він закохав
І з страстним дивуванням
Та жарким воздыханням
До ніг її припав,
Мов з жару їй казав:
«О Гурія небесна!
О красота прелестна!

Тепер я наймит твій, ти пані,— обладай;
Як хоч повелівай!»—
«Ах! Встань, мурза моторний,
Наїздиш на війні, в коханні проворний;
Чи вірить мні, щоб я щасливая була,
Щоб любий, грізний Абдалла,
Пред ким Засульський князь
змирився,
Мене б так полюбив,
До ніг моїх присів?
Ти не самою війною на нас вооружився,
Не шаблею булатною сразив.
А більш своїм умільством
Та батирським харцизтом
Невільно прихилив,
Чрез суток трое мні навіки будеш другом;
Я за тебе іду;
Тоді моїм супругом,
Обнявши назову.
Тепер зроби мні поваження
Да вислухай прощення».—
«Тобі ль прохать,
Як свише мощное Алли определення
Велить повелівать!» —
«Упервих, дай мені коляси із ослами,
Щоб вільно мні гулять
і тішитися шивками;
При мні щоб був один невільник чи євнух,
Якого виберу сама я для услуг.
Другее, прикажи, щоб накарать злодійство,
Мошенників та ще хандрижного ханжу
За кривди їх та здирства,
На яких укажу,
Без спроса дати пуги,

Щоб, дивлючись на снх,
покаялись злодіюги». —
«Слова твої закон,
Святіший алкорана;
Важніші для мене і ханського
фірмана!»

Сказавши те, зробив уклон,
Зараз звелів пузатому монаху
Й товаришам його із всього розмаху
Посереді базара ударів по сто зчесть,
І тим удоволив народну месть.

А бідний князь Ратмір, мав що себе
щасливим,

Що міг з Умидою гулять,
Погоничем у ней ослам її лінивим
Проворства добавлять.

«Не забувай, мій любий князь!

Ти не родився ослогоном;

Як з ним поїхала, мовляла, в первий раз,
Ти мусиш мною владіть і враз засульським
тронам;

Тепер ти ізбирай: чи славному смерть,
Чи щастіє зі мною себе на троні взріть.
Смерть краща чим хлопство, безвісна люта
бідність,

Надійся на мою і на Мстислава щирість:

Для вольності твоєї,

За честь отчизни

Ми не жалкуєм життя,

Не дорожимо свободою своєю.

Но прежде й сам смирися духом,
Чи хочеш, щоб Мстислав тобі став щирим
другом,

У панцир борзо вбрався
І викрався із гір,
Сховався в темний бір
З одважною дружиною.

Між тим Умида, мов пружиною,
Розворушила дух Абдаллиних рабов:
Зуміла дуже їм хитренько в уха вдутн,
Що краще смерть прийнять, пролить за волю
кров,

Чим тяжкії носить стидкі неволі пути;
Під Абдаллу глибокий ров,
Щоб він погиб, копала

І лестю да вином його приколихала;
Ось такава жінок невірная любов!

На третю ніч, як він любовію палавши
Да над собою біди ніякої не чувавши,
Із лазні бучний йшов у пишний свій покой,
Де думав між утіх і ніги вдоволиться

Умиди білизной;

То князь Ратмір не дав йому повеселиться
З Умидой над собою.

Ночною добой,

Боявшись, щоб мурза не з'їв путівки брака,

На крилах ревності й кохання летів
З дружиною вірною під тайним кровом мрака

У город свій війшов

Без всякої поміхи;

Татар, кого знайшов,

Не милував ні крихи:

Одних навіки спать поклав,

Других в ланцюги закував;

Ось Ратміру знов із поміччю Мстислава
У руки довелась дідівська держава

І враз ще й любую достав.
А бідний Абдалла без битви,
Бормочучи молитви,
Щоб не купяв,
Бутилями не тяг, правленія тримав
Міцніє грізні віжка,
Із лазні царської вмісто ліжка,
Вомість пахучих рож, лілій,
К ослам пішов на гній.
На завтра як з веселим блеском
Приспів свободи світлий день,
Неволі розігнав і жаха чорну тінь,
Народ з хвалою й плеском
Подякувать тіснився, як рій,
по всім церквам,—
Дали свободу і плутам;
Вони зараз в палац явились,
Без сорома божились,
Що весь сей поворот
Чрез них самих зробив народ,—
Ще вздумали ізнов безсовісної манюю
Затмити князя глузд і овладіть казною;
Злий мних зараз і злий совіт подав,
Щоби мурза Абдалл, як родич близький хана,
Поклонник алкорана,
За те, що їх схапав
Та дав їм прочухана,
Посажен був на кол
За валом край майдана.
«Бездольний! — князь казав. — Іще ти вчить
прийшов?
Прийняв на себе вид грізний да важний пана;
Коли б я менше знав
Тебе, долг християнина,

То посадить на кіл тебе би приказав,
Всього заводцю зла і капосного сина!

За те, що сан забув,

Мої благодіяння,

Ти з лестю, нігою в мій дух розпутство вдув
І глузду тим лишив мене і панування;

Нелюдським ізробив ханжой,

Мене унизив

І тим з собою

Злодійськи зблизив.

Єхидністю твоєю і злих твоїх друзей

Лишивсь престола я і Умиди милой...

Вона вернулась мні од мудрості своєї,

Но глузд, одваги дух і чоловічі сили

Ти, Абдалла, во мні єдиний одживив;

Без тебе б я рабом хибети стидкої сжив,

Ти стайней дав урок, за тее і свободний,

Він буде всім панам пригодний.

Но більш сюди учить не приходи,

Коли не схочеш сам надбать собі біди.

Коли ж у тебе во владінні

Такії ж знайдуться плути,

Що уведуть тебе в безділлі,

Ти швидко дай мні знать,

Я їх прийду скарать».

Злодіїв і попа задали в ссилку

В ліса, ловити білку;

Цнотливий дід Мстислав

Худобу й честь дістав,

Мурза Абдалл пустився

Сам до Гирея в Крим,

А князь Ратмір з Умидой оженився.

Безділля й пана так ізнівечить дурним.

Насилу доказав. Аж, учучи, втомився.

Б а л а д и

ЇВГА

(Балада з Бюргера)

Жахнулась Ївга ще за зір,
Щось сон лихий віщує:
«Ох, жив-то мій або чи щир?
Щось серденько сумує!..»
Гетьман з ордою був в війні,
То й віз хоругву на коні,
Да й не звіщав ніколи,
Чи жив, чи й зліг на полі?

Вже й знишк війни огурний бой;
Вже й хан крові напився,
Гетьман еднався з татарвой,
Бажаний мир звершився,
Полки веселії ідуть,
Іграють в сурми, в бубни б'ють.
Додому пруть рядками,
Увішані квітками.

Де є поля, куди не глянь,
Де шлях або стежинки,
На любий гам односелян
Біжать дітвора й жінки.
«Здорові були!— чоломкають.—
Мій милий! Ти вже з нами будь!»
Нема лиш Ївзі світа,
Кохання, ні привіта.

Вона — хто йде, у всіх пита,
Які війська тягнули,
А не знайшла, хто б вість подав:
Не бачили й не чули!
Лиш військо мимо протягло,
Йй лихо в серце заскребло:
Рве коси 'д злої долі,
Лютує, б'ється долі.

Почула мати вій,— до ней:
«О боже ж мій, помилуй!
Що, доньку, криє світ очей?..»—
І стисла к серцю милу.
«Нема!.. Ох, ненько, лихо мні!
Усе ізгинь, палай в вогні!..
Твій біг немилосердний!..
Ох, лихо мні, мізерній!..»

«Рятуй, о боже милостив!
Смири гнів, кару строгу!..
Все добре, біг чим навістив,
Молися, доню, богу!»—
«Ох, ненько, се пуста брехня:
Од неба мні лиха пеня,
На лихо ще молиться,
Іван не воскреситься!..»

«Крий біг, крий біг! Помилуй нас!
Рятуй своє створіння!
Дочка! Смирись в незгоди час;
Смирися покаянням!..»—
«Ох, мати, як душа горить
Не можуть тайни погасить,
Не можуть тайні сили
Звесть мертвого з могили...»

«Знай, доню, знай, твій ворог Іван
Од віри одрізався,
В землі чужій, як бусурман,
З туркеней оженився...
Нехай, невірний, пропада!
Там за труною йому біда;
Чи дух вже тіло скинув,
Карається за зміну».

«Ох, мати, коли він пропав,
Пожри й мене могила,
Нехай все пекло враз зіпа!
Бодай ти не родила!
Бодай ізгас навіки світ!
Ізгинь, все згинь, що ма живіт!
Твій бог немилосердний,
Ох, лихо мні мізерній!»

«Помилуй біг, не вниди в суд
Із навісним творінням!
Вона й не зна, що меле глузд!
Прости їй согрішіння!
Збудь, доню, земную печаль,
Спасіння жди, дивись у даль;
Душу твою чудесний
Там же жених небесний!»

«Ох мати, що то пекло, рай,
Яке в ньому спасення?..
З коханим рай — пекельний край,
Без нього й рай мучення!
Бодай ізгас і рай, і світ!
Коли вже з милим мні не жить,
Нехай мій зрак зміжиться,
Бодай мні освіжиться!»

Так лютувався помсти дух
У неї в серці й жилах,
І к провидінню жах потух,
Зла сила в ній кипіла:
У перси б'є, скребе свій вид,
Поки блакитний неба звід
Засіли срібні зірки,
Всплив місяць із-за гірки.

Ось на дворі, чуть, тупа кінь,
І ближче, й ближче топіт.
О!.. Й збруї брязк, остроги дзвін...
Хтось на ісхідці всходить.
О!.. Й клямка ляп, кільце бряжчить,
І стугонить, і гомонить,
Аж задрижали вікна.
І річ з надвір'я звикна:

«Гей, гей! Кохана, одчини!
Чи спиш або не спиться?
Чи ізгадала обо мні?..
Смієшся чи нидишся?..»—
«Іване, милий, відкіля
Нерано йдеш навіпісля?..
Га, я не спала ночі,
Вже й виплакала очі!»

«Кульбачимо в непевну глуш,
Край моря над гирлою;
Я пізно встав і персь чимдуж —
Беру тебе з собою». —
«Мій любий, хутко йди сюди...
Чи чуєш — вітр як рве кущі?
Ходи, до серця стисну,
Потіш же мене, млісну!»

«Нехай бурхає вітр і рве!
Нехай в степу яриться!
Чи чуєш, вороний гребє?
Не мушу забариться.
Ходи, прильнися до спини,
Сідай за мной, жде вороний,
Миль сто ще мчати може
Тебе в весільне ложе!»

«Далеко так?.. Чи здужа кінь
В весільну хату браться?
Ось чу?.. Гуде дзигара дзвін —
Се вдарило дванадцять». —
«Дивися, сяє світ луни,
Домчусь, упир як із труни...
Байдуже бурі й ливня,
За зір, іще до півня».

«Скажи ж, яка в тебе стріха,
Як там? Чи є примостки?» —
«Свіжа, тісна хоч, дак тиха,
Чотири дски й дві дошки!» —
«Чи буде ж місця нам удвох?» —
«Доволі, серце, для обох,
Сідай на вороного,
Ждуть свашки й дружки довго».

Дівчина слуха козака,
Не здужа знесть розлуки,
Обвила коло їздока
Білолілейні руки.
А він нагнувся до сідла,
Піриув, як із лука стріла,
З підков іскрить угору,
Кінь мчить з гори на гору.

Поля, степи, гаї, плечи,
Мелькали соб і вліво.
Мости, де бігли по ріці,
Мов грім гули страшливо!
«Бач, ясно як бринить луна!..
Га! Мертвих прудко пре мана!
Чи ти боїшся вмерти?»—
«Да ні,— нехай о мертвих!»

«О, дзвін гуде, по мертвом вій,
В кущу знялись ворони!..
Се дзвін гуде за упокій...
О, тягнуть похорони!
Ось мари пруть, труну несуть,
Протягом упокій ревуть...
Чу, плач і вій жіночий,
Мов жабій гам впівночі.

Погребши труп, завійте стих
З трезвоном над могилою,
Да всі за мной в весільний ліг,
Додому їду з милою...
Дяки за мной і панотець,
Зіпайте пісні під вінець,
Як зляжу з молодою
В весільному покою».

Вій, дзвін внялись, і одр ізгас,
І клір, і піп з дяками,
Почув його страшний глас,
Коня за копитами
Услід чимдуж, чимдуж, бігом,
Аж пиль густая б'є стовбом,
Кінь паше, мчить на вмору,
Пре, креше іскри вгору.

Несуться мимо села й ліс,
Мелькають соб і вліво,
Ріка, стави, озера скрізь,
Як блискавиця жива.
«Бач, ясно світить як луна!
Ги! Прудко мертвих пре мана!
Чи ще боїшся вмерти?» —
«Ох, любий, що до мертвих!»

«Га, глянь! Ось шибниця вгорі
Вагніє над могилою!
Під неї висить, як лик мари,
Злодюги труп зогнилий!
Вкруги відьми, біси кишать...
Нехай усі за мною біжать,—
Як ляжмо з молодію,
Потанчить перезвою!»

Пекельний збрід пре швидко вслід,
Шуга вкруги дівчини,
Мов восени посохлий лист,
Кружляє вихр в ліщині.
Все далій пре, все далій геть,
Скигнуть і рве геть-геть вперед,
Кінь пирска дим піздрями,
Б'є іскри копитами.

Чи з стріл би куля різко мчить?
Так місяць нісся мимо,
І зорей тьма, весь синій звід,
Як грає вітер з димом!
«Чи страшно, га? Се сьє луна!
Ги, мертвих прудко пре мана...
Чи не боїшся вмерти?»—
«Га, дай покій вже мертвим!»

«Кінь вороний, вже півня чуть!
Кінь, хутко ніч ізбігне!
Кінь, вітер вчав розсвітний дуть!
Прудчіш, бо світ застигне!..
Уже догнав, уже добіг!
Ось тихий ліг, розсяє вмиг!
Уже й весільних видко!
Бач, мертві пруться швидко!»

На грать спижеву брами ткнув
Конем, оддав удила;
Дубцем з розмаху їх рубнув,
Замків ізгасла сила,
Рухнула двер зі скрипом геть;
Побіг в юдоль, вита де смерть,
Могильні камні білі
Од місяця бриніли.

Гай, глянь, гай, жах! В єдиний миг
На їздоці все тіло,
Пласт за пластом, од плеч до ніг,
Як тут огнем ізтліло!
І голий весь з костей остив,
І череп біл, в труні б то гнив,
Зацокотів зубами,
Обняв її руками.

На диби знявся чорний конь
І дико іскри пирснув,
Озався бір, з могили стон,
Як грім, крізь землю блиснув,
Із пекла скигль і вій із хмар,
Почавсь танець вирлатих мар,
Одчаяній дівчині
Ударив час кончини.

Взялися духи й відьми вкруг
При місяця мерцанні,
Кружились, як у вихру пух,
Завили на прощанні:
«Чи ние дух,— терпи, змирись!
Огурно з небом не сварись!
І тіло не насилуй!..
Бог! Душу її милуй!»

НЕТЯГ

Вже гуси стадами у вир понеслись
І грудень студений із мрякої навис,
Поля і степи без стерні гудуть сумні;
Бак люди на зиму з'єднались на мир.
Ось бачать ріднії стріхи вже і гумни,
Нетяг іде з січі, з товаришем в двір.

На конях удалих, із довгим списом,
У бурці паклатій, в жупані з сріблом,
На щось то віщує у кволому серці,
Дарма дух веселий здається і лик;
Чи добре в оселі? Як любой неньці?
Ворона на дубі втяла сумний крик...

«Ось, знай, як приїду,—
 так каже Нетяг,—
Іздамсь гайдамакой родимий в очах;
Червінцями брязну, а в сутом уборі,
Шаблюка й пістолі і борзий мій кінь...
А завтра одкриюсь — і радість по горі!
І де їй пізнати, що я її син?»

«Чи знає сестра твоя гарна мене,
Ще дівонькой, руча ярину вже й жне?
Кохав я в моторній блакитнії вічі;
Ти, друже мій ширій, хай буду твій зять!
Могтиму село се купити я трійчі;
Мні буде із чим її жінкой тримать.

Мене одмінили сей шрам і поход,
Бої з татарвою, нудьги кілька год;

Раненько прийди, мій товаришу й друже!
Сестру приведи із собою на обід,
Нехай в хаті радість панує чимдуже!
Проси всіх до мене рідних і сусід».

На небі згасала вечірня зоря,
Товариш помчавсь до рідного двора;
Нетяг же знайшов ледве батька оселю:
Не чує й горливої собаки скигла...
Заплакав, згадавши хисть батька веселу,
Крапива да блекоть — нема ні кола.

Утерся й скривився, у хату побрів,
І що в ній побачив? Вбурлило всю крів!
Сестра-діва й мати, обидві з розпусти,
В манатті край грудей тримали дітей,
Де глянь — неохайство, і стіни лиш пусті!
Од злої лиховані, песвітських хистей.

Зирнувши, не каже: «Магай-бі,
хліб да сіль!»
І грізно сідає він мовчки за стіл;
Шукає дорожний запас у бурдюзі,
Хрумтить із пихою козацький сухар;
Заздрісно дивиться сестрі і матусі,
А він розсипав червінці, як жар.

Їй в душу пролізла гадюкою користь;
Враг їдьма їсть гостя зі світа заїсть;
Як півні на сідалі крикнули північ,
Гість солодко спав, од дороги втомлен,
Матуся, кликнувши се біса на поміч,
Та ніж йому в бік утяла по черен.

Клекоче, б'є з серця родимая крів,
І мати з дочкою тащать його в рів,

ОТЦЕГУБЦІ

В мурованім із баштами будинці,
Вельможно жив з дочкою пан Сова;
Багато мав він золота у скриньці,
Дак груба річ до всіх, нудні слова,
Його якісь ниділи сумно тоскні,
Все ссали нутр, як гробаки незносні.
Дарма — жив бучно, був багат;
Бо совість винному не брать.

Якось прийшло гулять дочки весілля,
Но й гам музик, ні тисячі свічей,
Пиха гостей — панів, сміх, божевілля,
Не мали — й знять із серця злих хистей;
І як не весело гуло і шумно,
Сові було якось все нудно й сумно;
Такий важкий злочинця льос!
Гостив там добрий пан Буйнос.

Тоді сей пан-суддя, кара злочинців,
Колись був багатий, як лев в війні,
Він бив ляхів, не раз жахав ординців,
Край башти горниці йому дані
Опочивать, дак сумні щось і дикі.
Як трохи зтишивсь гик і гам музики,
Весілля з бучей уляглось,
Прийшов спочити пан Буйнос.

Ледве заснув він пізно пред світанням,
Аж чує брязг ланцюг, ніжних кайдан

Йде ближче брязг, чуть тяжкої стогнання;
І бачить як мервець; на нім саван.
Велика борода, він став у хаті,
Сідий як лунь. Буйнос вже годі спати.
Мара до груби дотягла;
Дід радий, що добравсь тепла.

При світлі місяця він зирк на стіни
Й знакомий дід од жаху затремтів,
І ламле руки 'д злой-лихой години.
Ударив в лоб себе він, сльозно голосив.
«Стій нещасливий гість, ти не журися,—
Сказав Буйнос,— хто ти, мені скажися?
Як не із труни — я маю власть,
Мій друже, тебе од лиха спась».

«Не бійсь, прочан, я не ушпир з могили,
Не із труни — я просто плоть і кість.
Мене у льох під башту засадили,
Навік сухі з водою скорни гризть».
«Чи дух, чи чоловік, в біді одкрийся,
Клянусь спасу, на мене понадійся». —
«Скажи мені, що це за пир,
Що гримав од поїздів двір?»

«Бідняк! не чув в сирому підземіллі,
Що пан Сова дочку свою оддав.
Се з'їхались гуляти на весілля». —
«Хай біг їй дасть! А сина б біс побрав!
Я ж злючого Сови нещасний батько,
Я рад його клясти, мні вадко;
Хай лютому у серце ніж;
І прокляту душу пекло з'їж!»

Чудовище скував мене в кайдани,
Щоб скнарства хисть свою удовольнить...
Га, може, се мені гріхи оддані,
Я мушу кару сю важку терпіть!..
Проклятий син лихий, 'д свого дїтства,
Мені, отцю, готовив люті бідства.
Тоді в ньому відкрилась злість.
Й неси́та сребролюб'я хисть.

Як він вже зріс, тоді сусід мій згинув,
Його син став над все́й худобой пан;
А біс, Сови злий дух, у пекло ринув,
Що вже отець я здавсь йому тиран,
Просторнії мої будинки тісні,
Він ждять не міг кінця моєї жи́зні;
Він на мене глядів, як змі́й,
І се погребен їм живий.

Вже двадцять літ од світлої неділі,
Як ізверг-син мене отак скував,
Узяв недужого мене з постілі
Да в льох сирий під башто́й заховав;
Я чув, по мні задзвонили дзвони
І клір попів одправив похорони:
Син ніс у склепи мертве́ця
Чужого, за свого отця.

Що в бога день, приходить гайдамака
З ножем і пугою, страшний, як кат,
Грозить й гарчить, пекельний мов собака,
Й дає води й скорини житньо́й шмат.
Сьогодні сторож мій, мабу́ть, з похмілля,
Забувсь замкнуть моги́лу підзе́мля...
Чу! Півні вдосві́та кричать,
Я мушу з лихом уті́кати!»

«Куди втікати; ні, стій, я твій заступця;
Беру тебе з собою у гродський суд,
І тим зараз скараю отцегубця,
Безщадно, як велить права й статут». —
«Ні, пан суддя, в склепу, як у труні, так тихо;
Га, страшно до суда, забув про лихо.
Для мене лютий світ змарнів,
А життя давно я розлюбив!

Га, так, злий син готує вічне мщення!
Га, отцегубцю хто очистить гріх!
Хто згасить в совісті його мучення?
Не 'дпустить мук сам правосудний біг.
Чи, бач, випалась кривава пляма долі,
Я батька тут убив 'д лихої волі...
Я сам... Га, дух пекельний, згинь!
Й ти ніж встромив в отця, злий син!

Да, не пали ж мене, огонь пекельний!
Злий дух, ти за душой мсеї се знявсь.
«Іду!» — І дав собі стусак смертельний
Залізом в лоб. Знов кров'ю дід обдавсь,
Убийства знак. І дід, як дуб, рухнувся
І в корчах він у пеклі вже очнувся.
Суддя, як довг йому звелів,
Узяв Сову, на казнь судив.

В поспольстві шлялося тоді предання,
Що буцім в замці тім завівсь сам біс
І з відьмами до самого світання
Ніби на лисої гори возивсь;
Що люди повз нього ходить не сміли,
Зате його громадой іспалили,
Тепер там глохне дикий гай
І чути ніччю скигл і лай.

П р и к а з к и

ЖУРБА СТАРОГО ПЛУГАТАРА

Вже вибачай, родюча нива!
Тебе вже більш мні не орать,
Яка мені з тебе пожива,
Коли не здався плуг зладнать!

Колись, зоравши день з опругом,
Ще й цілини шматок утну,
Тепер не злагоджусь із плугом
І бороздинки не протну!

Колись мій плуг і не затнеться,
Усе дере: коріння й дерн,
А це в пухкеє не береться,
Мов рало, не протне і стернь!

Зовсім ік бісу притупився —
Доволі, правда, й прослужив,
І я з пашнею навозився,
В дугу зогнувсь і хріном сів.

Нивки! Не хочу більш вас порать.
До вас я перш був дуже лас...
Прийшло невмоготу і човгать,
Хоч трапилась рілля по нас.

СКУБЕНТ-ЦИМБАЛИСТ І УЧЕНИЙ ПЕС

Із гаю два панка до міста йшли;
Пред ними біг учений пес лягавий,
Гонив граків, пустуя по ріллі;
Панок хвалив, що він як біс лукавий.

Щоб показать, як пес його тямущ,
Він таяр завернув у хустку,
Назад одбіг і кинув геть у куш.
Прийшовши в дом, дав псу із'їсти лустку.

Да вмиць звелів ізгуби пошукать.
Пес вірний, вдух, як вітр, шугнув із міста,
По чутці на шляху й в кушу блукать;
Обнюхує, споткав з школ цимбаліста.

Скубент в тому кушу, ізвольте знать,
У день святий заснув підпилий,
Як в пику тиць із хусткой благодать,
Мовляв, за працю звиш! Знявсь ізраділий.

Як неук пес, то б гавкав да кусав,
А сей придбав до розума науки,
Ласкався да стрибав, хвостом вихав
Да, як в знакомого, лизав ще руки.

«Се ж друга дарував мні біг Велес,
Я житиму навік із ним щасливий!»
А той ввивається, розумний пес,
Як хитрий враг, на лихо здавсь горливий.

Взяв таляр у кишень, шлявсь до нишпiр,
Потяг iз псом у шинк, грав на цимбали,
Пес танчить, як пред всенощной упир;
Гуляки всi роти пороззявляли.

Гуляв скубент в шинку й напився п'ян,
Уклався спать i хвантя з хусткой скинув.
Горливий пес хоп той з грiшми жупан,
До пана вдрав, закинувши на спину.

Прибiг додому пес в ночну добу
I пановi не те з грiшми хустину
Вернув, ще оправдив, а зверх добув
В додачу, як на смiх, скубента жупанину.

Харпак прочнувсь, аж де та благодать,
Катма нi друга-пса, гроша й жупана.
Казав: «Льстецю не треба довiрять,
Як се мнi надало сього богдана».

Не глум! Я досi знав у городах
Льстецiв, злодюг, якi жахались пуги,
На двох; а се на чотирьох ногах
Iзнов льстеця довидався злодюги.

ЗАВІТНАЯ ЛЮЛЬКА

(з німецького)

Вдалі крізь бір сьяз променами
На небі лаврський хрест;
Манячив Київ над горами,
І ліс шумів окрест.

Ташився сивий дід молитися,
Гусар на милицях,
Бідняк розбою не боїться:
В манатті бір — не жах.

Голодний сів спочить під тінню
Да й люльку затягнув;
Аж скаче верхи щось за пиллю,—
Дід руку простягнув.

«Подай на хліб, душа спасена,
Каліці-харпаку!..»
«Дід! в тебе люлька многоцінна,
Бруштин на мундштуку.

Прохать ніж маєш милостиню,
Продай, я гроші дам!»
«Ні, пане, з голоду хоч згину —
Хай! Люльки не продам!

Мізерний, бач, старий каліка,
Не хочу ста рублів;
Се пам'ять мні від чоловіка,
Якого вік любив».

«А покажи завітну люльку...
Се ж, глянь, з моїм гербом!
Розруш мого сумніння муку».—
«Сядь, пане, тут рядком...

Колись, як я служив гусаром,
В нас хоробрий був майор.
Він шаблею спас мені життя, як з жаром
Я вгнався за турком в бор.

Я вічно пам'ятав сю милість,
В бою за ним слідом,
Поклявся йому казати горливість,
Де сіклися з ворогом.

Сю люльку сам він в Ізмаїлі
Одбив із рук в пащі...
Там турків ми побили сили,
Не спаслось ні душі.

Колись з сим батьком ми, гусари,
Щоб язика добуть,
Знялись вночі; аж яничари
Його добули в груди.

Я з жалем бачив його муку,
Взвалив сам на коня,
Хоч кулю й сам добув у руку,
В кош з ним ще став до дня.

Пред смертю він одкрив шкатулку,
За вірну службу в дар
Стис руку мені, дав грошей, люльку,
Як добрий вмер гусар.

Могилу вкрив я свіжим дерном,
Її сльозьми скропив.
І зверх з хрестом на камні чорном
На пам'ять люльку злив.

А сю в походах, в лютих січах
В халяві я возив,
Чи ми неслись в ворогів на плечах,
Чи ворог де й нас тіснив.

Під Прагою ногу розтропили
З гармати мні ядром,
Вхопивсь за люльку перш крізь сили,
За ногу вже потім».

«Мене за серце взяв ти, діду,
Скажи, як звався він?
Його завидую я ріді,
Щаслив його був син!»

«Славею хоробрим його звали...
Проміж дніпровських лук
Маєтності його лежали».
«Се ж дід мій, а я внук!

Ходім зі мною жити, мій друже!
Хай б внук тебе погріб,
Вже годі більш терпіти дуже,
Зі мною їж Славеїв хліб».

«Такого діда, добрий внуку,
Дарую, сю прийми
Завітну дідищу, люльку,
Як спадок свій візьми!»

Горлива вслуга, добродітель
Не згинуть без наград;
За те готов є ізбавитель
Од лиха нас спасать.

ІЗ ЗБІРКИ
«ПРИКАЗКИ В ЧОТИРЬОХ ЧАСТЯХ»

КОМАШКА ДА ЦВІРКУН

Цвіркун співав все літо,
А як убрали жито
І сівер забурхав,—
Чуть, бідний, не охляв,
Припало пропадати:
Дасть біг ані шматка,
Ні мошки й гробачка.
Харпак чвала до хати
Комашки їсть прохати:
«Будь ласкав, мні позич,
Ось згину сюю ніч,
Землі з'їм, вір на слово,
Верну у жниво ново
Весь довг із наспой в рок».
Комашка недовірчив,
От тільки й мав порок,
З усмішкою зирк у вічі,
У прохача спитав:

«Що, брате, в дні робочі
До шрона ти робив?»
«Добродію, не в гнів
Прочанам дні і ночі
Як є не угавав,
Цвірінькав да співав».
«Співав? Гаразд, се гоже!
Тепер гарцюй, небоже!»

ДВОРОВИЙ ПЕС ДА ГОЛОДНИЙ ВОВК

Один голодний Вовк кощавий,—
кість да шкура
(Так добре стереглись отари і двори),—
Зустрів гладкого Пса край гаю на зорі,
Якому надоїв ланцюг, лежня й конура
Да вибіг на простір свою нудьгу провесьть,
Од ситості на нім лиснілась гарно шерсть.
Голодний Вовк бажав покоштувать Собаки,
Аж слинку, враг, ковтав
І, визвіривши баки,
Хотів вже починать, да якось ізгадав:
«А візьме ч'я? Ще писано те вилою!
Не лихо ж із таким одважитися силою?
А й сором утікать».
То ляку щоб не показать,
Із лестію почав до Пса казати гречно:
«Добродію! Я рад сердечно,
Що бачу пана 'це як молоко да кров,
Глянь, як погладшали, 'дже так, мов віл,
здоров».
«Сірко! Мій бідний друже!—
Казав гладкий в одвіт,—
Чи схочеш, будеш сит:
Покинь гаї чимдуже
Да йди до нас у двір.
В гаю ти як живеш? Голодним гайдамакой?
Куди посунешся, на тебе з лихом мир,
Хто з дрюком, хто з ломакой,—
А з нами житимеш, неначе в маслі сир».

«Якая ж буде мні в дворі у вас работа?»—

Спитав Собаку Вовк.

«Робота? Ніякой; сама лежня й пустота;

Чи денний гам умовк,

Чи нападе зіхота,

Забгавшись в гайно, уволю цупко спать,

Опівніч іноді, да й то коли охота,

На те, щоб пан хвалив, на вітер побрехать,

Ну, днем випроводжать

Сліпців, калік, чужих, хто в двір придиба

пішки,

Да знишка харпаків на глум хапать за

жижки,

Перед дворовими ж усе вихать хвостом,

А ще найбільш перед панами,

Хто часом хто з дітей на сміх чесне ціпком,

Визгнуть, під себе хвіст да муляти очами;

Зате ж після гостей

Тарілки повнії костей!..»

Поквапився на те голодний волоцюга,

З сльозами на очах од радості пішов

У холю, в панський двір, послухав песих

слов,

Аж бачить: у того на шиї смуга.

«А се ж у тебе що?»

«Се так, натерто од ланцюга,

Дурничка, се ніщо;

Мене, бач, інколи на ланцюзі держать».

«На ланцюзі?»— «Еге!»— «Спасибі ж, брат,

Прощай, не треба мні твоєї лежні да холі,

На золотий ланцюг не проміняю волі».

ЛЬВИНИЙ РОЗДІЛ

Якось Собака, Вовк да ще шкодливий Кіт —
Міщани, той з села, той з гаю чи й з рокіт,
В товаришство зі Львом-вельможей поєднались,
Єдиностайне так собі обов'язались,
Щоб рівні всіх були — чи шкода, чи й бариш;
Ніхто б собі не бгав од зября в долю більш.
Якось Олень попавсь Собаці у тенета.

І, сподіваючись і шкурки, і бенкета,
Шамнула звати всіх, і Лев ділить прибіг.

Що всіх четвірка їх,

Лев зараз зрахував на кігтях без помилки

Й здобичу розідрав на стільки.

Взяв кращую собі із головою часть:

«Се мні,— казав,— я Лев, за те ж і маю власть;

І об сьому ні слова;

Другую чверть улова

Беру собі ж за те, що я між вас

І всіх звірей грізніший;

До третьої всім зась!..

Чи чули? Се за те, як бачте, я міцніший,

Хто дужчий, той і прав.

А сей шматок четвертий,

Чи тільки б хто зайняв,

Той буде сам пожертий».

**ДВІ МИШІ:
ОДНА МІСЬКАЯ, А ДРУГАЯ ХУТОРНАЯ**

Якось із міста Миш
Прохала хуторную
У гості на куліш
І ветчину смачную.
«Ти тут з бідною враз
Трощиш цвілу скоринку;
Побачиш, як у нас,
Як гарно у будинку».
Прийшли. «Бач, як живем!
Не злиднем, як у жихі;
Тут і вночі, мов днем,
Щодня печення свіжі.
Ось ляжмо одпочить
На турськеє ряденце,
Бач, на среблі лежить
Се індика стегенце!»
Спочили і до страв.
Но тільки вчать хотіли,
Брязь, ключ у двері встряв,
І миші з ляку в щілі.
Не чуть. Вони на стіл.
Знов грюк. Вони з тарілки
Стрибками, кільки сил,
І ткнулися у нірки.
«Не бійся, виходи!» —
Гукає тій міщанка.
«Крий світ! Не доведи! —
Одвітила селянка.—

Нема в мене сребра
Да килимця, як в шаха,
Дак не зломлю й ребра,
Втікаючи од жаха.
Цур-пек! Не треба нам
З пихою злої години!
За вічний жах не дам
Мізерної хатини».

ВОВК ДА ЯГНЯ

Із рудки прудкої Ягнятко воду пив.
Злий Вовк натщесерце побачив те з кущів
І баки визвірив, шукав якої придирки
Да клами цокотав, завив на його з гірки:
«Ледащо! Як ти смів мні водопій мутить?
На капость? Га? На глум!
Щоб як не дати пить!
Постій! Ось я тобі лукавий враг незбожний».
 «Змилуйся, пан вельможний! —
 Ягня йому в одвіт.—
Я ниже пана пив; ізвольте розсудить:
Багно против води чи може бак носиться?»
«Глянь, миршаве, й воно ще дума
 оправдиться.
А прошлий рік мене ти лаяло при всіх».
«Я! Прошлий рік! А як се лучитися мало,
Коли ще прошлий рік, крив біг,
 Мене й на світі не бувало,
 Бо я сосу ще мать.
Се свідками могтиму доказать».
«Брехня! Коли ж не ти, дак, певно,
 се твій брат!»
 «А брата я не маю».
 «Ти знов почав брехать!..
 Я время утрачаю,
Я чую вже давно, що вся твоя сім'я,
Собаки, вівчарі, ви всі мене б примили
 Да в ложці б утопили.
 Живцем із'їли!

Всіх більше ти! Ось я
Задам тобі, моему лиходію!»
Да бідного вхопив за шию,
В ліщину одімчав, там без суда й позвів
Його із'їв.

*

Хіба не те ж у нас? Хто міщний да багатий,
Той прав; а неборак хоч прав, да винуватий.

ДВА ЗЛОДІЯ ДА КІНЬ

Два Злодія украли десь Коня.
До світа з ним велись да й завелись дорогою:
Один хотів держать, другий казав: «Нічого!
Сам бач, із ним пеня,
За його візьметься великая ціна,
Ми мусимо продать». — «Не буде так, небого,
Тобі кажу, брехня».
Од сварки добрались до кия.
Покіль латались два Злодія,
Підкрався третій сват
(він чув те з-за кущів),
На здобич худко сів
Да й вдрав во всі лопатки.

Буває два панки так чубляться за спадки:
Заки враг думає, ось хуторок достав!
А третій, гірш обох, суддя до них устряв
Да хабара зідрав
З обох, собі ні гадки,
Обом вказавши фук,
Худобку їх прибрав до рук.

ЛИСИЦЯ ДА ЦАПЛЯ

Стохитрая Лиса, що звикла люд дурить,
І рада за брехню землі із'їсть,— божиться,
Прохала до себе раз Цаплю на обід,
Щоб над цибатою кумою поглумиться.

«Приходь же, кумонько, гляди ж!»
Поставила для неї у мисочці плоскенькій
Дрібне пшонце з водою, куліш,
Да так на глум ріденький,
Що довгий Цаплі ніс утяв із миски шиш.

«Чому ж, сеструнька, не їш?—
Лиса казала їй.— Хіба вже не голодна».
Да нишком сміючись, злоктала все сама.
«У нас, як бачиш, піст»,— на се в одвіт кума.
А в думці про себе:

«Пожди ж ти, стонегодна!
Мовчи, за фиглю сю тобі я одмішу!»
У скільки дней вона Лисицю попрахала
До себе їсть борщу.

«З охотой, кумонько,— Лисиця одвічала.—
З охотою прийду; з кумою треба жить
Горливо, любо, щиро.
Так совість нам велить».

Да тішилась вперед сусідки смачним пиром.
В обідню добу, облизуюсь, біжить
До Цаплі в хату;
Готовий був обід.

Носата, щоб піднять на сміх куму пикату,
Всю страву смачную да гарную на вид:
Із м'ясом ковтуни, галушки, шуляки,

Зложила в узкій да довгій глеки,
Куди куми скулиста пика
Не втиснеться, а тут ще й шия невелика:
А Цаплі довгий ніс
До дна свободно ліз.
Лисиця і собі так облизня вхопила,
Ніяковсь 'д сорома, піджавши бідна хвіст,
Мов квочка мокрая лукавую побила,
Голодна потягла в гайно догризти кість.

*

Лукаві брехуни на вигадки багаті!
За брехні певно ждять собі брехней одплати.

ПАН ДЯК ТА ШКОЛЯР

Шалений курохват,
Зірвавшись од Дяка із школи,
Прибіг до Удаю по волі
На берег пустувать;
Да, не спитавшись броду,
Шугнув блазнюк у воду.
Ну, якось на біду не йшло,
І хвилями його у лози принесло.
Вхопившись за гілляку,
Зіпа чимдуж із ляку:
«Хто вірує, рятуй!» Напався п'яний Дяк,
Чим швидше б рятувать, почав йому казання:
«Так, блазню, й треба так,
Ось до чого доводить пустування!
Ледащо, га?
Попавсь, схотів топиться, бак!
Як хоч учи таких мурмил шалених з ласки!»
Затим обперсь об тин, надувся, мов індик,
Одкашлявся да й втяв, як в школі вже ізвик
З латинню ветхою не до ладу приказку.
Заки пан Дяк молов, у Хлопця скляк язик.

По щастю йшов Мужик,
Побачив він біду, спас батькові дитину,
Дяку загнув скотину
Да так іще казав:
«Дурний пустомолот!
Ти б перш порятував,
А там, коли б схотів, молов свою латину».

*

Терпіти не могу надутих Школярів,
Що пиллю школьною іще в цвіту прибиті,
Тут бідний з голоду од лиха ізомлів,
Чим рихло б допомгти, він вякає совіти.

Да набереться й сорома;
Вже кращого да способа нема».
Громада за совіт вхопилась, мов за квітку:
«Дзвоник коту! Дзвоник понурі начепить!»
Воно б гаразд. Та ба! Хто візьме те зробить?
«Крий світ! Я не дурна!» — одна старша
казала.

А та: «Дзвонка коту я зроду не чіпляла!»

Друга: «Я молода, ще хочеться пожити».

Лукавий голова казав: «А я вже стар,

Мені недалеко до мар».

Закашляв да й потяг в свою діжу до сала.

Так жодна миш в нору тихенько улізала.

*

Пораду латво дати:

Аж любо чути, як, ізбігшись в громаду,

Селянській тузки,

Опершись на ціпки,

Хто краще назахват дають пораду,

Як, що робить. А чи припало рук додати,

Еге — тоді се інше діло,

Тоді й в душі остило,

Найпаче, як капшук ще дійде розв'язать.

ЛЕВ ДА КОМАР

«Геть к бісу дрібна твар,
Доїдлиий Комар!»—
Рикав од серця Лев, його струснувши
з гриви.
Злетів Комар неполохливий,
Сміявсь, на те дзижчав: «Дарма, ти дужий
звір,
Я не злякавсь; зі мною ти мусиш биться,
Дарма жахаєш мир.
Віл більший од тебе, да й той мене боїться.
Як розходжусь, коли його у став жену».
Сам рицар враз і той, що цупко дме в сурну,
Заграв грізному Льву
Під самий ніс тривогу;
Да хутко налетів, куснув його за бік,
Ізнов за клуб, за писк,
Ізнов упився в ногу.
Лев 'д злісті б'є хвостом, не встоїть
на ногах,
Реве, запінивсь весь да клацає зубами,
Як грізно грюка грім, од рику гук в горах.
Нема в звірях криві од ляку за губами;
Сумнятиця в лісах,
Усе ховається, усіх ізцупив жах!
А лихо все зробило
Дрібнесенький Комар,
Мерзенна, квола твар!
На Льва osoю пре, у вічі лізе сміло,
Не уважа на рев.

Біснується од злості Лев!
На те ж врага не ймуть ні зуби, ані кігті —
І Лев, хоч пику й ніс до крові розідрав,
Дрібного не зайняв
Ні крихти.

А він, той кволий враг,
Невидимкой літа, на глум дзижчить в очах;
І під кінець той Лев міцний да величавий
Весь пінявий без сили впав.

Комар убравсь із бою з славой;
Да як на бій сурнів, побідну піснь заграє,
На radoщах черкнув до брат'ї похвалиться,
Бак доля не дала йому повеселиться,
Бо сам до павука знечев'я в сіть устряв.

*

Чому з сей приказки нам можна навчитись!
Що часом кволий враг,
Нісенітениця, буває страшній грізного.
А ще? Ось лихо збув, вже одійшов і жах,
Глядиш — пропав нізачо од нічого.

ПІВЕНЬ ДА ЛИСИЦЯ

Один старий моторний Півень
В обід у зній забравсь далеко від жилля,
Сів одпочить на дуб в тіні проміж гілля.
Підкралася Лиса (лукавий звіку злидень).
І каже з ласкою, стончивши голосок:
«Здоров був, серденько, добрий день!
Спустись, родинонько, до мене на часок;
Чи чув? В нас з дробиною це згода вже
із тиждень?
Я ж се на radoшах прибігла повістить.
Одложмо колотню да нум по-братськи
жить;
Спустися, братику, я тебе поцілую».
«О, поздоров тебе, мій любий брат, гаразд,—
Йй Півень одвічав.— Я дуже згоді рад,
Спасеть тебе за добру вість такую!..
Зараз... А глянь же, глянь, яка пиль
курить!
Се, мабуть, ще гонці сей мир благовістить...
Ні, бачу, се хорти з ошийником на шиї.
Пожди же, я спущусь, чого тебе барить!»
«Прощай!— Лиса на те.— Мні треба йти
борзіє
Ще дробини оповіщать».
Да в гай чимдуж навскоки
Пустилась утікати.
А Півень ошукав, вхопившись за боки,
Над ляком хитрої узявся реготать...
Як любо брехуну брехнею одвертать!

ЖІНКИ ДА ТАЙНА

Ніщо не муля так, як інколи у роті
У жінки молодой язык,
Коли що ввіриш на самоті
Да ще й попросиш, щоб вона тобі ні пик.
Один селянський жмуд хотів ізвідать
жінку —
Чи можна тайну їй ввірять?
Для сього уночі улігся на перинку,
Почав пручатися, чимдуж стогнать:
«Ох леле! Лишенько!.. Терплю пекельні
муки!..

Рятуй!.. А се ж бо що — дивись!
Свіжісеньке яйце я зніс!»
«Яйце?» — «Еге, дивись!» — Да й дав курине
в руки.
«Оце ж!» — «Гляди ж мені, нікому не кажи!
Язык на прив'язі держи!
Бо люди назовуть мене за тее квочкой!»
І жінка заклалась нікому не казать.
Мовляла, щоб взивав її бісовської дочкой,
Коли б одважилась брехать.
Но клятва зслизла геть із мракою за ночкой,
Бо так цікава річ, ще тайная, з яйцем,
(Як той казав) у ней ось на душі вагніла
І, бідная, із ней місцинки не зогріла;
Чим світ повіялась до кумоньки прямцем.
«Магай бі! Кумонько!

А що ти, серце, знаєш?..
Да тільки я боюсь ти іншим перескажеш.

Оце-то вдивовиж! Таких чудес,
Повір, як світ настав, не чули ще до днесь.
Як люди вчують, мні достанеться по спині...
Гляди ж... Мій чоловік сю ніч яйце ізніс,
Да ще здоровее такеє, мов з гусині».

«Чи справді?.. Глянь оце ж, яке чудне,
дивись!»

«Крий світе, кумонько! Ні пикни, бережись!»

«Чи справді же? Да я такого й не чувала,—

Сусідка в відповідь.— Іди ж, не бійсь!

Не на таку напала,

Я так мовчлива, мов карась!»

(А вже мордує й сю, яйце в печінках мучить).

Щоб швидше тугу збуть, із відрами знялась

К криниці за водою. Тут трапилось улучить

Куму да тітоньку, ще трьох якихсь жінок.

Ось там... кілька води, добудеш новинок!

Вона сердечная (бо їй припало гірко),

Вагу щоб з серця знять,

Зверзла: «Сусід мій зніс сю ніч яєць

четвірко...

Да крий світ! Тільки що кому об тім казать,

Бо буде він мене брехухой віншувать!»

З снх жодна, встрівшись, добавила по

стілько,

Все нишком на ухо, щоб те не туркотить.

Що ж? Марне турбування:

Іще було зарання,

Не мусили б сьому обачно говорити;

І хто б в селі не знав, чи ізнайшовсь о повдні,

Так поздоров

Жіночих язиків моторних кум-удов,

До вечора знесли з брехней яєць дві сотні.

Да цитьте лиш, либонь, як правду розібрать,
У нас є на Україні
Багацько і людей, що гірш од жінки тайни
Не тямлять, як сховать.

СОБАКА ДА ІІ МАНА

Собака десь вхопив чималий м'яса шмат,
Ударився втікати
Во всі лопатки
За рудку через кладки.
Година ясная тоді була:
Вода, мов чистее верцадло, гололіла;
Ледачий пес із кладки зирк,
Аж тиць з води з шматком собачий писк.
Вмить заздра гадиной їй в серці зашипіла
Да й з глузду ізвела.
Дурній здалось, ніби сусідка той несла
Да, у пустій мані, ману однять схотіла
(Як те була ізвіку в ледащиць).
Гарчить, паїжив шерсть, у воду скиць,
Да біса ухопила:
Свій ласенький шматок,
Який несла собі, на дно пустила
В глибокий ток.
Несита заздра так ледащо накарала!
Хоч пізно, да вона з бідой своєю пізнала,
Що хапкий марнотрав,
Щоб вдовольнить свою хибету дуже бридку,
Хапать чужу кишень, те губить, що тримав.
Чи чув? Очей як не продрав,
Дак розбери калитку.

ЗАЯЧІ УШІ

Якийсь рогаль — Олень, чи Цап, чи Бик —
Штирхнув ночной добой царя звірей у бік.

Озався Льва страшений рик;
Не знав огурного, заскреготів зубами,

Звелів писнуть грізний указ:

Щоб звірі всі з рогами

З приплідками дотла збирались геть зараз,

Під карой горла се покинути владіння.

Тут всякий, хто що мав подібнее на рог,

Злякавшись повеління,

Іспекавшись логва, да швидко, якомог,

Ударився втікати, спасаючи лиш душі;

Теж Заєць, на тіні свої побачив уші,

Од ляку задрижав.

«Ох лишенько мені! — сумуючи, казав. —

Коли б за довжину на глум хто це назвав

Їх гострими рогами!»

Прищулив на спину да прудко тяги дав

Крізь нивки манівцями...

«Куди, косий, стій! — гукав Цвіркун. —

Оце як розігнався?»

«Пропав же я!.. Се ти? Ох, як же я

злякався

В кого рога — біда!» — казав ушак-стрибун.

«Цур, дурню, ти сказився!

Кий враг тобі збрехав, що в тебе є рога?

Ти б, трусе, роздивився,

Не пекався логва.

Се ж уха — схаменися!»

«Дже уха — тямлю й сам,
 дак стряпчий Вовк у Льва,
Переіначивши указії слова,
 Перед судом докаже,
 Щоб міх зідрать
 З мене, що уха сі — рога; а даже
 Що майстер я бодать;
Да ще й рога мої гострій, чим в однорога,
І се од мене так розлютувавсь гетьман
 І рогалям тривога;
 А я, як бач, не пан,
 Да ще і небагатий,
 Якраз і буду винуватий;
 Коли нема що дати,
 Питай в людей, з невинністю біда!»
Хіба дурний на сю захоче сподіваться;
 Певніє загодя
 Чимдуже убираться!

КВОЧКА

Чубата Квочка, десь свою покинув кучу,
Таку розвела грізную бучу,
Що весь дробиний двір од ляку іздурів,
Неначе од піджоги,
Схопивсь чимдуж на ноги.
Вона ж то скиць на хлів,
Додолу знов летить, тиць в хижу, пір на ток,
Кудакче да з кутка опукою в куток,
Аж бідная упріла.
Всі думали: до них знечев'я де засіла
Лиса, принаймій Тхір,
Такий же курохват.— Ось буде перебір!..—
Од жаху курки всі і важнії індики,
Піднявши гвалт і зики,
Увірились ногам.
Да що об тих казать: ось ручий Півень сам
Хвіст долі да прямцем у хлів чимдуж
пустився;
Побачивши того,
Дробиний люд увесь ще гірше показився.
Що ж? Тхора й не було. Так од чого
Той зик причина сей тривоги?
А може, сів тіпун
На язиці в небоги?
Коли б тіпун, дак ні — вона знесла бовтун.

*

Отеж не тільки се буває з дробиною
На смітнику в хлівцях;
Я чув — між старшиною

В будинках, городах
Такий піднімуть галас,
Аж залящить в ушах.
А розбереш — кума негарно пробрехалась!

*

В громаді у селян,
На виборах в дворян,
Проміж пашей в дивані,
На з'їзді у послов,
Теж у духовном стані,
Де не жалкують мов,
Бувало щось похоже,
Коли змагалися за слово, за обряд;
А може,
І тепер? Навряд.
Крий боже!
Тепер і люд не той, чи можна, бак, рівнять?

ІНДИК

Індик взмайнув літати (хоч зроду не літав).
Наприндившись і шмигавши крилами,
Аж гув, вертівся й походжав
З пихой перед Курками
Да так брехав:
«Дивітесь, небожата!
Це кулею пущусь.
Чи чувано коли про наського панбрата,
Щоб де Індик літав?.. Отеж я вознесусь
Ген-ген за хмари;
Рога у місяця зломлю,
У гній зіб'ю Волосожари,
Орла кігтистого схоплю!»
Почувши мову сю, Курчата
І дрібні Пташенята
Злякались: «Лихо нам, біда!
Як справді він черкне, то сподіваться
З руйной блискавиць стонадцять!
Тоді хлівця не знайдемо й сліда,
А вже хоч як, а, бачся,
Він нажене грози».
Глазіїють всі, роззявши носи,
Стаївши душі, ждуть. Індик чимдуж надувся,
Наприндивсь, розмахнувся,
Важенько підстрибнув да й знов опукой сів.
Вмить реготня роздалася,—
Вся дробина озвалася.
Харпак оторопів,
Спустив додолу хвіст да й почухрав у хлів.

Парить між зірними кругами

І кидать в нас

Відти громами.

Леч ось вже під кінець

Вельможі на ралець

Він напиндарив оду;

Читаєш — глум народу!

Нісенітениці на віршах ізразець.

*

На глум?— ще заходивсь святу ю Русь

побить!

Нахлинув — і біда! Де глянь — різня

кипить!.

Що ж вийшло? Враг шалений

І сам устряв на острові Єлени

Да й досі там лежить.

ДУБ, ОЧЕРЕТ ДА ПОРОСЯТА

Гіллястий гордий Дуб вибухався з предвіку,
В верцадлі озера бринів,
Свого чола красу велику
Од спеки і вітрів окіль все боронив;
Під ним ріс Очерет тендітний.
Побачивши, що Дуб, як батько рідний,
Його під сіль собі узяв,
На товариство вчав
Дивиться пишним оком,
Що тиском поросло в багні
На березі широком.
«Нетяги!— він казав.— Вас дуже жаль мені,
Для кволих вас важкі дрібніші Пташенята,
А мні байдуж Орел під тінню мецената;
Вам лихо край води весінній тиховій,
Мені ж байдуж Борей!»
Борей не думав дуть, набігли Поросята
Шукати жолудей;
Потупсали вкруги, весь дерн дотла взорали
Да й Очерет піджали.
Пан Дуб собі байдуж, того і не вважав,
Да тільки головою з усмішкою похитав.

*

Підлизухи-панки, лабзи вельможі,
На Очеретину сю трохи ви похожі!
Заки глузуйте над ближнього бідой,
Уже своя напасть вагніє за спиною.

МУЖИК ДА ГАДЮКА

Езоп розказує, що десь один Мужик,
Хоч вельми сердобольний,
Да трохи божевольний,
Зимой пішов на тік;
Аж бачить на снігу здубілую Гадюку.
І збідкався над нею да й взяв як добру
в руку;

Забув, що гаспид змій
Ізвіку злий-лихий,
Що за добро ізвик точити яд в одплату.
Приніс його у хату
Й до печі положив,
Одігрівав з жалем да так і одігрів.
Ледве в крові лихий душа заворушилась,
То враз і злість ізнов гадюча воротилась.
Роззяв писк, сичить,
Клубиться, шелестить
І жало точить враг за ласку щирю
Да сичеться добродія вкусить.
Мужик поостеріг да ухопив сокиру.
«Згинь, лютий гад»,— казав.
І на шматочки невдячну розтяв.

✱

Од злого за добро жди певно віроломства.
Отеж услід йому за те готова й помста.

ОДШЕЛЬНИК ДА ВЕДМІДЬ

Давно жив чоловік в гаю на самоті,
Далеко од людей, в глибокому байраці;
В сердечній простоті
До праці
Розвів собі садок, город
І мав на цілий год
Собі доволі їсти.
Бак жизнь така без вісти
Наодині, в глуші
Не всім щось по душі:
Швиденько надоїсть, бо й радість, злую тугу
Утішно розділить,
Утішно пожалітись другу;
А тут нема кому загомонить і слова.
Дак скажуть: а квіти, а як шумить діброва,
Співає соловей, довбе удод жовна,
Да у горі гука пустинная луна...
Все так, коли б душа живуша хоч одна,
Коли б який сусід.
Ось так-то без людей Одшельник занудився,
Крізь гай на омани пустився
Шукать, чи набреде якої людини слід?
Аж дивиться — валить Мишук-ведмідь
Вбільшки з вола, гладкий да волохатий;
Злякався неборак; що в світі тут робить?
А де вже утікати?
Щоб кулі нишком лить, він, чинно знявши
бріль,
У пояс уклонивсь. «Добродію, відкіль?»—

Питав, чоломкався й прохав до хати.
Ведмідь хоч і брюзга
І вік ізжив ведмедьом,
Тоді знудивсь, собі згадав жить під сусідом;
Да бачивши, що той покладливо проха,
Сам ласкаво скривився,
Горливо лапу дав,
За ним услід поплівся.
В оселю вдвох прийшли
І зажили
Запанібрата;
Так любо, в цілий день не чути їй пари слов,
Щоб лаялись коли, не чув і сам Крилов.
Все покришкою хата!
Одшельник мовчки звик,
Мишук собі держав на прив'язі язик;
Один не осуждав діла другого криво,
То їй збіжжя шло на диво.
Одшельник сад щепив, копав, полов город,
Мишук чуть світ з дрючком ходив
на полювання,
Хапався до обід зарання,
Нав'ючивсь дичиною розмаїтих пород.
Чи дід, втомившись з сапою чи з лопатой,
У зній опівдні спать лягав;
Товариш волохатий
Край його присідав,
Горливо мух ганяв.
Якось дідок приліг у холодку під хатой
Спочити да їй заснув.
Мишук почув,
Зараз на дибки сів до діла,
Стаївши дух,
Гонити мух.

На те ж одна допливая сіла
У діда на носу: махнув — вона злетіла
Да знов на лоб, зігнав — ізнов на ніс;
Так Мишці надоїла,
Що загарчав: «Постій, тебе ізтріска біс!»
Да згрібши камінець вагою у півпуда,
Повище голови заніс,
Приціливсь, муху трьоп — і друга
без пробуда
На той спровадив світ.
Дурний Мишук не знав, як краще ізробить!

*

Пришиблений слуга
Буває гірш врага.

ЗАЄЦЬ ДА РУЖИНА

Таких, що кулі ллють,
Як треба воювать, із нас везді доволі,
А між звірями в полі
Полохливішого од Зайця ще не чуть.
Один такий, собі на лихо полохливий,
Раз виткнувся з куща чужой одвідать ниви,
Напастися усямак.
Аж тиць — Ружина там у борозді лежала,
Так куцого ізцупив ляк,
Що в тушці чуть душа навіки не одхляла.
Не стямивсь утікати, як вкопаний стоїть,
Прищуливши ушки, задривши ніс, моргає,
Тремтить і дожидає —
Ось лихо заgrimить!
Пройшло із півгодини —
Не чути ще Ружини;
Минула й цілая — ще грім мовчить;
І Заєць дивиться вже трошки веселіше,
А там, як обізнався, і геть іще сміліше;
Стрибнув од неї вбік
І знов до неї скік!
Вкруги Ружину оглядає.
«Ось ся-то, — каже — нас, дурних зайців,
лякає!
А подивлюся ще. Вона, мов кий, мовчить.
Як той рубель лежить;
Без чоловічих рук, як бачу, і Ружина
Безміцна, мов дрючина!»
Вирлатий, збувши ляк,

Ні гадки ні о чім, для його грім — пустяк,
Пустився бігать вдовж і поперек стрибками
І на Ручницю скиць, давай топтатъ лапками.

«Геть, пакосний звірок,—

Вона йому казала.—

Щоб блискавиця вмить моя не накарала,
Од неї не втече злодійкуватий Вовк,
Од ней в норі тремтить стохитрая Лисиця
І падає із хмар міцная Зевса птиця,

Сам грізний Лев мене боїтьсѧ;

Втікай, дурний, бо я спалю тебе на прах!»
«Брехня, Ружино, зась! Не грізна ти, небого,
Коли, як се, лежиш; як ти в руках

Стрільця лихого,

Ну, так тоді біда, а як з тобою він спить,

Або й сама... нічого;

Тепер розумний світ,

Бач, Заєць се вже знає!»

*

Ніщо, статуте, й ти, як суд з тобою куняє.

РАДА ЗВІРЕЙ ДЛЯ ОБРАННЯ СОБІ ЦАРЯ

Лев, цар звірей, ізгинув,
І весь звіриний рід нарочно по зову
Збігався; гаї, логва покинув
Оддать послідній довг, утішити вдову
Да нового царя обрать.
Як трохи вий нудний в бору угамувався,
Ніби велика рать,
Звірей збіжалася громада,
І почалася рада:
Кому б то на уші той царський надіть?
Небіжчика синок хоч гарний був левченоч,
Та ба — бач, правди нігде діть,
Невправних літ,
Недавно ще з пеленок.
«Нехай! — він матері казав. —
Іще я не одхляв.
Нехай! Рейментувать нельзя іще зі славою
Такої грізної державой».
«Чи хочеш, синоньку, як цар рейментувать, —
На те казала Львиця, —
То рач себе вкращать.
Грізних, величних діл історією займися
Своїх дідів,
Великих левів,
Пильнуй з ними рівняться;
Покіль твій дійде час:
Реймент є важна праця!»
Тоді піднявся барс.
І, визвірив очима,

Зарів: «Я цар над вами,
Хто важитися в том
Зі мною посміє?

Хто силу з швидкістю таку, як я, іміє?
Я більше всіх зі Львом
Удався подobenством».

Ведмідь собі

Гарчав, оскалив кли, вспинившись на диби:
«То що? Я перед тим одержую первенство.
Да я не тямлю сперш, як сей на уха бриль
Давно я не вхопив! Дурним у вічі б сіль!
Дже я, ніби сам Лев, такий же, бачся,

хищний,

Навіки з сина міщний...
Дивись, бак, йон же, йон!
За віщо ж був змарньон?

Я зверх зубів, пазюр, з в'язовою ломакою
Управлюсь хоч з якою огурною звірякою!»
«Гаразд ще й гайдука», — казав, глузуя, сліп.
«Ще й бджоли викрадать! — заржав, басуя,
кінь, —

Мні дайте реімент, мні панувать над вами,
Хто з вас мене гарній?

Ізвіку з кращими кохаюся панамн,
Зате ж і важитись зі мною ніхто не смій,
Коли пізнатися не схоче з копитами!
Дивіться, я один печатаюсь гербом!»
«Ось бришка чим, дурний, —

лисиця одвічала. —

Дже бідний ти умом,
Природа хоч копит тобі здоровий дала,
Дак на рейменті бак не швидкою ногой,
Орудують із глуздом головою.
Повірте, звірі, мні доводиться сей бриль:

Я стаї всеї хортів пускаю в вічі пиль;
Хто є з звірей од мене моторніший,
Розумний, прохирніший?
Здається, вже ніяк

Не можна у хлівець украситись од собак,—
Аж дробини — катма!» — «Тю, на! Дивись,
чим бришка! —

Озвалася мартишка. —

Да як же одличить тебе з інім звіром,
З куницею, песцем, із пакосним тхором?
За те, що у хлівці ви над курками ручі,
Не до ладу одіть вас у царській бучі...

Пани! Чи знаєте кого зобрать?..

Мні якось совісно казать...

Я вам щодня все корчитиму пики й

Стрибками буду утішать,

Все царство буде реготать,

Всі веселитьмуться — і злидні, і каліки!..

Да я же із прямим вселенія царем,

Із чоловіком є подобная во всем».

«Глянь, визвалася з чим, мерзенная

звірина! —

Тут гаркнув попугай, брехливий какаду. —

Твоя гидкая образина

Кривить його якось не до ладу.

Сховай її, плюгаву!

Я маю мовну річ, певніший глузда знак!

Оддайте, звірі, мні державу!»

«Цур, дурню! Ось удрав! Се так,

Се б на лихо пішло, — крикнула обез'яна. —

Нехай я й погана,

Яка ж у тебе річ?

Дже ж і сорока те гиркає все без глузду,

Точнісінько, як ти, не до ладу, ізпусту,

Незв'язну дич!
Да ти ж чого приплівся до звіряки?..»
Вся рада, кинув злих
Да навіжених вяки
Курям на сміх,
Дала звіриную корону
Достойнішому слону,
За те, що дюжий хоч, всігда розумний, тих,
Пихою не надут, ні злістію іних.

*

Коли б на уряд по правді обирали
І в нас людей!
А криводушників ледачих одганяли!..
Чи можна людям бак рівняться до звірей.

ВЕДМІДЬ-ТАНЦЮРА

Якось Ведмедю надоїло
З циганами як те ж, дак те робити діло:
Мантачить по миру да тупсати округ,
А гірш — в'язовая ломака да ланцюг.
Зцурався лагомин і сала
Да за Десну в бори дав драла.
Куми, сусід, рідня
Утікача пізнали
І з ласкою прийняли.
«Се наш Мишук,— роздалась геркотня.—
Ось, ось Мишук!»— ведмеді всі гарчали,
Коли який сусіда надибав;
Забігались за ним юрмою.
Мандрівний розказав,
Що трапилося з ним, як шлявсь за гарабою,
Як де відьом лякав,
Як баб возив на спині,
Що бачив на Вкраїні.
Як водиться, що знав,
Чого й не бачив в вічі,
Усе переказав і під кінець
Мишук пустився у танець.
Такої дивної річі
Не бачилось во сні лісної грубой дичі:
Взяв голову набік,
з пихой взідравши писк,
Як гайстер знявсь і гордо став на диби,
Передні лапи стиск,
Затупотів і в стриби;

Лісовики, роззявши ріт,
Зомліли з дивування.
Ніхто не міг собі у думці вобразить
Такого гарного в Ведмедю походження.
Як важно той стояв,
Як латво присідав;
Хвалили всі танцюру
Да танчити собі, як він, пустились здуру.
Дак в школі не учивсь не тільки басувать,
Да дурні бодро статъ,
Як він, не вміли:
Хто трьопнувся об пень
Негарно головою,
Побачив зірки вдень;
Той боком, той спиною
Валявсь, мов жита сніп,
Потилицю заскріб;
Сі, нехотя задравши вгору ноги,
Трусили їх, бува, школяр як од ожоги;
Мишук ще мов на сміх,
Завзятіший усіх,
Да вже щоб показать моторну всю повадку,
Ударив трепака,
Сідає гайдука,
Як збитенщик-солдат вприсядку.
Зараз од заздри всі знялись на Мишука,
Що танчити собі, як він, не вміли;
Схопились за дрючки, щоб ще бока нагріть.
Ледве Мишук утік — вони услід.
Гарчали скільки сили:
Тю-тю дурний, ййон же, ййон, дивись!
Як бришка навісний! Дере угору ніс!»

*

Чи розум є? Зумій сховати науку
Пред неуком дурним. Щоб жемчуг утоптать
Кнурові грубому не дати у багнюку,
Ще й халепа за те од заздри не надбать.

ОЛЕНЬ, РУСАК ДА ОСЕЛ

Олень, краса гаїв,
З рогами, як гільїни,
На яких зрахував б більш двадцяти сучків,
Юрму хортів з одвагою розбив,
Вродливий, сам гулявсь ні гадки у ліщині.
Тоді же край села заліг косий Русак.

Вирлатий неборак,
Почувши гав дворняги,
У той ж ліщинний ліс
Чимдуж собі дав тяги
Да в хашнику стаївсь;
Мов на осиці лист, мізерний, без одваги,
Як в трясці, весь тремтить:
Листка сухого шум, дерев безвинний шопіт,
Як тихий суховій лиш трошки ворушить,
Усе його ляка,— аж вчув Оленя топіт.
«Тепер лиха біда!.. Ох,— дума,— уберусь!
Дарма що скажуть трус,
Всі бо на мене падкі!»

Да й вдарився стрибать, дурний, во всі
лопатки.

Пробігши марно щось, пустий покинув жах,
Вернувсь ізнов в куші да, ставши на дибках,
Дививсь на бучнее творіння;
Побачив мирнее того хиління,
Байдуж — удовольнивсь красою його рогів.
А там кивнув дурною головою,
Казав: «Чого рогаль сей бришкає собою.
Да й ми самі — хіба в мене нема усів?

То з ляку у хортів ледве вціліють душі».
А сам все озира, щоб як удрать з кущів.
Осел дурний те чув да, ляпая ушами,
Йому казав: «Еге! Так, друже милий, так.
Чого він носитья з великими рогами;
Да він не стоїть нас удвох з тобою, Русак!»
Олень, почувши те, з усмішкою озирнувся
Да гордо в частий гай од дурней одкачнувся.

*

Багацько є таких, що бришкають тоді,
Коли не чуть біди;
А чи приспічила незгода невелика,
То біднії зовсім із'їдуть зпантелика!

БІЛКА ДА КРОТИ

Голінна Білка раз, пустуя так
І саяк,
Стрибаючи легенько,
А де чіпляючись з повагою тугенько,
Неначе рак,
Обачно вгору пхалась,
Із долею добралась
Трьохвічного дуба на самий шпиль.
Дурній здалось відтіль,
Що рік той божевільний,
Як оком озирнуть, оте їй все піддає,
І під луною катмає
Кого-небудь їй рівній.
На те ж окіль на сміх не бачила сорок,
Що, може б, бідної хоч трохи збили дури;
Пухкий наприпдя хвіст з пихи,
полізла з шкури.
Тоді Кроти дивилися з нірок.
Їй заманулося побришкати,
як вельможі,
Згори гукнула їм: «Кроти, небожі!
Чи можна бак
Мізерно жити так.
Щодня із працею побивається
Для корінця або чи й гробачка,
Да все лякається
Ужа або тхірка,
У мряці, під землею нидить пекельним
жахом!

А я... дивітеся, без крил літаю птахом,
В тіні так весело гуляю.
Хто сміє око взвесь, де я проміж листків
Найкращі з жолудків
З вершечку обираю
І де вгорі
Вся волохата тварь не вадить мні;
А біднії людці так дрібні, мов комашки,
У спеку жнуть, мордуються, бідняжки!»
Ошпечені кроти,
Селянська дрібна дич,
Почувши Білки річ,
Повірили з сердечной простоти,
Мовляли: справді, се найкращее создания!
Да схаменулися ось як од дивування:
Шуляк, пернатих кат, під хмарою парив,
Як блискавиця, шасть да пишную й вхопив
І, стиснувши в кігтях, попсув її мани.

*

Хто в долі — стережись, бо за спиною
напасті...
Чи довго бак додолу впасти?
Пани, що в куцях жупанцях,
В коркових чобітцях,
Ледве держітеся на лаковім помості,
Не бришкайте, що ми здаємося ніби прості;
Ми бачим інколи, як злий незгодний рок,
Жартуючи із вами
Да трюпнувши, дає вам жудкий врок...
Тоді бува ніяковось з панами!

ОЛЕНЬ, ЩО ЛЮБУЄТЬСЯ СОБОЮ

Колись у майський день
В ріці, мов скло, прозорчий
Собою любувався осанистий Олень.
Хвалив гілля рогів своїх і взріст їх зрачний,
А ноги швидкії, які той ясний день
В верцадлі вод дрібніш манячив веретен,
Гудів іздуру необачний:
«Чи можна бак рівнять незграбну кволість
ніг

Із бучной гарнотою гілля рогів моїх!
Якими верхів'я ліщини досягаю.
А ноги до чого?..» Лиш се розміркував,
Аж гончої озвався гав,
І вслід хортів побачив стаю.
Він в чагарник частий навтіки пострибав;
Там думав ізнайти спасення,
Бак роги, марнее вкрашення,
Його чіпляли жодний миг,
Все вадили услужі ніг,
Якії мусили самі спасати 'д лиха.
І неборак Олень уже насилу диха,
З сльозами на очах, хоч пізно, да признавсь,
Що з навіження лбом рогатим величавсь.

*

Ми більше гарнее потребного вважаєм,
Хоч часто нас воно псує навік,
Да видиме добро на згадане міняєм.
Так люд дурний ізвик!

ОСЕЛ В ПРОЦЕСІІ

Давно колись, на вербне воскресіння,
Біскупий на Ослі в процесії возивсь,
Згадати общее спасіння,
Народ на те дививсь,
Дзвонив, чухрав поклони,
Кадив Ослу під ніс.
Ушак вдивлявся своєю гаптованій попоні,
Зараз у голову пришиблену забрав,
Що поваження те народ йому казав.
Басуя вбіг у стайню
Йї пред Кіньми похваливсь.
Почув дурну пиху таку незвичайну,
Один казав Ослу:
«Цур, дурню! схаменись,
Се не тобі; вгамуй пиху погану,—
Се святу воздавали честь».

*

Отеж роїться так і навісному пану,
Що сам не заслужив, породі чує лєсть,
Байдуже, що мугир шапкує лиш жупану.

РОДИНИ ГОРИ

Роздулася гора од тяжкої хвороби,
(Простіть) в родах тремтить, окіль напав
аж жах;
Реве чимдуж: «Рятуйте, проби!»
Відсіль — із хуторів, долин і гір
Миряни збіглися на лихо те дивиться,
Да дума всяк: «Ось певно тут родиться
Якийсь чудний прочвир!»
Бо, сподіваючись по муці,
Вже треба викинуть уровище з Париж,
Принаймній з городок, коли були в Прилуці;
Бо все гора тряслась, все розбухала гірш,
Що ж? Під кінець гора родила миш.

*

Частенько й люди так: зіб'ють велику
бучу
Да з лиха діл в суді понавертають кучу,
Здається, розгадать нельзя того вовік.
Подивишся — аж глум! — із бучі тільки
пшик.

ГАДЮКА ДА ТЕРПУГ

Розказують, колись Гадюка
Жила в сусідах в коваля.
(Сусідка ся в нього чи добрая була?)
Не чувши в кузні грюка,
Вона, голодная, залізла на верстат
Поїсти пошукать;
Аж там, вомісто страви,
Знайшла ковальські справи:
Ковадло, Вершляги, Підкови да Терпуг.
Мовляла: «Се й їдять». Напала їсти вдух,
Но кривди ніякої кричному не зробила,
Собі же зуби всі надвередила.
Тоді Терпуг без серця їй казав:
«Ти думала мене із'їсти, ледащиця!
Мене зубами ще ніхто не утинав,
Я тільки ржі боюсь, я тверда, чиста криця!»

*

Езоп пришив сю квітку вам,
Єхидним головам,
Которі ні до чого,
А так — аби кусать.
Ви сичитесь на всіх, на мертвого й живого,
Не правосудно й строго —
Од злості нападать.
А цнота вас нітрохи не боїться:
Вона для гадини бува твердій, чим криця.

ОРЕЛ ДА КРІТ

Орел, на дубі сів, казав Кроту:
«Мізерний, жаль тебе, ти дальш не бачиш носа,
Працюєш вік во мраці да в поту;
Ти мусиш жалкувать на льоса,
Що він тобі недолю нав'язав;
А я на сонці бачу плями
Да з хмар, де звір який упав
В байраці або ямі;
Хто ма такий гостріший зрак!»
«Що правда — правда; що й казати!
Дак нізащо й мні теж льосу ганьбу дати.—
Одвітив Кріт.—
Я бачу божий світ
І сонечка тепло із дякої чую
І в ус собі не дую,
Нехай святе горить!
Не хочу знать, чи є на ньому плями...
А з хмар ти бачиш падло в ямі».

Отак бува у нас, людей!
Не заздрую тому, хто ма гостріші баки
Да ближніх преться будь суддей,
Бо знає, де зимують раки.
Все бачить тільки плями в них,
Гудить невинність ні за віщо,
Добра ж ані на сміх.
Нехай тому абищо!
Чи се ж таки не гріх,
Він в оці ближнього побачить і пилини,
А в власному своєм не чує і бревнини.

ЗАЄЦЬ ДА ПЕРЕПЕЛИЦЯ

Чи можна кепкувать над ближнього бідною,
Коли ніхто із нас
Не певен, що з самим прилучиться зараз!

*

В сусідстві, під одною
З Перепелицею борозною,
Кум Заєць любо жив.
Доволі в них було не тільки що луків
Да з збожем цілих нив.
А як не треба їм було ділитися,
То й ні за що свариться,—
Так цілий вік в миру жили проміж собою.
Колись, осінньою добой,
Вони чинненько розмовляли,—
Аж вмить побачили Хортів,
Які якраз на них простісінько біжали.
І бідний кумонька злякався їх зубів,
Навіки мусив умудриться.
На тее дивлячись,
кума Перепелиця,
За боки взявшись, схопилась реготать
Да над бідой його глумиться.
Якось-то Ушаку не довелось здихать:
Йому вдалось, забив Хортів чуття,
Прибігти одпочить на перше кочев'я.
«А що, Косий, набігавсь?—
Сусідка глузувала так.—
Йон же, йон, дивись, да як же трус задихавсь!

Чи можна так
Лякатися Собак?

Нісенітениці — гай, гай, да се ж безділля,
Побачив би, як я свої струснула крилля,
А в тебе лиш одно спасеніє — в стрибках!..

Ой лишенько! ах, ах!..»

Да й опинилася у Кібцевих кігтях.

КВОЧКА З ЗОЛОТИМИ ЯЙЦЯМИ

Ось ще вам учта, скнари!
Ви, злидні, ніч і день
Мордуєтесь, як більш надбать собі в кишень
Да з житні робите собі пекельні кари;
А що бува найгірш,
Ви надто на лихо схибаєтесь в рахунці:
Здається розічли, по вашій думці,
Вам доведеться більш,
Аж тільки вийде шиш.

*

Якомусь дурневі скупому
Фортуна Квочку раз таку чудну дала,
Яка йому по золотому
Яйцю, що в бога день, несла.
Якби дарунком сим скуп'яга був довольний,
То б гибель золота у скриню накопив;
Но скнарі, коли б став грішми насипав
повний,
Навряд чи вдовольнив;
А тут ще вижидай, бери щодня потрошку.
«Дай, здумав, сю заріжу Квочку,
Вже певно скарб у неї захован в бебехах,
І я зроблюсь зараз багат на прах,
А то щодня харчі да ще гляди, як жінку —
Се ж очевидячки наклад».
Надумався і дуже рад.

Вхопивши ніж, за неї пустився удогінку,
Поймав, по глотці черк — розкрив...
Но золота ні брязь, знайшов лиш требушинку,
Яка була в курок. Так облизня вхопив:
Що мав, і те згубив.

РИБАЛКА ДА ДРІБНІІ РИБКИ

Рибалка на човні попхався риб ловить.
Угаяв марно день, ще раз закинув сіть,
Потяг — аж уловив все дрібнії щучата.
Подумав: все-таки спасибі, дню не втрата;
Почав в відро складать,
Щоб вже нести додому,
Аж щучки почали по-своєму казать:
«Рибалко! Що тобі в таком лову дрібному,
Будь ласкав, нас пусти!
Погладшать, підрости;
Ми будем шуками, тепер, сам бачиш, діти,
І дрібні, і не ситі.
Чрез кілька літ
Могтимеш знову нас великими вхопить;
Тоді б було вже що у ночви положити,
А то куди ще ми?»
«Куди?.. В відро да в борщ. Розумні ви
вельми!..
Що вже в руці, те є, що буде — ще побачим;
Обіцянки — брехня, не довіряй ледачим.
А де мій, братцю, нож?
Ідіть, дружки, у борщ!»

*

Не обіщай дрохви під небом
(Як той казав), синицю в руку дай!
Обіцянкам не довіряй,
Ізроду ще вони не годували хлібом.

ЗВІРІ В ЧУМІ

Лютішая біда, що сіє общий жах,
Якую небеса для кари ізбагнули,
За гріх землі в серцях:
Чума (бодай об ній не чули!),
Котора смерть, кирпатую ману
В єдиний день втомляє
І пекло натоптом душами набиває!
Всім, що ганя в гаях, наважила війну,
Зле гинуть птахи і звірі!
Безгідним ніколи за лихом до хлопот,
Як злохитріше всмак напакувати рот;
Усі, мов тіні, шлялись хири!
Лиса і вовк лихії тоді не стерегли
В кущах невинної здобичі,
І туркоти гнізда у купці не вили,
Лякались заглядать коханці любо в вічі;
Спорхнули геть в гаях і радість і любов!
А без неї що гріє мило кров?
Лев, грізний цар гаїв, зізвав звірів громаду,
Ось як заголосив:
«Возлюбленні мої! Се вас зову на раду.
Нас за гріхи кара небесной правди гнів;
То щоб схилить його на милість,
Нехай, хто більш лихих учинків наробив,
Окаже всім горливість —
На жертву вдасть себе один за мир;
Історія не раз явля тому примір.
Не будем льстити себе, розсудьмо
безпристрасно!
Усяк свої діла;

Що є у пазусі, нехай все буде гласно.
Ох! Совість і зі мною не все в миру жила!
Що біднії мені робили бузув'ята,
Безгласнії ягнята!
Не раз їдав я і бика.

Да що гріха таїть? Жер і чередника!
Я жертвую собою, щоб гнів уняти неба,
Да тільки всякому покаятися треба,
Бо хоче правди глас,
Щоб згиб виновніший із нас».

«Найясніший цар!— озвалася лисиця.—
Ви ізволили вельми о безділлі журиться,
З'їсть твар, дурня бика, нельзя за гріх почесть!
Ясновельможний з'їв — се ж особливша честь...
А чередник? Се ж враг! Се чоловік, злодюга!
Да од нього звірям і льву самому туга;
Безвинная напасть!

Се ж каже правди глас: він з'їхав вельми
з круга!

Забрав в головоньці, що ма над нами власть».
Лисиці льстиву річ всі звірі вподобали;
Діла ведмедів, злих вовків,
Лисиць, лихих котів
Як львові оправдали.

І жодного, хто мав задать зубами жах,
хвалили:

Таки і простих дворняг
Як не святими поробили!
Аж черга ось прийшла мичати і волю:
«Ми винні! Ми тягли раз мимо степу сіно!
Вмить ісхопилася біда, і ми ріллю
В багно змісили по самеє коліно.

Ми вибилися з сил;
Іездужав пастися, лягли попід скиртою,

Тут голод, а найгірш — сам враг мене підвів,
І я скубнув сінця тоді почною добою,
А сам я не косив,
А досадніше те — воно було церковне! —
Ледве віл промищав.
«Ось лихо од кого! — собор весь закричав. —
Се ж діло уголовне!»
А вовк-юрист
Іще доніс:
«Чи можна? Сіно їсть!
Да ще вночі! Да ще пак і духовне!
Се святотатця-біс!
Такого горлом наш велить карать статут!
Ось за кого гнітуть
Наші праведнії сили!»
Зараз правдивий суд
Писнув: «Закон велить, і ми опреділили:
«Розділа!.. Артикул!..»
(Де взять волю мантул?)
І бідного вола за всі гріхи спалили.

※

Біда з невинністю да простотою на світі!
Суд дивиться, в якій ти свиті.
Чи в простій, чи натяг жупан?..
Пехай неправ, а дав або вельможний пан,
З всіми тягайся сміло.
А як пустий гапан,
Хоч маєш праве діло,
Терпи, небоже, гинь, не суйся позивать!
Бо як учнуть писать,
Із білого тебе ж ізроблять чорним;
Сам бач, чи припада бути правим да мізерним.

ДВІ КОЗИ

Десь між високих гір, як сонечко вже сіло,
В яру повечоріло,
Дві Кізоньки зійшлись
І розмовою завелись:
«Га! Як же я втомилась,—
Казала одна другій.—

Ген бачиш шпиль гори отой зовсім нагий,
Що вище хмар, отеж я і туди добилась,
Ніхто ще з наших там ніколи не бував,
Я перша одважилась взібратись так високо,
Куди ледве сягне орлине око».

«Якую ж добула ти од того користь?»

Товаришка одповіла:

«Користі ніякої, так вдовольнила хисть,
Я на скалі й травинки не зискала,
Дак же казатимуть, що мені те удалось,
Чого ще нікому із нас не довелось».

«Жартуєш, Кізонько! Була ж тобі охота
За хмарами блукать
І цілий день проголодять?

Моя ж знатна робота,
Я не гошилася за хлюбою пустою
І вдовольнилася помірної висотою,
Зате ж напаслась вволю...
І дякую благу долю...

Да ще несу хазяйці молока!»

Дурний собі шука
 Пустої праці, да щоб тільки похлюбиться,
 Розумний думає, як пользою вдоволиться.

ВОВКИ ДА ВІВЦІ

Після з предвічних війн,
Коли рудками кров текла без остановки,
З кошарою вічний мир з'єднали Вовки.
Здавалось, вигідний для обудвох сторон,
Бо Вовки хоть Овець знечев'я де й хапали,
Дак же і Вівчарі з Вовків кожухи драли.
Тремтя, злодюги сі, боясь собак, київ,
В непевну саму ніч і нишком лізли красти.
Зате ж і Вівчарі жахалися гаїв
І з обережністю ватаги гнали пасти.

Кажу, зробивсь бажаний вічний мир.
Да вже, щоб був навік, списали на папір,
Дали собі залоги:
Овечки — цуценят
(Бо дурні сі пусті робили все тривоги),
А Вовки на обмін в отару вовченят.
Чи бачили ви мир коли на вічні часи?
Бо злий да дужий враг на кволового вік ласий.

Чрез рік чи два залоги із вовчат
В кошарі поросли здоровими вовками;
І вже природну хіть — овечу кров лактатъ,
Орудувать іклами —
Не думали спинить.
Колись у меженину,
Вівчар як загуляв, улучивши годину,
Вовки, щоб вдовольнити злість,
Вчали душить ягнят, а ситших хвать на спину
Да і стругнули в гай.
А гаївові з собак, од мира необачних,

Собі бенкет зробили смачний —
Пошматували всіх; як звали поминай!
І святобливий мир знов навік прощай!
Дарма що списан на папір!

*

Мир — добра річ, се так; да на кого надія?
Як совісті за шаг нема в твого злодія?

РАЧИХА ДА ІІ РАЧЕНЯТА

Рачиха вилізла край рудки на пісок,
Дивилась на діток
І гримала: чому вони повзуть не прямо,
Да пруться все назад?
Якийсь одвітив їй: «На нас не гримай, мамо!
Всяк лізти прямо рад,
А нас навчи сама чимчикувать не криво.
Ми за тобою всі нападемо на лад.
Дак лихо! Шлях правий тобі самій за диво!»

*

Що роблять пастирі, батьки, пани і двір,
Тому, як дітвора послідує і мир,
Нехай не гримають да подають примір!

ЗЕЛЕНАЯ КОРОВА

Не раз розумний жмуд
Через смішну вигадку
Зумів ошпетить люд,
Убрав в блазенську шапку.

*

Юрко на ярмарок збиравсь
Вести продать корову
Да з жінкою єднавсь
Купить яку б обнову?
Біда!.. Коровчина була непоказна:
На неї й чорт не схоче подивиться.
Як з рук таку зіпхнуть? Враг-дідько тее зна!
Якось збагнув Юрко вмудриться;
Поміркували з жінкою вдвох,
Да взяв (щоб не давали ганьби)
Розвів із кізяка якоїсь зеленої фарби,
Да з голови до ніг
Окрасив коровчину;
Да гарну ж нарядив! Накинувши ряднину,
Повівся в ярмарок
Швиденько якомога.
Лиш вибравсь до яток,
Де кілька оком глянь — колишется шапок,
Усатих пик, дівчат, очіпків, наміток;
Як хвилі на Дніпрі, край Січі на порогах,
Веде — схопилась суматоха!
Народ услід
Кишить, мов комашня, товпиться

Корови поглядіть:
Що гарная, мов чиж, да, як павич, сизиться.
Взлізають на вози, ворота, на тини,
На хати, на дзвониці;
Весь люд мов іздурів: попи, жінки, пани
Хотять побачити зеленої, гарної биці.
Усяк шага сулив,
Коли б ізняв ряднину.
Юрко за глузд узявся: цікавую здадчину
Сховав у дядька в хлів;
Такого к вечору з людей набрав шагів,
Що вже б було купить запаску чи свитину.
По городу всьому, як є, весь день і ніч
Лиш об корові річ;
Недужії од неї хоробу забували.
Няньки, щоб уночі приколихать ляльок,
Геть пісню бабину покинули коток
Да об зеленої корові вже співали.
На другий день ізнов, занявся лиш світок,
Народ з шагами в хлів, пре до Юрка юрмою,
Як зграя галиччя, корови той глядять.
Да не дає покою,
Нагодувать, поїть;
Юрко ізнов велику силу
Набрав шагів,
Що сподіватися? Купити і волів?..
Схопились покупці міняти на кобилу,
Дали придачі щось — взять думали бариш;
Но та диковна річ для всіх була не нова,
Корови не схотів ніхто дивиться більш —
До вечора об ній ні слова.

*

Нехай яка б річ химерна не була,
Лиш новая — уже б народ з ума звела:
Тоді не суйсь ніхто з розумною казанню
Людей учить.
Годинці дай наспіть да міркуванню,
Вона од навіженства уміє люд злічить.

КІТ ДА КУХАР

Десь Кухар ще й письмак
(Бо змолоду йому давав субітки дяк)
Одложив попечення —
Вареники і печення;
Попхався у шинок ковтнути пінної всмак.
На те ж лучилась вселенька панахида;
«Нехай царствує кум!
Так водиться в хрестян!»
В господі ж стерегти од пацюків обіда
Покинув лиш Кота.
Вернувсь додому п'ян.
Що ж бачить? Кіт—як кіт, хазяйничав на волі:
Яечні шмат, пиріг
Знайшов під піччю долі;
А Васька зі всіх ніг
Вхопив курча у писк і з ним, мурча, забіг
За оцетне барило;
Аж давиться да пха у писк.
«Дивись, злодюго, враг! Га! Капосний
мурмило!
Чи ти сказивсь, чи що? Гладкий, га! Басів
тиск!
Чи се ж тобі не сором? Га? Да годі...
На що ж пак краще вам! Чи се ж тобі не гріх?»
А Кіт мовчить да їсть. «Чи є у тебе біг?..
Оце взиватимуть тебе всі люди: злодій!
Се ж злодій! Скажуть всі, кіт Васька курохват.
Кіт Васька — преледащо,
Його не те сюди — нельзя на двір пускати,

Воно зовсім нінащо...»
А Кіт мовчить да їсть.
Покіль, хитаючись, він вякав се учення,
А той ум'яв печення
Да під стріху потяг собі, задравши хвіст.

*

А я би Кухару, дурного батька сину,
Звелів накарбувать на спину:
Де треба власть хутчій,
Шкода псувать річей.

СЕЛЯНИН ДА ЙОГО ДІТИ

Працой, небог, роби, не гайся — літо в полі,
То матимеш всього доволі!

*

Колись один заможний Селянин
Почув смертельную хворобу.
Кликнув своїх синів
Без свідків, їм казав:
«Держіть свою худобу,
Що довелась мені в наслідство од дідів!
Бо на одним з ланів,
не тямлю на которім,
Захован сутий скарб. Всяк зна —
робить не сором.
Дак лихо! Щось не всяк буває праці рад,
Не хоче рук додати.
Кажу, ви не губіть охоти:
Всю землю зворушіть,
То візьмете і клад,
Кажу, працюйте в поті!
Чи вітер вчав зривать листи з дерев'я жовті,
Хапайтеся за плуг.
Везді, во всіх кутках,
Де є, переоріте,
Нігде огріхів не пустіть.
Кажу...» І згаснув дух.
Сини, сховавши батька,
Взялись копать, орать,
Не жалуючи праць, ні статка.

Що ж? Грошей не знайшли; зате ж
на прийшле літо

Таке родило жито,

Що тісно на току скирти вставлять.

Отець синам хотів у вічі доказать,

Що праця — певний клад.

ВКОХАВШИЙСЯ ЛЕВ

Давним-давно, іще як звірі мову мали
І льви з людьми весілля справували,

Один страшенний Лев
Вкохався в гарную дівчину
І про свою лиху годину

Гаям при місяцю з жалю страшенно рев.

А як се худко надоїло,
То і принявсь за діло,
Вчав панотця прохать:
«Ненай твій буду зять!»

Хоч батько і давно бажав дождати зятя,
Дак се ж вирлач страшний, у сього пасть
зубата.

Боявсь оддать дочку, боявсь і одказать;
Як бідній дівчині з таким зубатим жити?

«Що тут робить на світі?—

Поміркував, казав: — І сількісь, тільки бач

У мене кволенька дитина,
А ти який зубач,
Тебе злякається дівчина;
Ласкать її почнеш,
Пазюрой удернеш;
Пазюра — не пушина,

А чи вподобалась, звели попритинать
Да й зуби трішки припилять,

То ласка од тебе до любої веліша,
Ії вона тебе кохать якось буде сміліша».

Лев здуру поєднавсь,
Бо по уха вкохавсь;

Тесть одітнув йому пазюри всі начисто,
І зуби припиляв.
Так любо нарядив,
Як без захистя місто.
«Тепер же, вражий син, відсіль да утікай!
Ану, тю-тю, Мурко, Рябий, Заріз, Хапай!»
Сипнулися дворняги.
І Лев, хоч не схотів, а дати мусив тяги.

*

Коли пан Леля втне коханія стрілою,
Із плигу з'їде й Лев з розумной головою.

КІТ ДА СТАРИЙ ПАЦЮК

Я в казці чув, що знов явивсь Пацюкодав,
Мишей і пацюків карающая пуга.
Не так страшний Гирей був для сього округа,
Ні шведський Карло так колись не налякав,
Як голохвостих сей Котюга;
Він забожився їх повигубить дотла.
Всі пастки, всі ловушки,
Із дроту гибельна петля
Пред хитрощами сього — дитинській іграшки.
Як Кіт побачив, що хвостатії в нірках
Од ляку залягли,
Мов в'язні у тюрмах,
І пики виткнути не сміли,
А вигадки його лукавії марніли.
Смирено хитрий сей удався мертвецем:
За якийсь мотузок взявсь задніми кігтями
Да й звіс, мов шибеник з виплатими очами.
Пацючній рід зрадів, мовляв:
«Його живцем, як злодія, скарали;
Ледачого Кота над салом ісхапали;
Мабуть, дитину обідрав
Чи й стріскав панове печення...»
І весь кагал мишей од серця реготав,
Глумившись, обіщав
Ще гірше насквитись у його погребення.
Покинувши нірки,
Ізнов взялись за сало, за скічки
Да лузгати насіння.
Но лиха добули, не радості спасіння:

Вмить шибеник стої, мов вовкулак, вокрес,
Од стелі гульк на них, як блискава з небес,
І наробив тривоги;
Ситіших похапав.
Жахнулися небоги!
Він, тріскавши, казав:
«Ану, засмійся ще, одрідіє проклято!
Оце тобі те свято!
Не заховаєшся в підземної труні;
У мене хитрощей для вас багато!
Ся фигля з давньої війни
Якогось старшини; я видеру пові...
Кажу, не зносите дурної голови».
Він їм пророкував на диво,
Щодня вигадував новії фиглі живо.
Колись у засік вбіг
І весь убравсь у мливо,
Мов борошна шматок, заліг.
І кілька пацюків за сей лукавий фигель,
В кігтях пикатого знайшли свою погибель.
Одначе ізнайшовсь один із пацюків,
Такий, мов враг лукавнїй,
Що й сам не раз котам давав у ніс фуків
І на війні свій хвіст зі славою оставив.
«Сей шмат муки,—
Мовляв здалі кошачому гетьману,—
Щось ні, не обіща добра!
Нізащо не займу і не згублю ребра!
Бодай ти, враже, й здох, а не дамось обману;
Голодний буду, чимсь... Крий біг!..
Нехай, дарма б ти був з мукою міх!»

*

Будь з ворогами обережний,
Не згинеш з головою,
Ще й вимусиш покой
На довгий час надежний.

П'ЯНИЦЯ ДА ЙОГО ЖІНКА

У кожного є свій завітнений грішок,
В який частенько завертає,
Несвітський сором, жах тому не помагає.
Як звик, на се скажу в примір одну з казок

Один слуга горливий Вакха
Тягав здоров'я, глузд і калитку в шию.
І звісно, що такий ще половину шляха
До хати вічної, в труну, не дотяга,
А вже зведе останнього шага.
Колись, як він вхопив долитої вишнівки
Й до тину уложив
На дні сухій квартивки,—
Під тином зліг, зостався еле жив.
То жінка бідная, терпівши злу годину,
Щоб налякати його,— замкнула у мшаник.
Там холодок, покой чрез немалу годину
Зробили, що очнувся змарнілий чоловік...
Очима луп — аж він укладен в домовину,
На марах, і горить ставник.
«Оце ж із кругу спивсь,
як бачу, се вже й згинув,—
Собі митикував,— і се моя вдова
Мене хова».
А ся, надів на твар машкару,
Ізлицювалася в ту, що в пеклі робить кару,

ОБЕЗ'ЯНА ДА КІТ

Мартин Хапайленко да Васька Мишолов
Служили при дворі якогось пана.
Звичайно, Васька — Кіт, а той був Обез'яна,
Обое пакосні, не чули ухом слов;
Чн ізнайшлись в дворі якая шкода, кража,
Ніхто не сіпався полохати сусід,
Всяк знав завчас, що се або Мартишка вража,
Або ж блудливий Кіт.
Бо й сей давно мишей в амбарі занехаїв,
А поравсь край сирів да сала, короваїв.
Колись за капості добув собі різок,
Обидва вкралися пекарні у куток;
І бачуть, на жару панам печуть каштани,
Украсти їх, поїсть — се ж радість Обез'яни!
Торкає Васюка. Для вражого Кота
Хоч те й не лагомина,
Дак радість йому й та,
Що у когось за те набита буде спина.
Як люди вийшли всі, й вони собі з кутя.
«Мій братику! — казав Котові Мартинець.—
Коли б я був такий, як ти, хитрець,
Узяв би сі каштани,
А то дивись, які в мене лапки негарні,
Візьми, мій Котику, да трошки й мні даси».
Кіт миттю взявсь за діло,
Дарма що зсмаг уси
І припекло мурмило;
Він лапкой набік торк
Із пепельцем жарок

І вигріб так один, другий і всі каштани
Для ласой Обез'яни.

А ся їх хоп собі да за шоку в мішок.

Аж повар шась у двер і Васьці, як злодюзі,
Дав хльосту по заслuzі.

Як тут Кота підвів лукавий Мартинець,
Частенько бачимо подібний образець
Між бучними панами.

Чи намутять біду (а з неї плохий кінець),
То й загібають жар хлоп'ячими руками.
А просто: щоб своєї не попсують спини,
То й виставлять кого з своєї панщини.

ДВІ КУХВИ

Дві кухви їхали: одна важка, з вином,
Тяглася нищечком поважно,
Друга повз неї шляхом
Пуста гуде, несеться вскач одважно.
Од неї грюк і грім,
І в'ється пиль, як дим.
Хто встріне, од неї, злякавшись, втікає,
Почув її здалека грюк.
Що ж? Кухва ся здає хоч дуже товстий гук,
Дак же користі — ні, не те, що повна має.

*

Отеж, хто тільки й ма свої діла в устах,
У того, далебі, голівонька пуста.
Розумний чоловік собою не бришка,
А тішиться чужою річчю знишка.
Чи скаже, розсудив, з повагою словце,
Утішить серце й глузд, як добрее винце.

МІРОШНИК

В Мірошника вода
Крізь греблю проточилась;
Да ще б то не біда,
Як хутко б запинилась,
А він ка: «Ще нехай!» А джерело щодня
Все гірше рве зо дна.
Мірошнице! Гляди, берися за лопату,
Вода реве неначе із відра.
Пхай дерн чи кізяка під греблю у загату!
Гей, брате, не куняй!
А він своє: «Нехай!
Було б на лотоці доволі,
Да камні би молотли.
Не треба мні Дніпра,
Мій млин ще не марнів, поспію до загати!»
Потяг спочить до хати.
А прірва вже реве, неначе із цебра,
Да як рвоне — зовсім повикрутило її палі,
Зовсім біда! Колеса стали!
Як став уже ледве не ізробився пуст,
Тоді Мірошник мій схопився і за глузд.
І бідкається жмуд, як лихо запинити,
По греблі тупсає, -- чим прірву загатити?
Аж тут його ж курей з п'яток
Прибігло на ставок
Напитися водиці,
«Ійон! — зіпа, — дивись!
Паскудні ледащиці!
Нечистий вас приніс!

А трохи й так води,— щоб не було ніякої?»
Да хвать по них ломакой;
Всіх до одної побив,
Ще фук на два рублі в кишеню заробив.

*

Я бачив — роблять гарно
Так інші пани,
І сюю приказку Крилов писав для них.
Ім тисячей не жаль запропащати марно
Для псюрників, на сукна й галуни,
На різні шарварки;
І думають, що те доложать недогарки,
За які в них щодня
З пекарней колотня.
З рахунком ось таким чи можна быть
багатим,
Да так злигає враг не те худобу — й хати!

ПРАЦЬОВИТИЙ ВЕДМІДЬ

Якось один Ведмідь,
Який мав силу й глузд ведмежі,
Побачив, що його сусід,
Мугир, на верстаці край хижі
З повагою обід'я гнув,
І чув,

Що сим щоденний хліб з сім'єю заробляє.
Розміркував, що й він здорові лапи має,
Й собі вчав гнути ліс;

Озався грюк по гаю,
Все нівець: ясен, клен, дубина, верболіз,
Далеко чуть було його роботу!
Бак Мишка хоч робив в охоту,
Дерев попсув цілісіньку гряду,
Да щось не до ладу;

Потилицю скребе і диба до сусіда:
«Порадь,— вклонившись, проха,—
що це за біда,
Таки ж, здається, й я трощити вмію ліс,
А не зігну й'дного обід'я
До коліс!»

*

«Бач, дурню, слухай що: як до якого діла,
Без глузду — ні до чого сила,—
Казав йому сусід.—
А треба розуміння
Да з працею терпіння;
З сим матимеш дохід».

ПАВУК ДА МУХИ

«Постійте, вражі цокотухи,
Не втечете од моїх рук»,—
Не ухопив у сіті мухи,
З досадою сваривсь Павук.—
Вікна на цілу половину
Снуватиму се зараз павутину.
А то ніби на глум — все мошка попада,
Деінколи комар, се й праці так шкода!»
Почав і заснував. Що ж? Ні єдина муха,
Байдуж, того й не труха;
Лиш тільки набреде, напнеться,
задзижчить
І геть з уривками сітей летить.
Хіба знечев'я так дрібнесенька устряне.

*

Отеж подібно так у нас, миряни!
Дрібний, куди не ткниш, усе йому біда,
Добою за ніщо добуде ще й паличчя,
А в злодья крупного, хоч ізнайшлись
поліччя,
Таки він вирветься хоч як із-під суда;
І хоч його тоді схопили на злочинні,
То скажуть: хай! оставить в підозрінні.

КВОЧКА ДА БДЖОЛА

Десь Квочка зі Бджолою згадала ізмагаться:
«Да ти ні до чого, нікчемная Бджола!

На липі жовкне лист, вже й хоче осипаться,

А ти, як літо є, в безділлі провела;

Знай все одно робила,

Як навісна з квітка

І до квітка летіла.

Од тебе, мов 'д козла,—

Ні дійва, ні руна,

Мої же всі видні слідини;

Да часом бачили тебе і на кидлині,

Ще, кажуть, от тебе бува лиха пеня;

А од мене щодня,

Чи гляне жінка в вічко,

Вже й є свіжісенько яйчко.

Всі знають об сьому».— «Нельзя того

не знать,—

Бджола одповідала,—

Коли чимдуж начнеш над хатой цокотать.

Чи ти ж коли, дурна,

В наш улій заглядала?

Що не несу яець і не даю руна,

Дак вже по-твоему й живу в безділлі;

Не те бреши, кума;

Зі всякого квітка, на всяком зіллі,

Лиш блисне сонця світ,

Беру солодкий мед і віск, вночі на свічі,
Щоб веселить гортань і вічі,
Ще од хороб цілить;
А жало бережу для дармоїдів трутней,
Чи боронитися од злодія да плутней!»

ТЯЖБА

Два лісові Ведмеді бором йшли
Да з медом щільника чимало ізнайшли:
Якийсь литвин утративсь;
Здавалось, краще б їм з'єднатись,
І жодний брат
Узяв без волокит собі, що мусив брать.
Так подивуйся ж на ведмежую натуру:
Ділиться мирно бак ніяк не хочут здуру.
Пішли тягаться в суд. Там сотник з писарем,
Ведмеді ж волохаті,
Всі тії щільники дай важить кантарем,
Щоб певно вже вагу пізнати
І рівно розділити
Без всякої для сторон утрати...
Бо гріх казати: той суд по правді мав робить,
Як той статут і совість нам велить.
Дак що ж? Поки той мед рівняли, тормосили,
По лапам і міху багацько розгубили;
А треба чепурно панам ходить,
То й осмокталися, а неподільчивим
На пай не довелось, смякнувши, й половини.
Знов треба навісним
Жалітись на той суд до полкової
старшини;
А сая знов давай розділ той повірять,
І знов те важити да на паї рівнять;
Ще більше нарядили шкоди!
Уже б, здалося, час собі розміркувать
І позиваться годі,

Дак, бач, шкода; вже очевидячки
Обидвум довелись дрібнії грудочки.
Жалітися треба їм на те рішення
В військовий старший суд.

Подали доношення...,
Не швидко той військовий трибунал
Те діло одібрав
Собі на поваження,
І вже не швидко геть
Черкнув декрет:
«Істці нічим не доказали,
Що ніби ті суди розтринькали їх мед,
І марно нас, панів вельможних, турбували,
Зате же приказали:
Узять з обох в військовий скарб пені
В примір іним, а їм в карання,
Що важив весь той мед, як ка' їх показання».

*

Од тяжби, од позвів нас, боже, сохрани!
Для згоди між собою найгіршая порада
Все-таки краща, чим в суду найлучша звада.

ПАРА ВОЛІВ РУЧИХ ДА ПАРА ЛЕДАЧИХ

Чумак віз з Криму сіль
По парі рогалей двома возами;
Одні же — ручії, є кілька сил,
Тягли поважно самі,
Другі, за ними вслід,
Лінивії, ледачі,
Мов ті погані клячі,
Що треба все їх пугою гонить.
Біда з ними й морока!
Ледве де трапиться де гірка невисока,
То ручії воли
Свій віз уже самі і стягли;
Ледачії ж ніяк: в дві пуги фиста,
Кляне чумак, вони ж од ліні ані з міста.
І треба ручих брать,
В їх хуру підпрягать
Да вдруге бейкаться на гору.
Отеж дождали, як понасть волів у пору,
Всіх разом на луці пустили на траву
І папували теж в одном ставу.

*

Гай, гай! Я міркував, хитавши головою,
Хоч в праці вже іди
Дорогою правою,
Но наші ручий віл одмінної не жди.

ПРАВДА ДА ПРИКАЗКА

Раз Правда голая, як народила мати,
Згадала вирнути колодця із дна,
Щоб між людьми такого пошукати,
Кому б іще вона не ввірилась нудна,
В якого б одігріться в хаті.

І де то? Ще здалі
Втікають геть од ней миряни й королі,
І до змарнілої нема ні в ком жалі!

Ледве не здубла нещаслива.

Аж ось споткалася з ней Приказка жартлива,
Легесенька, не йде — на ципочках біжить,
В одежі пестрої, в міньйонної киреї,
В каміннях дорогих, мов жар, уся бринить,
Здається, що нема і приступу до неї,
Но ласкава до всіх, пустує, реготить.

Оте ж на ній, що є, як роздивиться зблизьку,
Все мишура да скло й здає такого лиску,
Мов самоцвітнее каміння те горить.

«Здоров була,— здалі кричить,— кохана тітко!
Відкіль се ти взялась? Тебе давно не видко;

Що робиш на шляху?»— «Мов за гріхи,
Як бачиш, ізгинаю,—

Йй Правда одвіча.— Ось не знайду стріхи,
Де б одогрітися, і злючих проклинаю.

Прохалася в палаци до царей,
В будинки до панів, у хати до людей,—
В потилицю женуть, як сатани, бояться;

Оце вже хочу знов
В безодню заховаться!»

«А мене всяк зове брехней, а, поздоров,
Шанує да кохає;
Хто є — без мене рта на сміх не розтуляє.
Да й всім я тямлю, що коли кому казать;
А ти мні не здивуйся, тітко,
Що 'це тобі скажу: так не годиться, бридко
У вічі людям лізть, як народила мати,
І щиро в вічі всім колотить і доїдає.
Ось одягни мою міньйонную кирею,
Так приховавшись і лестю да брехнею,
Покращаєш зовсім, одміниш лик пісний!
Да як прийматиме тебе люд навісний;
Ось ке лиш! І мені з тобою буде краще:
Розумний за тебе й мене прилаще,
А дурень і пишний
Зо мною не вижене тебе, піби ледаще!»

*

З'єдналась Правда із Брехнею.
І з той доби під іменем Приказки
Не отстає од неї
І заробляє од людей стріху і ласки.

СОРОКА

Якось із Києва в село
У глуш Сороку занесло.

Там, бавлячись у панства,
Вона набралася і гордування, й чванства,
І пісні сільських птах на сміх вчала гудить:

«Ну як співає Щиглик?

Дже тільки що пищить;

Усе по-старому; а Шпак, а жовтий Чижик,—
Теж все по-давньому, кат знає, як свистить.
Ось Соловей... такн б... дак що ж, одно знай

тягне,

Теж все по-старому, аж гай од пісні в'яне:
Якуюсь вічну веремію плете...

По-новому у нас тепер зовсім не те».

І тільки хто начне співати,

Зараз утне перекривляти,

Що духу є кричить,

Щоб пісню заглушить...

«Да годі ж пасквितься, всетямлющая пані,—

Казали птахи їй.— Чим маєш так гудить,

На ділі докажи дотепи незвичайні;

Які там новії у співах типики?»

«Ну, добре, слухайте,— казала їм Сорока.—

Навчіться, грубії лісовики».

Надулася й втяла свої:

«Скрики, скрики!»

Почувши піснь таку назграбную хвастухи,

Співаки гарнії заткнули ухи.

Нейзгірше сей брехливой птиці
 Чимало жевжиків, урвавшись із столиці
 Вони до нас в святую глуш,
 Набрешуть на вербині груш.
 А ми посміємось тихенько з ледащиці
 Да знов собі байдуж.

РИСЬ ДА КРІТ

Колись-то Рись надібала Крота
Да так його гудила:
«Не бачиш пики дальш із свого кута;
Сліпець! І хата що твоя? Могила.
Вкруги тебе все вічний мрак,
Зарившись нидиш, як той гробак;
А я вкруги на кілька гонів
Все бачу, ніби на долоні;
Бідашного тебе мні жаль.
Послухай, що явля мні висота і даль:
За хмарой, на скалі, орел ягня шарпає,
Ген шуляк знов там туркота дзьобає,
Ось злючий тхір
Убрався у дробиний двір,
Качки із кучі давить;
Ось кіт-понура там вомісто пацюків,
Хазяйську худобу щоб надбавить,
Се дякує за хліб, жре в будці голубів;
Геть-геть в бору ведмідь роззяв пасть багрову,
Шарпає бідну корову;
Ген заєць-неборак попавсь під ніж ловцю,
А се в кущу зарізав вовк овцю;
А чоловік...» — «І годі, сестро, годі!
Мене поза спиной мороз потяг,
Ти бачиш все таке, що наганяє жах,
Забійства, лихо, шкоди!
Перуну дякую, що я удавсь сліпий;
Щоб ще й не чув сього, я б рад,
щоб був глухий...»

*

Почувши бідного Крота бажання,
Собі невільно я митикував:
Яке нудне бува панів вельможних звання!
Чим чуть о вічном злі, іздуру я казав:
Коли б хто мні гроша стонадцять кіп давав,
На стан їх не зміняв по добрій волі
Моєй мізерной долі.

ГУСИ

Із панського двора гевальськеє хлоп'я
Погнало улицею Гусей на вигон пасти;
Дарма що біднее, мов тее ж Гусеня,
А раде, що й воно дождало власті:

Здоровою лозиной
Латало, як попав, отой швадрон гусиной.
Велике діло — власть!

Вона не то хлоп'ят —
Пишить людей. Чи мні ж за се хлоп'я вишити?
Дак Гуси ті не так ізволили судити:

Панка зустрівши на шляху,
Йому жалілися на хлопцеву пиху:
«Де можна ізнайти Гусей, як ми, бездольній!
Хлоп'я, геваленко, лозиной нас стягає,
Ще й паші не дає по вольній,
Да нас, як поросят, куди схотів, ганяє.
Не тямить йолоп сей, що наш шляхетський род
Ведеться од Гусей, що римський чтив народ,
Що Капітолію спасли од Бренна
І пам'ять їх навіть в історії священна,
В честь їх був установлен ход».

«Я чув, а вас за що хотіте щоб вважали?»—
Спитав панок у сих. «Да наші предки...»—
«Чув,

Як ще у школі був.
А ви самі якую пользу втяли?»—
«Да наші предки Рим...»—
«Тю, на дурних! 'дже чув,
Да ви прославилися чим?»—

«Да ще нічим». — «За віщо ж поваження?
Воно й довліє їм: хто бришка дідовським,
Той хлюбиться чужим,
А ви, небоги, ще лиш гідні на печення».

*

Сю приказку ясніш ще б можна столкувать,
Мовля Крилов, дак Гуси зашиплять.

МУДРЕЦЬ ДА СТАРШИНА ВОЙСЬКОВИЙ

Колись, за гетьманщини,
В спасенній Україні
Старшина добрий жив в своїй сім'ї
Із долей; мав всього — і статку, і землі,
Здоров'я й поваження.
Раз на різдво із поздравленням
До його встрияв мудрець
(Як був Сковорода).
Таких тепер дасть бог,
А далєбі — шкода.
Пан рад йому й завів з ним розговори,
Як сам розумний, він того уподобав,
Учився од нього, чого ще не чував,
Із навіженств людей з ним реготавсь
до вмори.
Як кілька днів мудрець у пана погостив,
Зібрався знову в путь і за спину надів
Дорожній клунок,
Старшина дав йому шухлядку в подарунок
І каже, що в ній є алмаз.
«Не треба мні,— казав мудрець,— я всім
довольний,
Я не кохаюсь в тому, мов який князь;
Сам бачиш —
я здоров, як птах у небі вольний.
А з голоду в людей ніхто не пропадав,
Коли людей і сам не руйнував».
Пан старшина незчувсь од дивування
Й прохав у жарти в мудреця,

Щоб він сховав його давання
Для найдурнішого глупця.
Мудрець, узявши, йде, і зграя навіжена
Йому назустріч пре, що ступить тільки шаг.
Не треба тут було ліхтарні Діогена,
Бо дурнів аж кишить в селі і городах!
Який же з них дурніший —
Не швидко розбере і самий розумніший.
Морока мудрецю з алмазом тим,
Сам ледве не зробивсь дурним.
«Ось, — дума, — поплетусь в гетьманську
столицю,
Там хутко збуду цю дурницю».
Приходить. Чує грюк гармат,
У накри довбиш б'є, а сурмачі трублять,
Во всіх церквах дзвонять,
Народ гукає п'яний.
«Чого це, друже? — він у першого
спитав. —
Народ мов іздурів?!» — «А се ж гетьман
обраний,
Бач, їде з булавою! Що 'це рейментував,
Того трохи не вбили,
А били, кілька захотіли,
Да вже у чужину запропастили».
«А глянь же, йон же глянь! — мудрець зараз
пізнав
Свого добродія у новому гетьмані
Й зіпає:
«Стій, здоров, ясновельможний пане!
Чи ти ж мене пізнав?
Як бачу, ти вже й князь!»
«Здоров, мій друже!
Що, а де бак той алмаз?..» —

Синтав його гетьман. «Я з ним тепер ні гадки,
Ти нагадав було мені клопот,
Нехай лиш трошки цей оступиться народ.
Ось той алмаз, візьми, гетьман, свої вигадки,
Не можна од тебе дурнішого знайти,
Ти халепа собі надів, обріть».

ГАДЮКА ДА П'ЯВКА

Гадюка П'явку десь побачивши на рівні,
Казала: «Що 'це ми з тобою в людей не рівні?

Вони мене де нападуть, то б'ють,

А інколь утікають;

Дарма що гарна я. Тебе ж везді шукають

І кров смоктать дають,

Покіль душі твоїй угодно.

Здається, кумонько, се з глуздом щось

не зродно.

Адже обое ми кусаєм, бачся, сходно».

«Ні, кумко,— ся в одвіт,—

Бач, правди нігде діть;

Як я вкушу, я гою,

А ти губиш людей мордацією лихою;

Я добрий черв — ти гад,

Лікарство я — ти лютий яд».

*

Гадюки люте жало —

Се пашквіль змальовало,

Зоїла ядовитий гуд;

А п'явка — критики правдивий суд.

СКОВОРОДА

Давно у нас на Україні
Жив добрий філософ Сковорода;
В його була розумній борода,
Чим в десяти панів підголені чуприни.
Хоч вітром мав набитую кишень,
Ні гадки ні о чім, веселий цілий день,
З свистілкою, з книгою,
Що біг надав,— все радий,
Свободний, ніби птах, сміється на весь ріт,
Що люди між собою гризуться, мов ті гади.
Що ж мав би він робить?..
Скажених сих мирить?
Хай дідько візьметься сам з пугою те
змайстрить!
Колись проміж панів побачив свару, злість,
Несвітськії позви, неситую користь,—
Він кучму нахопив да вдрав у гай, сховався
Да там на самоті до вмори реготався.
«Се сміх на самоті напав Сковороду,—
Хтось нахопившийся з панів його питався.—
Чи се ж із глуздом до ладу?»
«Еге!— відповіда.— Того я регочусь,
Що люд із глуздом не з'єднався,
Хіба їх із'єдна сам дідько да примус!»

ДВА КОТИ

У панському дворі жили коти,
Два рідні брати,
Одрідь знатного Пацюкодава.
Хоч рівні були обох порода й слава,
Не рівне щастя їм, не рівної товстоти:
Івась їв чи схотів і весь заплив у салі,
На нім лиснівся міх;
Бо жмуд лапки давав, робив із себе сміх,
За се ж лукавого і пані, й пан ласкали.
Другий, як розігнав усюди пацюків,
Що вже нігде в дворі — ні у льоху, ні в хижі
Не чуть і дрібною миші,
То й сам вже біса з'їв,
Натщесерце говів,
По суткам не була у його в роті риска
І бідний отошав, як кістка.
Раз крався ринвою оцей понад стріхой,
Аж зирк — Івась лежить в подушці,
як в лодонці;
Роз'ївся, мов опук, напρινдився пихой
І тішиться на сонці.
«Здоров був, Васю! Глянь, а глянь! — Івась
казав. —
А як же ти схудав!»
«Як бач! День і ніч ганяю по амбарах,
У ледовні, у ларах, —
Брат Вася одвічав. — Горливо як служу,
Здається вже гожу,
А з голоду ізгину!..

Ти служиш чим, Івась,
Що так себе одпас?»
«Служу? Нечисте б надало ще турбувати
спину!
Вся служба у мене лежня — диван,
Ось подаю коли пухнаті ладки,
За сее жалують мене і пані, й пан,
І я собі ні гадки!»

*

Отеж, як кіт Івась,
Так бачу не один працює мартопляс...
Як при дворі в тебе нема якої тітки
Або з червінцями, дасть біг, тугой калитки,
То служба й праця — се в пустині марний
глас!
Ні, дядьку, я озвавсь, було колись онее,
Тепер зовсім не тее,—
Дивись, як пан суддя од праць себе одпас.

СНІГУР ДА КРУК

У панському дворі
Жить довелось Круку й співаці Снігуру;
За тихую сього дотепу і співання
Кохали пан і паня.
За те ж і, гріх казать, він під окном сидів
В золоченій дротяній клітці.
А Крук-драпіка так підборканий ходив,
А спав коли в кутку, коли на пічці
І криком уха драв,
Щоб хутко подали чи сира або м'яса;
Да так надоїдав,
Що мусили вгождать зараз того же часа,
Лиш би горлан унявся;
А інколь у стола з тарілки сам хапав,
Хоч ложкой по носу давали ледащніці;
Дарма, а він собі таки не голодав.
Снігур цнотливий був, собі не вимагав,
За те ж по дню сидів без сім'ячка й водиці;
Хоч співи похваляв весь двір,
А не подивляться, чи їсти є в коритці.
«Щось не співа Снігур,— казала пані,—
Да вже не чуть було і вранні.
Глядіть, чи є в його вода!»
Зирк — той задрав лапки. «Да се ж з досади
лопнуть!
А я ж кохала так! Се, далебі, шкода!»

*

Отеж, де є Круки завязаті,— не іздохнуть;
А бідним Снігурам од скромності біда!

ЧЕБРЕЦЬ ДА БЕРЕЗКА

«Як жаль тебе,—
Чебрцю казала так Березка.—
Дрібнее зіллячко, тобой стадчина брезка;
Ледве лиш кроль тебе скубе!
Ось глянь, як угору я в'юсь коло тополі,
Я бачу округи, що діється на полі.
Бач, ген вгорі бринять? То все мої квіти;
А ти, стидкий, не вищ од бугая п'яти!»
«Се так, залізла ти ген високо угору,—
На те Чебрець.— Дак ти ростеш іним на вгору;
Як тебе відти знять
Або тополю зтятъ,
Куди б ти ізгодилась?
Ти б нижче і мене тоді повилась.
Чебрця за гарний пах
І лікарственні сили
Кохають на грядках;
А ви, нікчемниці, лиш добрих поглуштили».

*

Полезний сей чебрець —
Се чоловік-ділець,
Которий на самоті для милої отчизни
Працює, не жалкує житні і сам цвіте
їй росте,
Не сподівається на не чию опору.
Березка ж кволая, що так себе несе,
Чіпляясь за інших угору,—
То панськії синки без глузду і душі,
Які б без тітоньки змарніли у глуші.

МОЛОДАЯ ПАННОЧКА ДА БДЖОЛА

Людмила-панночка, ніби троянди квіт,
Верм'ята, свіжача, колить, як сонця світ,
І зівз полог утпаді, і да пухна да біду
І на мани протпаді, і пухна да біду.
Вона до щирого верцадла підійшла,
Щоб тайни любії увірить другу милу,
Аж дзизь!.. Дзижчить до ней недбалая Бджола.
«Ах лишенько мені,— кричить Людмила

з ляку.—

Рятуйте, дівоньки, Ганнусю, Мино, Гальку!

Женить сього врага!»

Убігли враз дівчата,

Котра з хусткою, із гілкою друга,

Що тісна стала ї хата, і бідний враг,

Спасаючи, усівсь у паини на губках.

Людмила простяглась, зомлілая, на ліжку,

Не стямила сховать пухнаті циці й ніжку.

Підбігла Галька і зняла

Бджолу за крильця.

Зіпа: «Ось я ж тобі! Дай худко мні давитьця!»

«Змилуйсь!— забідкалась Бджола.—

Я помилилася, люба, ласкава пані!

Змилуйтесь! Чи винна ж я, що ви такі верм'яні,

Що гарний ваш роток

Я мала покохать за рози пуп'янок...»

«Ах, Галько, хай летить!— Людмила

ісказала.—

Пусти її у сад.

Вона невинная мене поцілувала!»

І крихта похвали зведе біду на лад.

КРУК

Крук навіжений крав,
Де нападе, срібло, каблучки і намиста
Да бережно ховав
У ринву під стріху в єдино місто.
Моторний Півень, те побачивши, спитав:
«Скажи мні, братику, до чого сі клейноти,
Здається, те надіть в тобі нема охоти?»
«До чого — не скажу,— йому одвітив
Крук. —
Ховаю же на те, аби прибрать до рук».

*

Точнісінько, мов крук, і скнара —
Вражений син,
Він гроші од себе хова під спуд до лара
(Заки не однесе його в могилу мара).
Вони бач мають лиск й тоненький гарний
дзвін.

ТЕРНОВИЙ КУЩ

«Оце проклята хисть!—
Тополь пита Куща.— Яка тобі користь.
Що ти — хто йде — чіпляєш?
Для кого се ти дбаєш?»
«А так,— одвітив Кущ,—
для кого би ще дбать,
А мні лиш би що вдрать!»

*

З сим подобенство має
Потварця, який честь невинних почерняє.

ЛИСИЦЯ ДА МАШКАРА

Найбільший лік
З панів — се кукли із вертепа,
Облуди лиск,
Щоби дурить, ніби дурного кепа,
Поспільства збрід.
Розумний дивиться не тільки на їх рід
Да огляда вкруги, а тільки що примітить?
Не чоловіка в них, а гарную ману.
Зараз її освітить
Да ще й покаже їй правдивую ціну.

*

Лисиця ізнайшла десь кумедійну харю,
Всю розмальовану да гарную на вид;
Вдивлялась майстра дару...
Аж зирк її на спід,
Крикнула, взиривши всю середину пусту:
«Ось пика й гарна бак, та ба, катмає
глузду».

*

Отеж і ви глядіть:
Багацько є з панів подібного товару,
Похожих на таку машкару.

ЛЕВ ДА ЗАЄЦЬ

Лев обнадежив раз
Смішного Зайця лаской,
Щоб сей в пилиповку, в пудний вечірній час
Вельможного побавив казкой.

Вирлатній сей ушак
Так дуже розібрався,
Що у вельможного спитався:
«Чи правда, пане, бак,
Що ніби Півня глас на Льва наводить ляк,
Ніби, як той прокрячить,
То Лев вітка чимдуж і стеженьки не бачить?..»

«Що ж, правди ніде діть,—
На те одвітив Лев.— Трапляються приміри,
Що всі вельможні звірі
Смішать дурницею світ.

І Слон, який гладкий, та утіка од Миші».
«Як так се, бачу, й ми, Зайці,

собі не з гірших. -

Одповідав ушак,—
Не диво ж, що і ми лякаємось собак».

Не диво й нам біди великої жахаться,
Қоли пани дурниць катна-чого бояться.

ДВІ МИШІ ДА ПАЦЮК

Дві Миші тупсали над рудкой,
Знайшли двойко яєць, мабуть, забутих
уткой.

Чому б братерськи їм
Не розділить самим?
Дак ні — дарма що Миші з злидней,
А заздра їх серця ликтала стонегідна:
Бажала жодная у другой пай однять.
Бак силою не узять,
Пішли до Пацюка брат брата позивать.
Заки доперлися дурні, прийняли праці.
Пацюк з усом не раз вмокав в солило пальці;
Прониза, хитрий жмуд
Істратив зуби вже, смакуючи статут,
Прибрав в лапки обидва яйці,
Як водиться, з пихой судді
Казав їм: «Завтра приходи!»
На завтра те ж. І так чимало поводив:
І як перед суддею їстці погнули спини,
То під кінець
Од тих яєць
Обидвум дав самісінькі лушпини.

Чим позиватися — єднайтеся на мир!
І найгірша згода є все краще луччей сварки;
Зрахуйте, що позви, що вийде на шарварки,
А вам остануться лиш кривда да папір.

МОЛОДАЯ МАРТИШКА

Одна дурненькая Мартишка,
Почув од матері,
Що можна смачно з'їсть волоського орішка
(Дак та забула їй сказать, що він в корі),
Полізла на оріх і між гілля усілась,
Втішалась да казилась,
А далі їй зжадалось їсть.
Вона нарвала там плода чимало,
Хотіла всмак удовольнити хисть;
Дурне — один оріх покуштувало,
Да як скривило писк, як терпкий сік
Колом їй стис язик;
Зневагою лихої волі
Вона покидала оріхи долі.
«Вір старой матері, що можна їсть оріх,
Стара, здитинившись, казала се на сміх».
Аж мати йде на ту годину:
«Дурна, дурна! Коли схотіла їсть,
То перш кору гіркую зчисть,
А далій розлупи лушпину,
Тоді коштуй ядра».
Не приймеш праці, то й не діждеш і добра!

КОМЕТА

Недавно десь ученая Сорока
(Е, хрін її не взяв), мабуть, що дока,
Вчала усюди віщувать
(Чи можна віри їй не йнять,
Коль бреше, мов і справжня газета),
Що знов до нас біжить страшенная Комета,
Да вже вбільшки із буханець,
За ней в півнеба хвіст — і мирові кінець!
Бо ся мандрівная, ізбившись з коругу,
Закрутить в зорях фугу,
Напре прямисінько зустріч,
Зіб'є підземний тирч,—
Тоді прощай, оця багнючая планета!
Коли ж не те — за ней услід війна,
Принаймні й сарана
Або вже дорожнета.
Такая вість на всіх нагнала жах:
Як переверне світ, се, далебі, не жарти,
Сороки, самії уперті,
Всі щиро почали вмить каяться в гріхах
І, сподіваючись погибельной години,
Сідали в ніч-пори на самий шпиль вербини
Те лихо визирать.
Якраз в урочний час Комета тиць!— відкрилась
І по небу носилась,—
Да тільки... як би се сказать,
Вбільшки не з буханець, а з гудзь — ні дать
ні взять,
А хвостик куценський, ніби із помело,
І лиха і на шаг нікому не було.

*

Не вірте, що куми о людях komponують,
 Бо бучна їх брехня,
Се рівно — в приказці руденьке мишеня,
Да не такий же й біс, як нам його малюють.

Російські твори

ЛГУН

(Сказочка)

Всяк человек есть ложь, сказал мудрец,
Но лжет иной умно, послушать любо,
Другой неловко, грубо,
Как школьный сорванец.

Частенько я видал: иной прошлец,
Забыв, что лжи сплетать
И грех, людям обидно,
Пускается бесстыдно
Пред всеми лгать.

Напрасен был бы труд разумным убежденьем
Такого исправлять, ему или презреньем
Без гнева должно льстить,
Иль, выслушав с терпеньем,
Его ж монетою, искусно заплатить.

Вралев-барчук, слепого счастья сын,
Окончив дома курс у сорванцов французов,
Чтоб устриц всмак поестъ, попить заморских
вин

И света посмотреть, засев в каретный кузов,
На почтовых с мосье Фуфу пустился в путь.
Проспав в карете с пустою головой,
Кто глуп, как столб, на мостовой,
Возможно ли узнать, что делается в свете,
Тому, кто не хотел познать страны родной,
Нужды нет; вы развесьте только уши,
Такой востряк, на откуп взявши ложь,
Божиться рад, что есть еще в Венеции Дож,
Что видел на осине груши;
Что в малом городке одном
В Италии (в Лоретте)
Стоит тот самый божий дом,
Который строен был из камней в Назарете;
И он по милости своей
За итальянцев лесть, разбой, коварство,
Оставя продово царство,
Примчался к ним целком без помощи людей
По воздуху, поверх морей.
Но вот Вралев, здоровье сбыв и нравы
В гнезде разврата, нег, среди Пале-Рояль,
Всех видов испытал цитерские отравы,
Любовлеу блажь и шаль;
С полицией, кончив счет, опорожнив шкатулку,
И по Евроне тем свершив свою прогулку,
Был принужден скакать домой,
Блистать в стране родной
Где можно лживым просвещеньем.
Вот прискакал. Старик сына обнял
С восторжным умиленьем;
С слезами на очах его внимал.
Чтоб радость разделить с родными и соседом,
Он всех просил к себе попотчевать обедом
Наполнилось гостей, и пир пошел горой.

А той порой сынок бесстрашно, как герой,
Пускать в глаза стал пыль
И бредни выдавать за быль.
Любители чудес глазели, восхищались,
А люди умные, качая головой,
Нахальству удивлялись
И тихо меж собой
С улыбкою шептались.
Меж ними тут гостил один моряк,
За то, что все молчал, казалось, был простак.
Он был знаком со многими морями,
Где с юных лет служа с российскими орлами
Умел нередко лавры жать.
«Однажды... Вот беда, не вспомню где,
на бале...
(Так господин Вралеv пустился врать)
Но вы не думайте, чтоб я хотел солгать...»
«Помилуй бог! Я знаю, это в зале
Случилось в замке Ври»,— прервал его моряк.
«Так точно,— продолжал востряк,—
Представьте, видел я какое чудо!
Нас двести душ сидело за столом
И вдруг несут огромно блюдо.
На нем целком
Вареный артышок величиною с дом...»
«Я верю, точно так,— прервал его шутливо
Наш опытный моряк.—
А я другое видел диво
И также не пустяк,
Как ваше справедливо:
В проезд мой близь Болоньи
Стоял, не меньше колокольни,
Копченый в саже весь большой горшок».
«Вы шутите, не может статься».

«Поверьте, странным то не должно вам
казаться,

В нем сварен был ваш артышок».

Не можно было не смеяться,

Раздался общий смех.

Вралев поклялся впредь не лгать при всех.

Но чтоб совсем уняться —

Помилуй бог, никак не мог.

СОКРАТОВ ДОМ

Сказочка

(Подражание Лафонтену)

Сократ в Афинах строил дом,
И всякий находил пороки в нем:
Один, что внутренность, чтобы сказать
без лестн,
Его не отвечала чести;
Иной хулил фасад,
Иной, что весь он — невпопад;
Но все согласно утверждали,
Что комнаты чрезмерно малы:
«Ну, что это за дом,
В нем тесно жить вдвоем!»
«То правда, что покои тесны,—
Сказал Сократ.—
Но если б в них со мной один жил друг
нелестный,
Я б счастлив был стократ.
Для истинных друзей пространна и лачуга!»
Он правду говорил как опытный мудрец.
Богач себе найдет четыре, больше друга.
Но верит им один глупец.
Теперь название друг всегда у всех готово:
Грозят ли, бьют кого, им утомляют слух.
Нет чаще ничего как слово,
Нет реже у людей как друг.

ГРОБНИЦА АГАМЕМНОНА

(Баллада)

Луна в пучине задрожала,
Сокрыла в Понт кровавый зрак;
От норда туча набежала,
На берега простерла мрак;
Лишь молния виясь сверкает.

Вдруг бурей бездна закипела,
Взбугрил поверхность морь Бугрей;
Дубрава страшно заревела
Над гробом у царя вождей;
Главою мрачной помывая.

От громов ярых отзывались
Пещеры и пустынна дебрь;
Дрожа все звери укрывались,
Залег в тростник свирепый вепрь;
Один Орест во тьме скитался.

Корабль, в котором плыл несчастный,
Разбил о брег насытый вал;
Но рок безжалостный, ужасный
Его для мщенья сберегал;
Чтоб злым воздать цареубийцам.

Кому отмстить велите, боги!
Кого он должен поразить?
Чтоб совершить веленья строги,
Его влечете кровь пролить —
Родимый на костях родного!

Вспылав любовью, Клитемнестра
Забыла клятвы, честь, закон;
Сгубив отца, изгнав Ореста,
Эгиста возвела на трон
Великого Агамемнона.

Эгист убийца, похититель
И царева ложа и венца,
Был злейший враг, Атрид гонитель,
Не зная свирепости конца,
Искал везде убить Ореста.

Сын, вняв во сне богов веленьям,
Всегда бежал родной страны,
Мерзил, страшился исполненья,
Искал опасностей, войны,
Но алчна смерть его щадила.

Нет, ни мечи, ни бури грозны
Судеб не в силах пременить!
Все ухищрения ничтожны,
Коль уж велят удар свершить.
И вот Орест на бреге отчем.

Не знал несчастный, где скитался,
Блеск молний путь ему светил.
Под свод древес густых пробрался,
На влажную землю пал без сил;
И сном смежились его вежды.

Атрид в кровавом привиденьи
Явил ему свой скорбный вид,
Молил его об исполненьи
Веленья страшных эвменид,
Воздать убийцам злою смертью!

Орест не мог обрести покоя,
Где прах его отца коснил,
Царя, кем покорена Троя;
Коль час отмещения приспел
И он орудьем избран мести.

Перун вмиг яркий, быстротечный
Взвился и гордый дуб сразил,
И запылал во мгле трехвечной,
Страну окрестну озарил;
Орест узнал Атрид гробницу.

И змеи фурий с адской злобой
Вдохнули в сердце люту месть;
И кровь вскипела в нем с утробой,
Вспыхнула оскорбленная честь;
Отмстить над прахом он поклялся.

И зрит дрожащи в отдалении
Горящих светочей огни,
И ход жрецов во облачении,
За ними жертвенны овны,
Народ, Эгист и Клитемнестра.

И строй в порядке протяженный
Ко гробу медленно идет,
И с бледным царь челом смущенный
Сам жертву к алтарю ведет —
Тень умирить Агамемнона.

Атрид с угрозами являлся
Цареубийцам день и ночь,
Их дух злой местию смущался,
И сон бежал очей их прочь.
Злодей спокоен быть не может.

Оракул в Дельфах Аполлона
Велел, чтоб совесть утешить,
Успокоить тень Агамемнона,
Его прах кровью напоить!
Уже готовые и жертвы.

Орест дрожим гневным оком
Глядит на мать и на царя,
Как лев на тигра быстрым скоком,
Вмиг рынулся до алтаря;
Убийц поверг на гроб кинжалом.

И черна кровь, кипя, забилась,
Гортани страшно заревли,
Горница кровию облилась,
Их души в Тартар потекли;
Объял сердца народа ужас.

Весь сонм рассеялся в смятении,
Казалось фурии гнали вслед,
Эрева страшны привиденья,
Ярясь грозили тучей бед,
За смерть Атрид и Клитемнестры.

И слышно было завыванье:
«Измену и цареубийц
Богов постигнет наказание,
Их месть не разбирает лиц,
Чтоб страх вдохнуть в сердца злодеям».

3 циклу
«Сто басен в четверостишиях»

(Подражание Мольво)

СВЕТЛЯК

Под розой в сумраке сиял червь лучезарный,
Змей лютый, зашипя, в него свой яд пустил.
«Что сделал я тебе, злодей коварный?» —
Спросил Светляк. «Что сделал?.. Ты светил».

МЯЧ

Лаптя, швыряя Мяч, над ним шутила:
Бедняк из бока в бок, то вверх, то вниз летел;
Истцы! Судьбы неумолимой сила
Назначила вам удел.

ПРОХОЖИЙ И РАЗБОЙНИК

Прохожий лесом шел, от страха громко пел.
Вор думал: «Этот гол, а то б шуметь не смел,
Ему разбой — не страх; голяк не стоит раны»
Лжешь, изверг!
Он поет, чтоб спасти туги карманы.

ПРИДАННОЕ

«Возможно ли так пламенно любить?
Мне жаль, ты втюрился по уши».
Любовник отвечал: «Да как же быть?
Ведь за душой ее приданные есть души».

МАРТЫШКА

Мартышка, вздев кафтан ученого, парик,
Взмостясь на кафедру, шумела и журила;
Толпу глупцов своей одеждой обольстила.
Снесь глупости дает нередко важный лик.

МОТЫЛЕК И ГУСЕНИЦА

Блестящий Мотылек кричал: «Какой урод,
Ты, Гусень, жалкое творенье!»
А тот в ответ: «Мой сын, мое рождение,
Как скоро ты забыл свой род!»

•

Злой Волк, свая Козу, хотел ее сожрать,
И тешился злодей: вот голод мой утушен!
Но Лев не дал Козы, Волк принужден бежать.
Трус зол, а доблестный всегда великодушен.

ПОЭТ

Один Поэт, достигши в знать,
Ногами лиру стал топтать.
Феб, видя то, сказал: «Родясь ослом,
Глупец, гнушаться б мог своим тяглом».

ДРОЗД И ПЕТУХ ИНДИЙСКИЙ

Петух на берегу смотрел, а Дрозд тонул.
«Как жаль! Берись ко мне, пет, погоди,
так хуже.
Сердечный, жаль тебя, утонешь в этой луже!»
Чем бы советовать, ты б руку протянул.

ОДУВАНЧИК

Цветок тщеславился, пушком одетый вокруг.
Дитя им тешилось, нечаянно дохнуло
И легкий шарик сдуло.
На спесь дохни беда, и спесь исчезнет вдруг.

ВОЛК

Пастух в овчарню взял воспитывать Волченка.
Кормил он тих, смирен, хорош,
как собаченка.

Стал Волком — хватъ Овцу да в бор унес.
Как Волка не корми, а он все смотрит в лес.

ПЕРЕВОДЧИК

Мартышка корчила большого господина:
Дай, думала, еще звезду его надеть.
Что ж, сделалась еще смешнее образина.
Здесь переводчики и вам совет.

ОСЕЛ И БОРЗАЯ СОБАКА

Развесья уши, шел Осел стезей.
«Вот захочу,— сказал Борзой,—
Опережу его тотчас, мне бег — забава!»
Опередить Осла — ну что за слава.

МУДРЕЦ И НЕВЕЖДА

«Зачем ты дорожишь своим уединеньем?» —
Раз Мудрого спросил Невежда с удивленьем.
А тот с досадою ему в ответ сказал:
«Ты встречей здесь цену его мне доказал».

СКУПЕЦ

На кучах золота исчах Скупец
От голода в своей окованной скарбнице.
Вот эпитафия к его гробнице:
Он умер и добро тем сделал наконец.

БАРВИНОК

«Я не боюсь времен годичных изменений, —
Барвинок говорил, — не вреден мне туман,
Не грозен снег, ни ураган».
Ты бодр и юн всегда в порыве, светлый Гений

Примѣтки

Літературна і наукова спадщина П. П. Білецького-Носенка досить розмаїта і багатогранна. Перу письменника належать оригінальні поезії, байки, казки, переклади і переспіви, прозові і драматичні твори, літературно-критичні розвідки, лінгвістичні та історичні праці, «Словарь немецких писателей», «Словарь малороссийского, или юго-восточнорусского языка» тощо. За життя П. П. Білецького-Носенка була надрукована лише незначна частина його творів, зокрема у газеті «Полтавские губернские ведомости»: «Суеверия малороссиян, сохранившиеся в памятниках словесных», «Статистическое описание г. Прилук», «Биография. Полковник прилукский Иван Еремеевич Нос», «Исторические сказания о Иване Золотаренко», «О языке малороссийском», «О первых гражданских буквах в России» та ін.

Вже після смерті П. П. Білецького-Носенка в 1871 році син Петро, як свідчить його лист до О. Я. Кониського від 28 квітня 1877 р. (Відділ рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, ф. 77, № 125), вів

переговори з київським видавцем Є. Федоровим про видання творів батька. 9 березня того ж року було підписано й умову з Є. Федоровим про видання творів П. П. Білецького-Носенка в п'яти томах тиражем 1200 примірників кожен том: I—II томи — «Байки» (20 друкованих аркушів), III том — «Казки та балади» (15 друк. арк.), IV том — поема «Горпинида, чи Вхопленая Прозерпина» та «Пасечник...» (11 друк. арк.), V том — «Словарь малороссийского, или юго-восточнорусского языка (30 друк. арк.). Систематизоване видання не було здійснене, хоча більшість із запланованих творів побачила світ, зокрема з друку вийшли окремими книгами поема «Горпинида, чи Вхопленая Прозерпина» (1871), збірка «Приказки» (1871), збірки «Гостинець землякам. Казки сліпого бандуриста, чи Співи об різних речах», (1872), «Пасечник, или Опыты пчеловодства в южной полосе России» (1872) Видання «Словаря малороссийского, или юго-восточнорусского языка» було здійснене тільки в 1966 році (П. П. Білецький-Носенко, Словник української мови. Підготував до видання В. В. Німчук, К., Вид-во «Наукова думка», 1966).

Частина творів П. П. Білецького-Носенка лишилася в рукописах і зберігається переважно у відділах рукописів Центральної наукової бібліотеки АН УРСР (чорновий автограф роману «Зиновий-Богдан Хмельницький. Историческая картина событий, правов и обычаев XVII века в Малороссии. МДСССХХІХ», «Фольклорные и этнографические записи», «Ломоносов и Державин — величайшие лирики российские. Сравнение» тощо) та Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР (автографи й списки оригінальних і перекладних поезій, афористичних висловлювань тощо).

У даному виданні поезія П. П. Білецького-Носенка представлена зразками з кожної його друкованої збірки,

а також з неопублікованої до цього часу художньої спадщини.

Тексти подаються за сучасними нормами правопису із збереженням деяких лексичних, морфологічних і фонетичних особливостей мови поета.

УКРАЇНСЬКІ ТВОРИ

ГОРПІНИДА, ЧИ ВХОПЛЕНАЯ ПРОЗЕРПИНА

Поема написана у 1818 р. Уперше опублікована окремою книгою в 1871 р.: «Горпинида, чи Вхопленная Прозерпина, жартливая поема в трьох піснях. Скомпонував Павел Білецький-Носенко, Київ, у друкарні Є. Я. Федорова, 1871».

Повністю передруковувалась лише за радянського часу — у збірках: «Українські пропілеї», т. I, Х., ДВУ, 1928, (стор. 181—229), «Бурлеск і травестія в українській поезії першої половини ХІХ ст.», К., Держлітвидав України, 1959 (стор. 105—145).

При поясненні малозрозумілих сучасному читачеві слів використано «Словарь малороссийского, или юго-восточнорусского языка» П. П. Білецького-Носенка.

Ке мені бандуру. Ке, кете—дай, подай, дайте, подайте.

Як вчав її Плутон кохать. Плутон (у грецькій міфології — Аїд) — брат Юпітера, бог підземного царства.

Навіщо свіжа інокрена. Іппокрена—за грецькою міфологією, чарівне джерело на вершині гори Гелікон, що з'явилося від удару копита коня Пегаса і мало чудесну властивість надихати поетів.

Нехай кипить смачна варена. Варена, варенуха—хлібне вино, варене з сухими фруктами, медом і різними прянощами.

Смієшся, жвава Пієрида. Пієрида — муза, у переносному значенні — патхнення.

Родзинки, ніби ми кислці. Родзинки — ізюм.

Погварці не кривили суд. Потварець — наклепник, обмовник.

Ось там жила Церера-жінка. Церера (у грецькій міфології — Деметра) — сестра Зевса, богиня родючості і землеробства.

В тім на Овідія пошлюся. Овідій Публій Назон (43 до н. е. — 17 н. е.) — відомий римський поет.

Тут хлярить дощ, і вже, як хлюща. Хлярить дощ — дощить; хлюща — злива, змоклій до кісток.

Бо з доглядом дає Зевес. Зевс (у римській міфології — Юпітер) — цар богів і людей, бог неба, грому і блискавки.

Савоець — пташок, цуценят. Савоець — італієць (від Савойя, провінція в Італії).

Дій злищювався в чоловіка. Дій — Зевс.

Геть кинув рясу да клобук Клобук — шапка на голові первосвященника.

Піп ім'я дав їй: Прозерпина. Прозерпина (у греків — Персефона, Кора) — дочка Юпітера і Церери, викрадена Плутоном, стала його дружиною і богинею підземного царства. За міфічною легендою, розгнівана мати позбавила ґрунт родючості. Боги дозволили Прозерпині певний час бути на поверхні землі з матір'ю. Саме тоді пробуджувалась рослинність, все цвіло.

Зсурганить на ряднину мичку. Сурганити — прясти.

Раз якось Феб ізбився з шляху. Феб (у грецькій міфології — Аполлон) — бог сонця, покровитель мистецтва, а також бог — провидець майбутнього.

А в нас — ні вон без каплоуха. Капловух — капелюх.

Везді юга, тоска 'д нудоти. Юга — сухий туман в жаркий день; гарячий, сухий південний вітер.

Паливода! Ти з'їхав з круга. З'їхати з круга — здуріти, з'їхати з глузду.

Пойду до Борей-пана. Борей — за грецькою міфологією, північний холодний вітер, що приносив зливи, грози і сніг.

Ось там з морозу буздигарня. — Буздигарня — будка, невеличка будова, кругла альтанка.

В гайно із снігу... Гайно — лігво собаки, свині тощо.

Ну, сількісь! Сількісь, сількось — згода, добре.

Сатурненко, панок морей. Сатурн — староримський бог посівів, міфи про якого були ототожені з грецькими міфами про бога часу Кроноса.

Бо той набреше як Еолу. Еол — за старогрецькою міфологією, бог вітрів.

Неначе по мантилі дяк. Мантиула — обід на поминках; ласощі.

Вмиг шура з вихром набіжала. Шура — хуртовина.

Замість цибулі з каюками. Каюк — вид човна, корабля.

Гуляє з басом між ятками. Ятка — палатка для торгівлі на базарі, ярмарку.

Тій пинфу ткне, а тій тумак. Пинфа (тинфа) — щиголь в піс.

Мов ожег, з полум'я да в жар. Ожег — кочерга.

А дід, вращать як утомився. Вращати — блювати, пудити; вивергати, викидати.

Починок ткнула за ікону. Починок — пряжа, намотана на гребені.

Запаску натягла червону. Запаска — тут: жіночий шерстяний кольоровий фартух.

Щоб хомути не надівать. Йдеться про стародавній звичай, за яким на другий день після весілля, тобто в понеділок, молоду, що загубила невинність ще до шлюбу, водили по селу в хомуті.

Взяли гладуш і буханець. Гладуш — глечик.

Да всі зіпали толокою. Зіпати толокою — кричати разом, гуртом.

На яку льос укаже дівку. Льос — жереб.

Шипшини, стократи, барвінку. Стократи — маргаритки

Купить збачала мусулса. Мусулс — напій: вареннй мед, настояннй на плодах, з яких злита наливка.

Вода огненна! Оковитка! Оковитка, оковита — горілка вищої якості.

В средущі регіт, гострота. Средушка — середина.

На дні ж саом кишать: огурство. Огурннй, огурство — впертнй, завзятнй, вперто, завзято.

Та пряда, реготить... Прядати — скакати.

Божки ліснїї: Пан і Фавни. Пан — за грецькою міфологією, бог лісів і гаїв; Фавн і Фавна — римські боги лісів і полів.

Дріяди ж скромнїї гаїв. Дріяди — німфи — у грецькій міфології покровительки дерев. Греки вірили, що дріяди живуть і умирають разом з деревами.

Наче палипони з бородами. Палипони — розкольники (прим. П. П. Білецького-Носенка).

Знечев'я ткнулась в очі Прісі. Знечев'я — несподівано, раптово, враз, зненацька.

Згубивши плахти і глечі. Плахта — жіноча одежа замість спідниці: шматок грубошерстої тканини вдвоє складений і обгорнутий навколо талії.

Світ ясний осіяв гебан. Гебан — ебенове або чорне дерево.

Се Етну прірва розбирає. Етна — вулкан в Сіцилії.

Все лихо нарobili транти. Транти (транди) — танці.

Тіфей Вернигора з Гіганти. Тіфей (Тіфон, Тіфоей) — за міфом, молодший син Геї (Землі) і Тартара (володаря підземного царства), народжений після перемоги богів над титанами; чудовисько з сотнями зміїних голів, що ви-

вергали полум'я. Тіфей боровся із Зевсом за владу, був переможений і кинутий у Тартар.

Данайки з кобзой да цимбал. Данайки (Данаїди) — за грецькою міфологією. 49 дочок Даная, сина єгипетського царя Бела, що у шлюбну ніч убили своїх чоловіків і за це після смерті були приречені навіки наповнювати водою бездонну бочку.

Під Етну їх запер в мшаник. Мшаник (омшаник) — приміщення, в якому взимку зберігаються вулики з бджолами.

Да грізно на товпиг сварись. Товпига — товстий, незграбний чоловік або жінка.

Чуть не схопив пан лихомайку. Лихомайка — чихоманка.

Звелів ладнати чортопхайку. Чортопхайка — візок, одноколка.

Що гарбали, мов ті граблі. Гарбати — хапати, грабувати, брати.

Пекельний обстругав скобель. Скобель — пробій.

Руссо — за швірень... Руссо Жан-Жак (1712—1778) — видатний представник французького просвітительства XVIII ст., один з основоположників французької буржуазно-демократичної літератури.

З Вольтера видута мазниця. Вольтер (1694—1778) — великий французький письменник, один з видатних діячів французького буржуазного просвітительства XVIII ст.

Гвіздки, ремні, ужівки, спиці. Ужівка — мотузок.

Наприндивсь — під рундук піддав. Рундук — ганок.

Які для флінки іменин. Флінка — любовниця (прим. П. П. Білецького-Носенка).

Ткнув їдкі хорому пигульки. Пигульки — пілюлі.

Екстрактом з сулеми, з майками. Майка — хрущ.

За гроші казять наш статут. Казити — викривляти, спотворювати, псувати.

Там душепагубні пранцюзи. Пранцюз — француз.
Од трясці стогне до умору. Трясця — струс, лихоманка, трясучка.

Тушкуйте свіжим кізяком. Тушкувати — тушити, пачквати.

Венера, прелестей, любви. Венера (у грецькій міфології — Афродіта) — богиня краси і кохання.

Богиня жарт і лиховані. Лиховання — любострастя, залищання.

Зняла кораблик з голови. Кораблик — жіночий головний убір з парчі або бархату з хутряним окомом. Шапка нагадувала форму корабля, звідси й назва «кораблик».

Зараз покличте Купідона. Купідон, або Амур (у грецькій міфології — Ерот) — син Венери, бог кохання.

Вже з піснею Нептуну в честь. Нептун (у грецькій міфології — Посейдон) — брат Юпітера, бог морської стихії.

Широкий ніс висить, мов прах. Прах — праник (товстий дерев'яний оцупок) для вибивання мокрої полотнаної білизни.

Ніби литовська мальгерка. Мальгерка (магерка) — високий капелюх без полів.

Де глянь — все китиці, кутаси. Кутаси — китиці на одязі.

На товстім пузі суті паси. Сутий — чистий.

З саєти гданської жулан. Саєта — тонке сукно яскраво-червоного кольору.

Да ще й єдвабой гаптовані. Єдваб — шовк.

До ляс утікать ляху. До лясу — польська ідіома, що визначає втечу.

Наяда се були могуча. Наяди — за грецькою міфологією, німфи вод.

Вирлатий жах все гнав бичем. Вирлатий — витрішкуватий.

Аж Цербера почула скигль. Цербер — у старогрецькій міфології триголовий пес, що охороняв вхід до підземного царства.

А інші Олімп кляли. Олімп — найвищий гірський масив на півночі Греції, на кордоні з Македонією. У грецькій міфології — місце перебування богів. Пізніше, в епоху Риму, часто вживається в значенні неба, місця, де мешкали боги.

Горючої сіркою нашмарован. Шмарувати — мазати.

Тим цінь кип'ячу в глотку лили. Цінь — оливо.

Пшениця золота мшилась. Мшитись — рости густо подібно моху.

На них путівки медовії. Путівка, путівочка — скоро-стигле яблуко.

Де глянь — кумедії, розривки. Розривки — розвага.

Все грища: ті гуляють в кепа. Грати в кепа — картярська гра, грати в дурня.

Були там всякі лагомини. Лагомини — ласощі.

Що гарно слухати й для бак. Баки — очі.

Навіщо кучма й кобеняк. Кучма — хутряна шапка.

Як пред орацей сільський піп. Орація — вітальна промова.

Розлютувавшись, як Мегера. Мегера — за старогрецькою міфологією, одна з трьох богинь-месниць; уособлення гніву.

Так любо — хоч гуляй в краглі. Гуляти в краглі — грати в кеглі.

В болоті, в опарах, везді. Опар — вир, випарування.

Бліда, в руці ставник горить. Ставник — велика воскова церковна свічка.

Се певна відьма чи й упир. Упир — перевертень, вовкулака.

Як ось добралась Елевзини. Елевсин — місто поблизу Афін.

Де Церій був тоді царем. Церей (Келей) — елевсинський цар, сина якого — Трінтолема — Деметра, бажаючи дати безсмертя, клала в огонь.

А ніччю викрадала з дітькою. Дітька — дитяча кімната.

Дак злючая богиня Діра. Діра — друга назва Фурії (прим. П. П. Білецького-Носенка).

Церей натяг руду кирею. Кирея — стародавній чоловічий плащ.

Лани заглохнули звонцем. Дзвонець — дзвоник (бот).

Оддать її до калавуру. Калавур (від «караул») — варта.

Аж тиць — у вічі Аретуза. Аретуза — за міфом, одна з німф моря, у яку закохався бог річок Алфей. Рятуючись від нього, вона втілилася в джерело; але Алфей зробився річкою і його води з'єдналися з водами Аретузи.

Ти чула, може, як з Еллади. Еллада — спершу область і місто в Фессалії, пізніше — назва Греції.

Трохи у Стікс і Флегетін. Стікс і Флегетон (Пірифлетон) — за античною міфологією, річки у підземному царстві.

І вже зовуть її Геката. Геката — могутня владчиця землі, моря і небес, подателька урожаю і багатства, пізніше — богиня привидів, покровителька тіней у підземному царстві.

Собі шукаючи жирей. Жири — жолуді.

Де працю люблять — не угайку. Угайка — згаяний, марно витрачений час.

Натерла щоки манією. Манія — фарба.

У серпанкову намітку. Намітка — жіночий головний убір: покривало з прозорої тканини (серпанку), яке посили поверх очіпка.

Тоді кутю з ситою лигав. Кутя — страва із ячмінної або пшеничної крупн з медом, яку їдять на різдвяний святий вечір, а також на поминках.

Вживає, що дає олтар. Олтар — місце для жертвоприпесення, а також — частина культового приміщення, де відбувається богослужіння.

Обох Ерот щоб заневолів. Ерот — Купідон.

Гукнув — і Ерм умить явився. Ермій (Гермій, Гермес; у римській міфології — Меркурій) — син Зевса і Майї, німфи гір; бог-вістун, покровитель мандрівників, пастухів, купців, злодіїв, бог торгівлі і прибутку.

Шукала в Кер'ї Ендимона. Ендиміон—міфічний юнак, якого за красу Зевс узяв на небо. Там він закохався в дружину Зевса Геру, і той покарав його, заглибивши у вічний сон.

Зевес з Церерой куликали. Куликати — піжитись, кохатись.

А ні... буде рости метлиця. Метлиця — трава, вид польової осоки.

Вписав на пам'ять в полустав. Полустав, полуста-вець — церковна книга, святці, молитовник з місяцесловом.

Покіль рум'яная Аврора. Аврора (у греків — Еос) — міфічна богиня ранкової зорі.

Зелений кунтуш посвятний. Кунтуш — довгий кантан з тонкого сукна або шовку з одкидними рукавами.

Марс верхи на галанськiм півні. Марс (у грецькій міфології — Арей) — бог війни.

Бахус в короткій кожушині. Бахус, або Вакх (у грецькій міфології—Діоніс)—бог рослинності, покровитель виноградарства і виноробства, один з найпопулярніших богів древньої Греції.

Фетіда — за античною міфологією, одна з німф моря.

Діана верхи на собакі. Діана (у грецькій міфології — Артеміда) — одно з найважливіших божеств у древніх греків, сестра Аполлона.

Паллада гордо на сові. Паллада—Мінерва (у греків—Афіна), одне з головніших божеств Греції. За античними міфами, богиня неба, повелителька хмар і блискавок, покровителька родючості, мирної праці.

Бо грацьї вбори їй змишляли. Грації (у греків — Харіти) — міфічні божества родючості. Згодом богині краси, радості.

Вже Геба з ручим Ганімедом. Ганімед — син дарданського царя Троя, надзвичайної краси юнак, викрадений богами Олімпу, улюбленець і виночерпій Зевса.

Аж їде з жемчуга берлина. Берлин — велика карета.

Услід підскочила каруца. Каруца — карета.

В ній бучна, вся в каміннях Луца. Луца, Люцина — одне з прізвиськ міфічної богині Юнони (Гери) як покровительки шлюбу.

На козлах з свічкою Гіменей. Гіменей — бог шлюбу у грецькій і римській міфології.

Роздався грук із муцирей. Муцир — мортира.

Найгірш, як Марс пішов вєгері. Вєгеря — танець.

ІЗ ЗБІРКИ «ГОСТИНЕЦЬ ЗЕМЛЯКАМ»

Збірка з'явилась друком у 1872 році: «Гостинець землякам. Казки сліпого бандуриста, Чн співи об різних речах. Скомпонував Павло Білецький-Носенко, Київ, у друкарні Є. Я. Федорова, 1872».

Збірка складається з трьох розділів: «Казки» (14), «Балади» (4), «Приказки» (10). Уміщені тут твори напи-

сані в 10—20-х роках ХІХ ст. Про це свідчать, з одного боку, «Материалы для биографии П. П. Белецкого-Носенко, составленные одним из его воспитанников, 1861», де зазначено, що «Сказки на малороссийском языке» (23) написані близько 1812 р., «Баллады на малороссийском языке» (15) — між 1822—1829 рр. (Відділ рукописів ЦНБ АН УРСР, № 1 294), а з другого боку, неопублікований роман П. П. Білецького-Носенка «Зиновий-Богдан Хмельницький. Историческая картина событий, нравов и обычаев XVII века в Малороссии» (Відділ рукописів ЦНБ АН УРСР, № 1 706; Відділ рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, фонд 85, № 1), чорновий автограф якого датований 1829 роком і до тексту якого ввійшли власні поезії автора — «Нетяг», «Лицвин да Українець», «Цнота», «Ївга» та інші твори, пізніше опубліковані у збірці «Гостинець землякам. Казки сліпого бандуриста, чи Співи об різних речах». Крім того, зберігся окремий автограф балади «Ївга», датований автором січнем 1828 року.

Тексти подаються за першодруком.

К а з к и

У цьому розділі збірки надруковано такі казки: «Три бажання», «Недоук, чи дивний ожег», «Кумедійщик» «Навісна», «Лицвин да Українець», «Махам-шинкар да Охрім-свинар», «Чудовая вода», «Мильні баньки», «Помилки», «Пан писар», «Вовкулака», «Невозможнее, чого сам біс не здужа зробить», «Добриня да цуцик», «Урок панам (подражаніє Вольтеру)».

Три бажання. Із ворога свого шузує. Шузувати — насміхатися, глузувати.

І панську вимантачить ласку. Мантачити, манти́ти — просити, каню́чи

Де баба, крутячи починок. Почино́к — див. прим. до поеми «Горпинида...»

І довго б здуру віншувала. Віншувати — лаяти; по-здоровляти

І Лелин жар в блакитних жилках. Лель — бог кохання у древньослов'янській міфології, відповідав античному Амуру (Ероту).

З усами кунтуш, панська шуба. Кунтуш — див. прим. до поеми «Горпинида...».

Очіпки, плаhti да шпоньки. Плахта — див. прим. до поеми «Горпинида...». Шпонька — запонка.

Як наша корга кочергою. Корга (кирга) — лайливе слово: стара бридка баба.

І ніс з кишкою моєю драпині. Драп, драпиня — граф, графиня.

Ійон же, йон! Лукавий біс! Ійон же, йон — бач який, Іносе; що вже маю дія́ть. Іносе — згоден, добре, нехай.

Чим латво б можна бучно жить. Латвий, латво, — легкий, легко, без ускладнень.

К у м е д і й щ и к. І куций певно в кепа. Кеп — дурень.

З моргулями, як добрий був Сократ. Моргульці — очі.

Один савойський жмуд. Савоєць — див. прим. до поеми «Горпинида».

Дробушки тупати, влад стукать трипака, садити гайдуга. Дробушки, тропак — швидкі танці. Садити гайдуга — танцювати навприсядки.

Горливо так возився. Горливий, горливо — щирий, вірний, старанний, щиро, вірно, старанно. Тут у значенні: старанно.

Здавалося, фігляр природу звитенжив. Фігляр — фокусник, кумедник. Звитенжати, звитяжати — перемогати.

Із диких лісових тавлинців. Тавлинець — горянин.

Лиш царину пропхнувсь, озвався собачий вий. Царина — застава в селі чи місті при вході (в'їзді) до них.

Як казять нам статут... Казити статут — див. прим. до поеми «Горпинида...».

Мильні баньки (подражаніє Дмитрієву). Та худко розгадав, що нудно прасольством. Прасольство — дрібна торгівля в'яленою рибою і сіллю.

Добув алтинного стола. Алгин — старовинна трикопійна монета. Алтинний стіл — трикопійний стіл.

Розумним ізроблюсь, хоч пер дяку не драв. Пера драги — вчитися.

Да удягнуся у саєтнії жупани. Саєта, саєтний — див. прим. до поеми «Горпинида...»

Будників сіл, садів. Будник — робітник поташні.

А з ними латво те... Латво — див. прим. до поезії «Три бажання».

Да оковиточки й наливки не жалкуй. Оковита — див. прим. до поеми «Горпинида...».

Вишнівка, мусулис! — рудками потечуть. Мусулис — див. прим. до поеми «Горпинида...».

На закуску повідло, фиги. Фиги — винні ягоди.

Кав'яр із булкою, маковники да миги. Кав'яр — ікра. Мига — фінік.

Із м'ясом ковтуни... Чуть з кругу не зоб'юся! Ковтун — пиріжок. Збитися з кругу — див. прим. до поеми «Горпинида...» (з'їхати з кругу).

У хату просить, сам на дзиглику саджає. Дзиглик — стілець, табуретка.

Да сутії газети. Газет — парча з кольоровою шовковою основою і гладеньким золотим або срібним кнителним утком.

Затим під чапраком. Чапрак, чепрак — сукняна або килимова підстилка під сідло.

З кульбакой золотою. Кульбака — сідло.

Клейноди, села, скарб... Клейнод — коштовна золота річ, усипана перлами. Клейноди — знаки влади, регалії.

Ждав з час, чи повелю вийти з повиншуванням. Погіншування, віншування — поздоровлення, привітання.

Одкашлявшись, утне латинську орацію. Орація — див. прим. до поеми «Горпинида...».

Всі полякалися, готові вькати ляси. Вькати, підпускати ляси — лестити, улещувати.

За що заслав мене лопатником на врьд. Лопатник — за поясненням П. П. Білецького-Носенка, «козак, наряджений до копання окопів на кордоні і Ладозького каналу». Врьд, уряд — чин, суд. Заслати лопатником на врьди — віддати у солдати.

Дивуєшся — печеш од жаха раки. Пекти раки — червоніти від сорому.

По м и л к и. Що пана з кругу ізвела. Зводити з кругу — див. прим. до поеми «Горпинида...».

Зате, бач, ласки дуже латві. Латвий — див. прим. до поезії «Три бажання».

А треба ляси підпустить. Підпустити ляси — див. прим. до вірша «Мильні баньки».

Усмійшкою любо скривлять писк. Писк — пика.

Зевес, вкохавшись в Данаю. Зевс — див. прим. до поеми «Горпинида...», Даная — за грецькою міфологією, мати Персея, героя аргоських сказань.

Поварювалась в обіщанні. Варювати, варувати — не ївасягуватися, соромитися; ручатися, обіцяти.

Не чувши за собою бліх. Бліх — гріхів.

Лихий сердюк, красюк дитина. Сердюк — тут у значенні: військовий.

Бринить в кутасах, мов король. Кутаси — див. прим. до поеми «Горпинида...».

Я мушу кучину розгадать. Розгадати кучину (кучму) — розгадати загадку, розібрати справу.

Да його не нападе кадук. Кадук — болячка, параліч, дряхлість, а також — чорт, диявол.

Подякувать за ці розривки. Розривки — див. прим. до поеми «Горпинида...».

Як лучаться на руки зливки. Зливки — обрядове обливання роділлі і рук повитухи після хрестин.

П а н п и с а р. *Пан писар тяг варену.* Варена — див. прим. до поеми «Горпинида...».

Той базаринки драв... Базаринка — гостинець, хабар.

Урок панам (подражаніє Вольтеру). П. П. Білецькому-Носенку належить обробка твору Вольтера і російською мовою: «Урок владетелям» (автограф знаходиться у неопублікованій збірці «Сказки. Сочинения Павла Белецкого-Носенко, члена Общества наук при императорском Харьковском университете. Прилуки, 1819». Відділ рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, ф. 85, № 2).

Покі ь од нас русявий Феб. Феб — див. прим. до поеми «Горпинида...».

До нас напер лихий Борей. Борей — див. прим. до поеми «Горпинида...».

И на шибках срібнії газети. Газет — див. прим. до вірша «Мильнії баньки», тут у значенні: візерунки.

Гей! кете швидче самовар. Ке, кете — див. прим. до поеми «Горпинида...».

Як хитро в опарі водою. Опар — див. прим. до поеми «Горпинида...».

Та мниха слухати обик. Мних — чернець, монах.

І вигадкою чистця skutaty. Лимба, чистець, по-руски — чистилище (purgatorium) (прим. П. П. Білецького-Носенка).

Днем у полустави дививсь. Полустав — див. прим. до поеми «Горпинида...».

А ще не знав, що аз, кавика. Аз — перша літера в церковнослов'янському алфавіті; кавика — один із надрядкових значків у церковнослов'янській мові.

І що казни у Соломона (що Мельхом був поуз Кедрона). Соломон — цар об'єднаної ізраїльсько-іудейської держави (X ст. до н. е.), яка досягла за часи його правління найвищої могутності. У біблій та світових легендах — справедливий правитель, повелитель духів; йому приписується авторство ряду творів, що ввійшли до біблії. Кедрон — джерело, що протікало між Єрусалимом і Єлеонською горою.

І що оклади всяк по силам. Оклад — річний податок.

Такую сиву кучму збив. Збити кучму — зробити неприємність.

Мов ратовищем, не шпигав. Ратовище — спис.

Колись споткнулась з ним Умида. Споткатися — зустрічатися.

Смерть! З нами Магомет... Магомет (Мухаммед) — за арабськими переказами, пророк, який у VII ст. заснував релігію іслам, викладену в корані.

Се грізний Абдалла, поклонник алкорана. Алкоран (коран) — священна книга ісламу, збірник легенд і міфів; містить виклад віри, правила моралі тощо.

На свитку замінив порфіру. Порфіра — довга пурпурового кольору мантия; символ влади.

Пасощохлистів дворних. Пасощохлист — сластолюбець.

Де з ним харпак Морфей... Харпак — бідняк, злидар

Укритий ще глазетом. Глазет — див. прим. до віршів «Мильнії баньки».

В сераль.. Сераль — палац, його внутрішні покої та гарем.

Іще й таранкуват Таранкуватий — рябий.

Подібно, як попавсь у плін до Кира Крез. Крез — цар Малої Азії (VI ст. до н. е.), який славився в античному світі незліченними багатствами. У переносному значенні — надзвичайно багата людина, багач. Кір — персидський цар.

Схопили трясця мов гадючи Діри з ада. Діра — див. прим до поеми «Горпинида...».

Ратмір, мій любий князю! Ти здрайства не жахайся. Здрайство — зрада.

Так всіх жінок своєю ліпотой... Ліпота — краса, врода.

І весь серальський чвир здавався при ній прочвир. Чвир — гар у люльці; відходи при виробництві цукру тощо. Тут — у значенні: покидьки. Прочвира, прочвара — виродок, потвора.

Без спроса дати пуги. Дати пуги — побити.

Важніші для мене і ханського фірмана. Фірман — у колишній султанській Туреччині — указ султана.

Боявшись, щоб мурза не з'їв путивки брака. Путивка — див. прим. до поеми «Горпинида...»

Б а л а д и

У цьому розділі збірки надруковано такі балади: «Івга (з Бюріера)», «Нетяг», «Могила відьми», «Отцегубці».

І в г а. Балада з Бюргера. Найраніша українська обробка балади «Ленора» німецького поета Бюргера (1747—1794), автора багатьох т. зв. «страшних» балад, у яких дійовими особами виступають мерці, привиди, перевертні тощо. До свого твору П. П. Білецький-Носенко подав примітку такого змісту: «Славный Бюргер... сильным живописным пером своим и естественно простым рассказом увековечил народную сказку, которая принадлежит не одним его соотечам, но многим народам.

По преданию, из уст в уста она перешла к нам из глубокой старины; редкий из нас не слышал ее в детстве. Уже два раза она переведена на российский язык: Жуковским и Катениным («Людмила» и «Ольга»), в 1825 году она издана на польском языке. Один из моих приятелей предложил мне, как достояние украинское, перевести ее на малороссийское наречие, подстрекнув тем, будто бы оно не способно выразить всей силы и простоты Бюргеровой «Леноры», сего неистовствующего отчаяния, низринувшего несчастную в могилу. Я старался сохранить не только содержание каждой строфы и стопомерие, но смысл каждого стиха подлинника. Я назвал героиню *Ивгою*, усеченное от *Евгения*. Января 8 дня 1828-го года. Прилуки» (Відділ рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, фонд 85, № 9).

Друкований текст балади «Івга» має розходження з автографом, який зберігається у Відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР (фонд 85, № 9), але більшість з них не принципового характеру, тобто не стосуються змісту, композиції тощо.

То й віз хоругву на коні. Хоругва — великий прапор у козацькому війську.

Вже й змишк війни огурний бой. Огурний — див. прим. до поеми «Горпинида...».

Почула мати вій... Вій — вой, виття.

Карається за зміну. Ізміна — зрада.

Нехай мій зрак зміжиться. Зрак зміжиться — закриваються очі.

О!... Й збруї брязк, остроги дзвін... Остроги — шпори.

Кульбачимо я непевну глуш. Кульбачити — сидлати (коня).

Ось чу?.. Гуде дзигара дзвін. Дзигар — годинник.

Ось мари пруть, труну несуть. Мари церковні — ноші для перенесення труни з покійником.

І клір, і піп з дяками. Клір — загальна назва служителів культу якої-небудь церкви.

На грать спижеву брами ткнув. Спижевий — чавунний, бронзовий.

Дубцем з розмаху їх рубнув. Дубець — хлист, лозина.

Побіг в юдоль, вита де смерть. Юдоль — долина.

Почавсь танець вирлатих мар. Вирлатий — див. прим. до поеми «Горпинида...».

Не т я г. Червінцями брязну, а в сутом уборі. Сутній — чистий, повний.

Не чує й горливого собаки скигла. Горливий — див. прим. до вірша «Кумедійщик».

Шукає дорожний запас у бурдюзі. Бурдюг (бордюг) — шкіряний мішок.

Отцегубці. Такий важкий злочинця льос. Льос — див. прим. до поеми «Горпинида...».

І бачить як мертвець; на нім саван. Саван — одяг мертвеця.

Не бійсь, прочан, я не упир з могили. Прочанин — богомолець, мандрівник.

Навік сухі з водою скорни гризть. Скорна — скорина хліба.

П р и к а з к и

У цьому розділі збірки надруковано такі твори: «Каблучка від ревності», «Цнота», «Журба старого плугатара», «Скубент-цимбалист і учений пес», «Завітна люлька (з німецького)», «Три царства природи (подражаніє Лессінгу)», «Мірошник (взято із Державіна)», «Чередник (із Лафонтена)», «Опізнившийся Лель (з Анакреона)», «П'яний да тверезий».

Журба старого плугатара. Колись, зоравши день з опругом. Опруг — міра земельної площі, приблизно 0,5 га.

Скубент-цимбалист і учений пес. Він таляр завернув у хустку. Таляр — срібна монета.

Прийшовши в дом, дав псу із'їсти лустку. Луста — шматок, скиба.

Се ж друга дарував мні біг Велес. Велес — у древньослов'янському світі язичеський бог скоту.

Взяв таляр у кишень, шлявсь до нишпiр. Нишпора — вечерня.

Завітна люлька (з німецького). *Каліці-харпаку!* Харпак — див. прим. до твору «Урок панам».

Бруштин на мундштуку. Бруштин — янтар, бурштин.

В кош з ним ще став до дня. Кіш — табір, постій.

ІЗ ЗБІРКИ «ПРИКАЗКИ В ЧОТИРЬОХ ЧАСТЯХ»

Збірка з'явилась друком у 1871 році: «Приказки. Скомпонував Павло Білецький-Носенко. В чотирьох частях. Київ, у друкарні Є. Я. Федорова, 1871».

Збірка складається з чотирьох частин і шістнадцяти книг по чотири книги в кожній частині. 333 байки, вміщені тут, написані поетом в 10—30-х рр. минулого століття.

РОСІЙСЬКІ ТВОРИ

Л г у н. Сказочка. Друкується вперше за автографом, уміщеним у збірці «Сказки. Сочинения Павла Белецкого-Носенко, члена Общества наук при императорском Харьковском университете. Прилуки, 1819», стор. 139—145 (Відділ рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, фонд 85, № 2).

У цій же збірці вміщено й інші твори П. П. Білецького-Носенка: «Урок владетелям (Сказка. Подражание Вольтеру)», «Эфесская вдова, или Женская неверность (Сказка. Подражание Лафонтену)», «Жоконд, Искатель женской верности (Сказка. Подражание Лафонтену)», «Сократов дом (Сказочка. Подражание Лафонтену)». Казка «Лгун», як і інші твори цієї збірки, є наслідуванням Лафонтена, хоча про це й не зазначено в автографі.

Божиться род, что есть еще в Венеции Дож. Дож — титул глави республіки у Венеції з кінця VII до кінця XVIII ст. Дож обирався на все життя і мав спершу необмежену владу. З XII ст. за дожем зберігалось верховне командування збройними силами та виконавча влада.

Который строен был из камней в Назарете. Назарет — невелике місто поблизу гори Фаворн. В ньому, за легендою, жили святій Іосиф і пресвята діва Марія: «В шестой же месяц послан был ангел Гавриил от бога в город галилейский, называемый Назарет, к деве, обрученной мужу, именем Иосифу» («Евангелие от Луки»). Тут же пройшли дитинство і юність Ісуса Христа, звідси його називали Назареем.

В Италии (в Лоретте). Лоретто — містечко в італійській провінції Анкона поблизу Адріатичного моря і гір-ла Музоні. Тут, за легендою, у святому домі, що знаходиться в соборі, жила божа мати. Цей дім начебто був перенесений сюди у XIII ст. із Назарета.

Оставя иродово царство. Ірод (73—4 до н. е.) — за біблійною легендою, іудейський цар, який, дізнавшись про народження Христа, наказав умертвити усіх немовлят. Вживається у значенні: тиран, мучитель, проклятий тощо. Тут вжито у значенні: прокляте царство.

В гнезде разврата, нег, среди Пале-Рояль. Пале-Рояль — королевський палац.

Всех видов испытал цитерские отравы. Цітера — одне з прізвиськ богині кохання, краси і любовного очарування Афродіти. Тут вжито у значенні: любовна отрута.

Любовну блажь и шаль. Шаль — пустоші, вибрики.

Вареный артишок величиною с дом. Артишок. — багаторічна висока трав'яна колюча рослина з м'ясистими їстівними квітковими головками.

В проезд мой близъ Болоньи. Болонья — місто в Італії.

Сократов дом. Сказочка (Подражание Лафонтену). Друкується вперше за автографом, уміщеним в збірці «Сказки. Сочинения Павла Белецкого-Носенко, члена Общества наук при императорском Харьковском университете. Прилуки, 1819», стор. 146—147 (Відділ рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, фонд 85, № 2).

Гробница Агамемнона. Баллада. Друкується вперше за списком у родинному альбомі Білецьких-Носенків (Відділ рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, фонд 85, № 3).

Твір не датований.

У баладі П. П. Білецький-Носенко розробляє популярний у світовій літературі сюжет з грецької міфології про покарання Орестом — сином Агамемнона і Клітемнестри — своєї матері, що підступно вбила його батька і свого чоловіка. За легендою, цар Аргоса, предводитель греків

у Троянській війні Агамемнон (Атрид) після падіння Трої полонив троянську царівну Кассандру і привіз її на батьківщину. Поки Агамемнон знаходився під Троєю, його дружина Клітемнестра стала коханкою Егіста. Після повернення Агамемнона додому вони вбили його і Кассандру. Вбивці мали намір знищити і юного Ореста — наслідника Агамемнона. Але тому вдалося втекти до свого дядька — фокідського царя Строфія. Через сім років, коли Орест став дорослим, він вирішив помститися за батька. З допомогою Пілада, сина Строфія, він убив Клітемнестру і Егіста.

Сокрыла в Понт кровавый зрак. Понт — море; зрак — вид, образ

От норда туча набежала. Норд — північ, північний вітер.

Взбугрил поверхность морь Борей. Борей — див. прим. до поеми «Горпинида...»

Залег в тростник свирепый вепрь Вепрь — вепр, дикий кабан.

Мерзил, страшился исполненья. Мерзить — ганьбити, поганити, викликати до себе відразу

И сном смежились его вежды. Смежать, смежить — skleplyati, stuhati; вежды — повіки, віка.

Веленья страшных эвменид. Евменіди — у старогрецькій міфології богині помсти, кари і прокляття; переслідують і карають злочинця до тих пір, поки він не розкається. Після цього вони перестають його мучити і становляться богинями-благодійницями; у староримській міфології — фурії.

Где прах его отца коснил. Коснеть — клякнути, дубіти.

Перун вмиг яркий, быстротечный. Перун — один з головних східнослов'янських богів дохристиянського часу, бог грому, блискавки й дощу.

За ними жертвенны овны. Овни — барани, що приносились у жертву.

Сам жертву к алтарю ведет. Олтар — див. прим. до поеми «Горпинида...».

Оракул в Дельфах Аполлона... і т. д. Оракул — у стародавніх греків і римлян жрець, який давав віруючим, що запитували, відповіді, які нібито виходили від божества. Особливою популярністю користувався Дельфійський оракул. Дельфи — релігійний центр в Фокіді, біля підніжжя гори Парнас, відомий храмом бога сонця Аполлона. Як свідчить античний міф, Аполлон сам вибрав Дельфи місцем свого святилища після того, як переміг тут страхітливого дракона Піфона. За бажанням Аполлона, легендарні митці Трифоній і Агамед спорудили храм. Біля входу до храму стояла статуя Аполлона.

Их души в Тартар потекли. Тартар — за старогрецькою міфологією, глибока безодня, до якої Зевс поміщав повалених титанів. Згодом — царство мертвих або найглибша його частина, де знаходиться пекло і живуть дивовижні потвори.

Весь сонм рассеялся в смятеньи. Сонм — зборище, збіговище.

Эрева страшны привиденья. Ерев (Ереб) — у грецькій міфології джерело вічної темряви, син Хаоса, зіяючого світового простору, першоджерела всього сушого.

З циклу «Сто басен в четверостишнях». Подражание Мольво. Друкується вперше за авторством, уміщеним у родинному альбомі Білецьких-Носенків (Відділ рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, фонд 85, № 3).

Мольво Шарль-Луї (1776—1844) — французький поет і літератор, автор численних елегій, поем, од, байок. У 1820 р. у Парижі окремою книгою вийшли його «Сто байок у чотиривіршах» («Cent fables en quatre vers

chacune"), які й використав П. П. Білецький-Носенко. У Росії Мольво перекладав І. І. Дмитрієв. 1826 р. у Москві вийшли його «Апологи в четверостишіях», з приміткою автора, де, зокрема, зазначалось, що «апологи майже всі вибрані з байок у чотиривіршах Мольво, відомого французького поета».

Автограф не датований. Можна твердити лише про те, що він написаний після 1820 р., тобто після того, як вийшла друком збірка Мольво.

З М І С Т

Борис Деркач.
Життя і творчість П. П. Білецького-Носенка . . . 3

УКРАЇНСЬКІ ТВОРИ

Горпинида, чи Вхопленая Прозерпина. Жартли-
вая поема в трьох піснях 37

*ІЗ ЗБІРКИ «ГОСТИНЕЦЬ ЗЕМЛЯКАМ. КАЗКИ
СЛІПОГО БАНДУРИСТА, ЧИ СПІВИ ОБ РІЗНИХ
РЕЧАХ»*

К а з к и

Три бажання 91
Кумедійщик 103
Мильні баньки (Подражаніє Дмитрієву) . . 108
Помилки 114
Пан писар 121
Урок панам (Подражаніє Вольтеру) . . . 123

Б а л а д и

Ївга (Балада з Бюріера)	142
Нетяг	151
Отцегубці	154

П р и к а з к и

Журба старого плугатара	158
Скубент-цимбалист і учений пес	160
Завітна люлька (з німецького)	162

ІЗ ЗБІРКИ «ПРИКАЗКИ В ЧОТИРЬОХ ЧАСТЯХ»

Комашка да Цвіркун	166
Дворовий Пес да голодний Вовк	168
Львиний розділ	170
Дві миші: одна міська, а другая хуторная	171
Вовк да Ягня	173
Два Злодія да Кінь	175
Лисиця да Цапля	176
Пан Дяк да Школяр	178
Громада мишей	180
Лев да Комар	182
Півень да Лисиця	184
Жінки да тайна	185
Собака да її мана	188
Заячі уші	189
Квочка	191
Індик	193
Дуб, Очерет да Поросята	195
Мужик да Гадюка	196
Одшельник да Ведьмідь	197
Заєць да Ружина	200
Рада звірей для обрання собі царя	202
Ведмідь-танцюра	206
Олень, Русак да Осел	209
Білка да Кроти	211
Олень, що любить собою	213
Осел в процесії	214

Родини гори	215
Гадюка да Терпуг	216
Орел да Кріт	217
Заєць да Перепелця	218
Квочка з золотими янцями	220
Рибалка да дрібнії рибки	222
Звірі в чумі	223
Дві Кози	226
Вовки да Вівці	228
Рачиха да її раченята	230
Зелена корова	231
Кіт да Кухар	234
Селянин да його діти	236
Вкохавшийся Лев	238
Кіт да старий Пацюк	240
П'яниця да його жінка	243
Обез'яна да Кіт	245
Дві кухви	247
Мірошник	248
Працьовитий Ведмідь	250
Павук да мухи	251
Квочка да Бджола	252
Тяжба	254
Пара волів ручих да пара ледачих	256
Правда да Приказка	257
Сорока	259
Рись да Кріт	261
Гуси	263
Мудрець да старшина військовий	265
Гадюка да П'явка	268
Сковорода	269
Два коти	270
Снігур да Крук	272
Чебрець да Березка	273
Молодая панночка да Бджола	274
Крук	275
Терновий Куш	276
Лисиця да машкара	277
Лев да Заєць	278
Дві Миші да Пацюк	279
Молодая Мартишка	280
Комета	281

РОСІЙСЬКІ ТВОРИ

Лгун. Сказочка	285
Сократов дом. Сказочка (Подражание Лафонтену)	289
Гробница Агамемнона. Баллада	290
З циклу «Сто басен в четверостишиях» (Подражание Мольво)	294
 П р и м і т к и	 299

П. П. БЕЛЕЦКИЙ-НОСЕНКО

Стихи

Издательство «Радянський письменник»

(На українском языке)

Редактор Г. П. Коваль

Художник К. К. Калугін

Художній редактор М. П. Вуєк

Технічний редактор В. В. Чала

Коректор А. О. Холоша

Здано на виробництво 5/IV 1973 р.

Підписано до друку 24/VII 1973 р.

Формат 70×90¹/₃₂. 10³/₄+1 вкл. фіз.-друк. арк.,

12,21 ум.-друк. арк., 12,2 обл.-вид. арк.

БФ 30795. Тираж 6500. Зам. 17648.

Ціна 65 коп.

«Радянський письменник»,

Київ, бульвар Лесі Українки, 20.

Одеська книжкова фабрика республіканського виробничого об'єднання «Поліграфкнига» Державного комітету Ради Міністрів УРСР у справах видавництв, поліграфії та книжкової торгівлі, вул. Дзержинського, 21.

